

**DİN VE İDEOLOJİ BAĞLAMINDA NURETTİN TOPÇU İLE ROGER
GARAUDY’NİN SOSYALİZM VE İSLAM ALGISI**

Ali IŞIK

Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Prof. Dr. Mehmet KARAKAŞ

Nisan, 2019

Afyonkarahisar

T.C.
AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

DİN VEİDEOLOJİ BAĞLAMINDA NURETTİN TOPÇU
İLE ROGER GARAUDY’NİN SOSYALİZM VE İSLAM
ALGISI

Hazırlayan

Ali IŞIK

Danışman

Prof. Dr. Mehmet KARAKAŞ

AFYONKARAHİSAR 2019

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum ‘‘ Din ve İdeoloji Bağlamında Nurettin Topçu ile Roger Garaudy’nin Sosyalizm ve İslam Algısı’’ adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığı ve yararlandığım eserlerin Kaynakça’da gösterilen eserlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

29 / 04 / 2019

Ali IŞIK

TEZ JÜRİSİ KARARI VE ENSTİTÜ ONAYI

JÜRİ ÜYELERİ

Tez Danışmanı : Prof. Dr. Mehmet KARAKAŞ
Jüri Üyeleri : Prof. Dr. Celalettin VATANDAŞ
: Dr. Öğr. Üyesi Bedir SALA

İmza

Sosyoloji Anabilim Dalı Tezli Yüksek Lisans Programı öğrencisi Ali IŞIK'ın "Din ve İdeoloji Bağlamında Nurettin Topçu İle Roger Garaudy'nin Sosyalizm ve İslam Algısı" başlıklı tezi, 29.04.2019 günü saat 13:30' da Afyon Kocatepe Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Sınav Yönetmeliği'nin ilgili maddeleri uyarınca yukarıda isim ve imzaları bulunan jüri üyeleri tarafından değerlendirilerek kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Celal DEMİR
MÜDÜR

ÖZET

DİN VE İDEOLOJİ BAĞLAMINDA NURETTİN TOPÇU İLE ROGER GARAUDY’NİN SOSYALİZM VE İSLAM ALGISI

Ali IŞIK

AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

Nisan 2019

Danışman: Prof. Dr. Mehmet KARAKAŞ

İdeoloji kavramı ortaya çıktığı 19. yüzyıldan itibaren farklı Sosyal Bilim disiplininin araştırma konusu olmuştur. İdeolojiler insana ve topluma hazır yaşam biçimi ve düşünce kalıpları sağlama iddiasındadırlar. Bu kalıplar üzerinden bireyi ikna etme kaygısı taşırlar. Semavi bir içeriğe sahip olsun ya da olmasın dinler de tıpkı ideolojiler gibi yaşama biçimi ve düşünce kalıpları sunarlar. Bu nedenle din ve ideolojiler benzer nitelik taşırlar ancak bu benzerlik ilişkisi din ve ideoloji arasında bir aynılık olduğu sonucu doğurmaz.

Bu çalışmada din ve ideoloji arasındaki bu ilişki İslam ve sosyalizm kavramları üzerinden ele alınarak Nurettin Topçu ve Roger Garaudy’nin İslam ve sosyalizm görüşleri incelenmiş ve karşılaştırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Din, İdeoloji, Sosyalizm, İslam

ABSTRACT

NURETTİN TOPÇU AND ROGER GARAUDY’S PERCEPTIONS OF SOCIALISM AND ISLAM IN THE CONTEXT OF RELIGION AND IDEOLOGY

Ali IŞIK

**AFYON KOCATEPE UNIVERSITY
THE INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES
DEPARTMENT OF SOCIOLOGY**

April 2019

Advisor: Prof. Dr. Mehmet KARAKAŞ

The concept of ideology has been the subject of different social science disciplines since the 19th century when this concept first emerged. Ideologies claim to provide on hand lifestyle and thought patterns for people and societies. They are concerned about persuading the individual through these patterns. Whether they have a heavenly content or not, religions also offer lifestyle and thought patterns, just like ideologies. For this reason, religions and ideologies are of similar nature, but this similarity does not necessarily lead to the sameness of religion and ideology.

In this study, this relationship between religion and ideology was discussed through the concepts of Islam and socialism and the views of Nurettin Topçu and Roger Garaudy regarding Islam and socialism were examined and compared.

Key words: Religion, Ideology, Socialism, Islam

ÖNSÖZ

Yoğun bir çalışma sürecinin sonunda hazırlanan bu çalışmanın ortaya çıkmasında önemli katkıları olan birkaç isme burada teşekkür etmem gerektiği düşüncesindeyim. Öncelikle, gerek lisans gerekse yüksek lisans yıllarında vermiş olduğu büyük katkılardan ötürü ve bu tezin konusunun belirlenmesinden başlayarak, çalışmanın her aşaması ile yakından ilgilenen, yönlendirmeleriyle yolumu aydınlatan kıymetli hocam Prof. Dr. Mehmet KARAKAŞ'a teşekkür ederim.

Bir diğer teşekkürü ise, tanıştığımız ilk günden bu zamana kadar, hayatımın her anına değer katan, bu stresli çalışma sürecinde beni yalnız bırakmayan ve çalışmanın her aşamasına büyük destek veren kıymetli Merve GÜLER'e borçluyum.Varlığı bile tüm bunların dışında birçok şeyi anlamlı kılmaya yetmektedir. Ayrıca, lise yıllarından itibaren zihin dünyamı zenginleştiren, yeri geldikçe bu çalışmayı kritik eden ve yol gösteren değerli hocam, ağabeyim Cem ÇALIŞICI'ya teşekkür ederim.

Burada isimlerini anmam gerekenlerden biride, sahip olduğum en değerli hazine olan ailem. Eğitim hayatımın her döneminde maddi manevi sonsuz desteklerini esirgemedikleri ve bu sürecin zorluklarını benimle birlikte omuzladıkları için, babam İdris IŞIK, annem Hafize IŞIK ve ağabeyim Kemal IŞIK'a sonsuz teşekkür ederim. Fedakârlıklarını kelimelere sığdırmak çok zor, iyi ki varsınız.

Ali IŞIK

İÇİNDEKİLER

sayfa

YEMİN METNİ	iii
TEZ JÜRİSİ KARARI VE ENSTİTÜ MÜDÜRLÜĞÜ ONAYI..Error! Bookmark not defined.	
ÖZET.....	v
ABSTRACT	vi
ÖNSÖZ.....	vii
İÇİNDEKİLER	Error! Bookmark not defined.
KISALTMALAR DİZİNİ	xi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ANALİZ VE AÇIKLAMALAR

1. İDEOLOJİ	6
1.1. SOSYALİZM	12
2. DİN	15
2.1. İSLAM.....	20
3. DİN VE İDEOLOJİ	22
3.1. İSLAM VE SOSYALİZM	25
3.2. İSLAM VE SOSYALİZMDE FARKLI NOKTALAR.....	28
3.2.1. Eşitlik İlkesine Yönelik İtirazlar	29
3.2.2. Mülkiyet Konusuna Yönelik İtirazlar.....	30
3.2.3. Miras Konusuna Yönelik İtirazlar	32
3.3. İSLAM VE SOSYALİZMDE BENZER NOKTALAR	36
3.3.1. Paylaşmak/Hayırseverlik	38
3.3.2. Kardeşlik/Eşitlik	41

3.3.3. Yardımlaşma/Dayanışma	42
------------------------------------	----

İKİNCİ BÖLÜM

NURETTİN TOPÇU VE ROGER GARAUDY'NİN GÖRÜŞERİ

1. NURETTİN TOPÇU VE GÖRÜŞLERİ	47
1.1. HAYATI.....	47
1.1.1. Eserleri.....	49
1.1.2. Zihin Dünyası	50
1.2. İSLAM GÖRÜŞÜ	54
1.3. TOPLUM VE SOSYALİZM GÖRÜŞÜ	58
1.3.1. Toplum Görüşü	58
1.3.2. Sosyalizm Görüşü	60
2. ROGER GARAUDY VE GÖRÜŞLERİ	66
2.1. HAYATI.....	66
2.1.1. Eserleri.....	68
2.1.2. Zihin Dünyası	68
2.2. İSLAM GÖRÜŞÜ	71
2.3. TOPLUM VE SOSYALİZM GÖRÜŞÜ	74
2.3.1. Toplum Görüşü	74
2.3.2. Sosyalizm Görüşü	77

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

NURETTİN TOPÇU VE ROGER GARAUDY'NİN GÖRÜŞLERİNİN KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ

1. İSLAM GÖRÜŞLERİ.....	82
1.1. BENZERLİKLER	82
1.2. FARKLILIKLAR	86

1.3. KATKILARI	88
2. SOSYALİZM GÖRÜŞLERİ.....	90
2.1. BENZERLİKLER	90
2.2. FARKLILIKLAR	92
2.3. KATKILARI	94
3. İSLAM DÜŞÜNCESİNE KATKILARI.....	96
3.1. GÜNCEL MESELELERE KATKILARI.....	96
3.1.1. Batı Dünyasına Yönelik Görüşleri	98
3.1.2. İsrail Sorununa Yönelik Görüşleri.....	100
SONUÇ.....	104
KAYNAKÇA	110

KISALTMALAR DİZİNİ

Akt: Aktaran

Bkz: Bakınız

B.t: Bilinmeyen Tarih

Çev: Çeviren

DİA: Devletin İdeolojik Aygıtları

Ed: Editör

Haz: Hazırlayan

K.y: Kendi Yayını

SSCB: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği

Syf: Sayfa

Vb: Ve Benzeri

Vd: Ve diğerleri

Vs: Vesaire

GİRİŞ

İdeolojiler, insanlara hazır yaşam ve düşünce kalıpları sağladığı iddiası üzerinden inşa edilirler. İdeolojilerin öne sürmüştüğü bu temel iddiasına benzer bir içeriğe, kutsal bir metin etrafında toplanan veya bir metne bağlı olmayan dinler de sahiptir. Aynı içeriğe sahip olan din ve ideoloji kavramları arasında bu noktada Sosyal Bilimler açısından bazı sorunlar meydana gelmektedir.

Bu sorunlardan ilki her iki kavramın da sıklıkla birbirlerine karşılık gelebilecek şekilde kullanılması ve aynı içeriğe sahipmiş gibi ele alınması sorunudur. Aynı zamanda bu sorun tam olarak kavramların tanımlanması önündeki en büyük engeldir. Bir diğer sorun ise, aynılık ilişkisi üzerinden ele alınan her iki kavramın temas ettikleri veya etmek istedikleri alanların birbiri içerisine geçmesi ve girift bir yapı oluşturması sorunudur.

Tüm bunlar eşliğinde çalışmamızın konusu, ilk aşamada din ve ideoloji arasındaki ilişki dikkate alınarak, İslam ve sosyalizm arasında kurulan ilişkinin hangi noktalarda yakınlık ve farklılık gösterdiğinin tespitini içermektedir. İkinci aşama ise tespiti yapılan bu ilişki bağlamında Nurettin Topçu ve Roger Garaudy'nin İslam ve sosyalizm görüşlerinin analizini ve bu görüşlerinin karşılaştırmasını kapsamaktadır. Bu kapsam dâhilinde Nurettin Topçu ve Roger Garaudy'nin ortaya koymuş olduğu İslam ve sosyalizm görüşlerinin hangi noktalarda benzerlik ve farklılıklar taşıdığı, bu benzerlik ve farklılıkların hangi sebeplerden dolayı kaynaklandığı bu çalışmada ele alınarak tartışılmıştır.

Çalışmamızın amacı ise Nurettin Topçu ve Roger Garaudy'nin İslam ve sosyalizm görüşlerinin analizini yapmak ve bu analizler ışığında İslam ve sosyalizmin birlikteliği tartışmasına katkı sağlamaktır. Amaçlanan bu katkı ile birlikte din ve ideoloji tartışmalarının alanını genişletmek ve bu tartışma alanına yeni bakış açısı kazandırmakta hedeflenmektedir.

İslam coğrafyasının son dönemde tartıştığı konuları incelediğimizde karşımıza çıkan ilk tartışmalardan birisinin ‘‘İslam Sosyalizmi’’ tartışması olduğu görülecektir. İslam dünyasının siyasi, ekonomik, kültürel vb. birçok alanda sorunlar

yaşadığı aşikârdır. İslam dünyası, yaşadığı bu sorunlardan kurtulmak adına yeni arayışlar içerisine girmiş ve birçok düşünür kurtuluşu İslami sosyalizmde görmüştür. İslam ve sosyalizm tartışmasına en çok katkı veren isimlerin başında ise Nurettin Topçu ve Roger Garaudy gelmektedir. Çalışmamızın önemi kendisini işte bu noktada göstermektedir. İslam dünyasının arayışlar içerisinde olduğu bu dönemde, İslam'ın temel meselelerinin çözümünü sosyalizmde bulan her iki düşünürün görüşlerinin analizi ve karşılaştırması bu açıdan büyük bir önem taşımaktadır.

Sosyalizm kavramı İslam dünyasında belirli bir yer edinmişse de genellikle soğuk bakılan bir ideoloji olmuştur. Sosyalizm söyleminin siyasi hayatımızdaki bu algılanışı göz önünde bulundurulduğunda, İslam ve sosyalizm ilişkisinin anlaşılmasına yardımcı olabilecek kaynakların azlığı çalışmamızı sınırlayan en önemli etkenlerin başında gelmektedir. Bununla beraber din ve ideoloji kavramları her ne kadar aynı ayrı ele alındığında önemli sayılabilecek bir literatüre sahip olsalar da, aralarındaki ilişkiyi inceleyen kaynakların azlığı yine çalışmamızı sınırlayan önemli bir faktördür.

Buradan hareketle bu çalışmanın birinci bölümünde ideoloji ve din kavramlarının ayrı ayrı kavramsal analizi yapılmış ve temel iddiaları belirlenmeye çalışılmıştır. Yapılan inceleme neticesinde kavramların benzer özellikler taşıdığı anlaşılmıştır.

Her ne kadar benzer özelliklere sahip olsalar da din ve ideoloji kavramlarının biz benzerlik ilişkisi özelliği taşımaktan öteye geçemeyeceği yani bir aynılık vurgusunun yapılamayacağı sonucuna ulaşılmış ama karşılıklı bir etkileşim içerisinde oldukları vurgusu yinelenmiştir. Bu benzerlik ilişkisini vurgulamak adına yine birinci bölümde modern bir ideoloji olan sosyalizm ideolojisinin tanımı ele alınmış ve insanlara sağladığı veya sağlamayı iddia ettiği temel tezlerle, semavi bir içeriğe sahip olan İslam dininin tanımı ve temel öğretileri incelenmiş ve bu benzerlik ilişkisine bu iki kavram üzerinden dikkat çekilmiştir.

Yine birinci bölümde bu iki kavramın bir araya gelerek oluşturmuş olduğu “İslam Sosyalizmi” kavramsallaştırması üzerinden modern bir ideoloji olan sosyalizm ve İslam dininin hangi noktalarda ortak kaygılar taşıdığı ve hangi

noktalarda farklılıklar gösterdiği, İslam sosyalizmini benimsemiş kişilerin görüşleri üzerinden ele alınmıştır.

Tezimizin ikinci bölümünde ise İslam sosyalizmine büyük katkı verdiğini düşündüğümüz Nurettin Topçu ve Roger Garaudy'nin görüşleri üzerinde durulmuştur. Çalışmanın ikinci bölümünde değinilmek istenen temel nokta tezimizin birinci bölümünde ele aldığımız din ve ideoloji arasındaki ilişkinin Nurettin Topçu ve Roger Garaudy üzerinden ispatlanması noktası olmuştur. Yani birinci bölümde ele aldığımız din ve ideoloji arasındaki benzerlik ve etkileşim ilişkisine, ikinci bölümde Nurettin Topçu ve Roger Garaudy'nin İslam ve sosyalizm görüşleri üzerinden tekrar değinmek ve ispatlamak amaçlanmıştır. Bu bağlamda ikinci bölümde Nurettin Topçu ve Roger Garaudy'nin zihin dünyalarına ve hayat hikâyelerine değinerek bu kavramlara ne gibi anlamlar yüklediklerinin, kavramların zihin dünyalarındaki hangi farklı kavramlar ile ilişkili olduğunu belirlemeye çalışılmıştır.

Çalışmamızın üçüncü bölümünde ise, ikinci bölümde Nurettin Topçu ve Roger Garaudy'nin ele aldığımız İslam ve sosyalizm görüşlerinin karşılaştırmasını yaparak benzerlikleri ve farklılıkları belirleme gayesi içerisinde olduk. Bu noktada farklılıkların ve benzerliklerin hangi sebeplerden ötürü kaynaklanabileceği noktalarını da ele aldık. Bunun yanında çalışmanın üçüncü bölümünde, ikinci bölümde kullandığımız benzer ifadeleri ve içeriği kullanmaktan titizlikle kaçındık.

Çalışmanın bütünü göz önüne alındığında bu çalışmanın temel amacının din ve ideoloji tartışmalarına katkı vermesi olduğu anlaşılabacaktır. Bu tartışma alanının her geçen gün genişlediği düşünülürse bu ve benzer çalışmaların yeni sonuçlara ulaşmada önemli rol alabileceği görülecektir. Bu çalışmanın din ve ideoloji tartışmasına yeni bir bakış açısı kazandırması adına ise Nurettin Topçu ve Roger Garaudy'nin din ve ideoloji görüşleri özelinde İslam ve sosyalizm görüşleri ele alınmış ve bu iki değerli düşünce insanı üzerinden bu tartışma alanına katkı sağlamak amaçlanmıştır.

Bu çalışmada yöntem olarak ise nitel araştırma yöntemi içerisinde yer alan içerik analizi ve söylem analizi teknikleri kullanılmıştır. Bu bağlamda din ve ideoloji literatürü ile birlikte İslam ve sosyalizm literatürü dikkatlice incelenmiş tezin büyük bir kısmı birincil kaynaklar dikkate alınarak yazılmıştır. Yine bu noktada Nurettin

Topçu ve Roger Garaudy'nin kaleme aldıkları bütün eserleri ile birlikte Nurettin Topçu ve Roger Garaudy üzerine yapılmış önemli çalışmalar incelenmiş tezimize konu olabilecek noktalara çalışmamızda titizlikle yer verilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ANALİZ VE AÇIKLAMALAR

Sosyal bilim dünyasında güncelliğini kaybetmeyen kavramlardan biri olan “ideoloji”, gündeme geldiği dönemden itibaren tanımlanması üzerine çeşitli tartışmalar yapılmıştır. Günümüzde de özellikle sosyoloji, felsefe ve siyaset biliminin en çok ele aldığı ve tartıştığı “gözde” kavramların başında gelmektedir. İdeoloji kavramı tarihsel seyri içerisinde bir çok kez erozyona uğramış bunun neticesinde de net bir tanımının yapılması oldukça güçleşmiş hatta tek bir tanım üzerinden ele alınması imkansız hale gelmiştir.

İdeoloji kavramını tanımlamak adına ortaya çıkan her girişim, ideolojiye sabit bir anlam kazandırmanın uzağında kalmış ve bu girişimler sonucunda birbirinden farklı birçok tanım ortaya çıkmıştır. Haliyle ideolojiye sabit, anlaşılır anlam kazandırma girişimleri kavramın daha karmaşık bir yapıya bürünmesine neden olmuştur.

Kavram günümüzdeki şöhretini ise başlı başına olmasa da büyük oranda Karl Marx’a borçludur. Marx ideoloji kavramını kullandığı dönemde, kavramı mevcut anlam ya da anlamlarının dışına çıkarmış ve ideolojiye yeni bir alan açmayı başarmıştır. İdeolojiye açılan bu alan kavramın yeni boyutlar kazanmasına ve diğer bir çok kavramla birlikte ele alınmasına, diğer kavramlara eklemlenmesine hatta eşitlenmesine kadar geniş bir alan bulmuş ve sosyal bilimlerin sıklıkla kullandığı ve tartıştığı bir kavram haline getirmiştir.

İdeoloji kavramının yukarıda ele aldığımız bu kısa tarihi serüveni içerisinde yan yana anıldığı ve bazen eşitlendiği kavram ise “Din” dir. Dinlerin bir ideoloji olup olmadıkları günümüz sosyal bilimlerinin taze sayılabilecek tartışma alanlarının başında gelmektedir. Bu tartışma alanı “Din ve İdeoloji” kavramlarının alanını genişletmiş, kavramların birbirinden beslenme olanağını arttırmıştır. Bu karşılıklı etkileşime örnek olabilecek yakınlaşma olarak, “İslam ve Sosyalizm” kavramlarının birlikte anılması gösterilebilir. Son yüzyılda Müslüman düşünür ve akademisyenlerin İslam’a yeni bir alan açma adına modern bir ideoloji olan sosyalizme yönelmeleri

neticesinde, İslam'ın esasları ile sosyalizmin önerilerini bağdaştırarak yeni bir din ya da yeni bir ideoloji önerisinde bulunmaları, dinlerin bir ideoloji oldukları görüşüne çok miktarda malzeme taşımıştır. Lakin bir ideolojinin bir dinden beslenmesi durumu, doğrudan dinin bir ideolojiye indirgenemeyecek oluşu, yönünde birçok itirazı da beraberinde getirmiştir.

Buna rağmen özellikle insanların ölüm sonrasına dair sorularını cevaplayan, dünya hayatı için ise bir ahlak sistemi öneren dinlerin, modern, seküler anlam dünyasına sahip bir kavram olan ideoloji kavramı içerisinde ele alınması sorunu henüz net bir şekilde cevabını bulmamış bir tartışmadır. Bu tartışmaya dair yapılabilecek en önemli katkı ise "ideoloji" ve "din" kavramlarının (özellikle ideoloji kavramının) tanımına dair bir çerçeve çizerek iki kavramın alanlarının belirlenmesi olacaktır. Yapılacak olan bu kavramsal analiz hatların kalınlaşmasını varsa farklılıkların ya da benzerliklerin netleşmesini sağlayacaktır.

Bu çalışmanın birinci bölümünde de bu amaçlanmaktadır, özellikle ideoloji kavramının tarihsel seyri takip edilerek yaşadığı içerik değişimleri ve dönüşümleri tespit edilip kavramın ifade ettiği anlam ya da anlamlar ortaya konulmaya çalışılacaktır. Din kavramı da ideoloji kavramına benzer bir şekilde üzerinde anlam mutabakatı sağlanmamış bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır, ideolojiyi açıklamada kullanacağımız yöntemle benzer bir yöntemle din kavramını da ele alarak içerik olarak ne ifade ettiğini açıklamaya çalışacağız.

1. İDEOLOJİ

İdeoloji, günümüzde sosyal bilimlerin en verimli kavramlarının başında gelmektedir. Sıklıkla kullanılmasının yanı sıra sürekli değişen sabit bir anlam içerisine sokulamayan, sabitleri tarihi süreç içerisinde sürekli değişen bir içeriğe sahiptir. Bu nedenle; İdeoloji, bütün sosyal bilimlerin en kaygan kavramı haline gelmiştir, çünkü bu kavram en temel fikirlerimizin dayanaklarını ve geçerliliğini sorgular bu nedenle de, özü itibarıyla tartışmalı, yani bizzat tanımı (ve dolayısıyla kullanımı) hakkında ciddi anlaşmazlıklar olan bir kavramdır. (McLellan, 2012: 9-10) Yine de ideoloji kavramı çok anlamlılığına ve kullanım sahasının henüz net olarak tayin edememesine rağmen, sosyal bilimlerin vazgeçemediği bir kavramdır. İdeoloji

kavramına olan bu rağbet ise belki de kullanım alanının henüz net olarak açıklanmamasında ve içeriğinin her geçen gün genişlemesinden dolayı meydana gelmektedir.

Buradan yola çıkarak ideoloji kavramının anlam haritasını çıkarmaya dair açıklamalarımıza geçecek olursak. Öncelikle belirtilmesi gereken husus, ideoloji kavramının ne olduğu tek başına günümüz tanımları kullanılarak anlaşılamaz, tarihi seyri içerisinde ideoloji kavramına yönelik yapılan tanımlamalar ve açıklamalar kavramın anlam haritasının çıkarılması noktasında önemli bir yer tutmaktadır.

Günümüzde siyasetin alanına hapsolmuş bu kavramın tarihi macerası oldukça geniş anlamlar içermesine ve kullanım alanının genişlemesine katkıda bulunmuştur. Elbette ki, bu genişleme beraberinde birçok problemi de getirmiştir, bunların en başında ise yukarıda üzerinde durduğumuz kavramın “ne olduğu” sorusudur.

Tüm bu sorunların ve soruların açıklaması adına kavramın ele alınış biçimlerine bakmak gerekmektedir. İdeoloji kavramı 1789 Fransız İhtilali’nden sonra kullanılmaya başlanmıştır (Aydın, 2013: 153). Destutt de Tracy, 1797’de ilk defa “ideoloji kavramını doğru düşünme imkânları sağlamak için kullanılacak fikir bilimi anlamında kullandı. (Mardin, 2017: 24)

“İdeoloji kavramı, Grekçe “eidos” ve “logos” terimlerinin birleştirilmesiyle oluşturulmuş yeni bir kavramdır. Fransızca bir kelime “ideologie” doğrudan tercümesi olan ideoloji (ideology) düşünceler bilimi anlamında kullanılmak üzere icat edilmiştir. Bu anlam vurgusuyla kavramı tamamen olumlayan Tracy, onu ilk 1796-1798 yılları arasında Paris’te ki Ulusal Enstitüye sunduğu “Memorie Sur la Faculté de Penser” (ideolojinin temel esasları) adlı çalışmasında bu olumlu anlamı sürdürmüştür.” (Çağan, 2008: 11)

İdeoloji kavramının kullanımına ilk itiraz kavramın ortaya çıkışından hemen kısa bir süre sonra gelmiş ve Tracy’nin olumlu anlamda ele aldığı kavram ilk anlam değişimini yaşamıştır. Napolyon, rakip bildiği bir aydın grubunu ideolog olarak niteleyip karalamaya çalışınca ideoloji kelimesi olumsuz bir anlam kazanmış, demogoji, boş söz manasında da kullanılagelmiştir (Aydın, 2013: 153-154).

Tracy’nin olumlu olarak değerlendirdiği ve fikirleri belli bir disiplin içerisinde ele almak olarak nitelediği ideoloji kavramını, Napolyon’un olumsuz bir anlamda kullanması ideoloji kavramında bir değişiklik meydana getirmekten birçok çeşitliliğe yol açmıştır. Kullanılmaya başladığı ilk yıllardan itibaren birçok defa bu

sahneyi yaşıyan ideoloji kavramı ¹ günümüze ulaştığında beraberinde birçok tanımlama ve açıklamayı da getirmiştir. Bunun en kesin örneği ise Terry Eagleton'ın "İdeoloji" isimli kitabının hemen başında yaptığı onbeş farklı tanımdır.

Eagleton ideolojinin tanımına tanımları şu şekildedir;

- a. Toplumsal yaşamda anlam, gösterge ve değerlerin üretim süreci;
- b. Belirli bir toplumsal grup veya sınıfa ait fikirler kümesi;
- c. Bir egemen siyasi iktidarı meşrulaştırmaya yarayan fikirler;
- d. Bir egemen siyasi iktidarı meşrulaştırmaya hizmet eden yanlış fikirler;
- e. Sistematik şekilde çarpıtılan iletişim;
- f. Özneye belirli bir konum sunan şey;
- g. Toplumsal çıkarlar tarafından güdülenen düşünme biçimleri;
- h. Özdeşlik düşüncesi;
- i. Toplumsal olarak zorunlu yanılsama;
- j. Söylem ve İktidar konjonktürü;
- k. Bilinçli toplumsal aktörlerin kendi dünyalarına anlam verdikleri ortam;
- l. Eylem amaçlı inançlar kümesi;
- m. Dilsel ve olgusal gerçekliğin birbirine karıştırılması;
- n. Anlamsal kapanım;
- o. İçinde bireylerin toplumsal yapıyla olan ilişkilerini yaşadıkları vazgeçilmez ortam;
- p. Toplumsal yaşamın doğal gerçekliğe dönüştürüldüğü süreç; (Eagleton, 2015: 18)

Terry Eagleton'ın ortaya koymuş olduğu bu tanım kümesinin göze çarpan ilk özelliği birbiriyle bağdaşmayan tanımlardan oluşmasıdır, bu doğal olarak kavramın tanımlanmasının zorluğu yanında, ideoloji kavramının sahasının belirlenmesi konusunda da bir zorluk meydana getirmektedir. Tanımlar çerçevesinde bakacak olursak "c" ve "d" maddelerinde ideolojik davranışın siyasi iktidarla olan ilişkisi üzerinden bir tanımlama yapılmıştır, iktidarı elde etmeye ya da elde edilmiş iktidarı meşrulaştırma işlevi üzerinden ideolojinin sahası çizilirken, örneğin "b" maddesinde ideoloji kavramının iktidarla bir ilişkisi olmadan ama iktidarı da kuşatan daha geniş

¹ Karl Marx'ın ideolojiyi daha sonraki yıllarda "yanlış bilinç" olarak ele alması ve anlamı olumsuz bir sahaya çekme çabası buna örnek olarak gösterilebilir.

bir tanımlaması yapılmıştır. Haliyle bu durum “ideolojik davranış” ya da “ideolojik eğilim” olarak tanımlanan insan davranışlarının ve fikirlerinin tümünün ideolojik olması sorununu beraberinde getirmiştir.

Yukarıda ele aldığımız tanımlar kümesi her ne kadar kendi içerisinde yeni sorunların doğmasına yol açsa da ideolojinin alanının/alanlarının ne olduğunun anlaşılmasında bir hareket noktası sağlaması bakımından oldukça önemlidir. Bu noktadan hareketle bir başka açıklama kümesi ise ideolojiyi daha yüzeysel ve içerisinde karmaşık olmayan üç farklı yaklaşım üzerinden ele almaktadır.

“Söz konusu yaklaşımlardan ilki ideolojiyi toplumsal gerçekliğin öznelinin bilincinde bir yanılsama ile oluşan bilgisi, diğer deyişle “yanlış bilinç” olarak tanımlar. Bu tanım çerçevesinde ideoloji, toplumsal gerçekliğin çarpık ve bozulmuş bilgisi olarak ortaya çıkar. İkinci yaklaşım ideoloji kavramını toplumsal sistemin çatışmalı yapısını bir arada tutan ve esas olarak toplumsal sistemin kendini yeniden üretmesini sağlayan egemen ideoloji olarak ele alır ve bu çerçevede ideoloji kavramı ile “hegemonya” kavramı arasında kurumsal bir ilişki kurar. Üçüncü yaklaşım ise bütün toplumsal ilişkilerin ancak “dil” dolayımı ile gerçekleşen pratikler olduğu gerçeğinden hareketle, ideoloji kavramının açıklamaya çalıştığı toplumsal düşünce, değer ve anlamların oluşumunu toplumsal anlamların belirlenmesi, sabitlenmesi olarak söylem kavramı aracılığıyla ele alır” (Sancar, 2014: 8).

İdeolojinin tanımlanması yönündeki açıklamalar yukarıda ele aldığımız iki açıklamayla sınırlı değildir. David McLellan da ideolojinin açıklanması konusunda yukarıda ele aldığımız açıklamalarla kısmen benzerlikler barındıran bir açıklama çabası içerisine girmiştir. McLellan’ın ele almış olduğu ideolojinin tanınmasına yönelik açıklama hattını ikiye indirerek bir açıklama yapmaya çalışmıştır;

“İdeoloji teriminin son iki yüzyıldaki kullanımları ne kadar farklı olursa olsun, daha şimdiden iki ana hattı seçmek mümkün. Birincisi, terimi ilk kullanan de Tracy ve çevresinde görülen Fransız rasyonalist yaklaşımdır. Aydınlanma’yla ortaya çıkışından ve Durkheim’dan yakın zamandaki yapısalcı ve ampirist revizyonlara kadar bu yaklaşım, toplumun görüş birliğine dayalı doğasına vurgu yapar ve hakikate, derin bir düşünme süreciyle ulaşabileceğini öngörür. İkinci ve karşıt yaklaşım ise Alman köklere sahiptir. İlk olarak Hegel ve Marx’la ilişkilendirilmiştir ve Mannheim’dan geçip Habermas’a kadar uzanır. Bu yaklaşımda vurgu gözlemde değildir; hakikatin nasıl üretildiğine odaklanır. Hakikatin ne olduğuna karar vermenin “nesnel” bir yolu olduğundan şüphe eden bu yaklaşımın temsilcileri genelde tutarlılığa dayalı bir hakikat kuramına başvurur.” (McLellan, 2012:9-10)

Yaklaşık iki yüzyıllık bir tarihe sahip olan ideoloji kavramının, kısa süre sayılabilecek bu zaman diliminde tanımına yönelik bu denli görüşün ortaya konması kavramın anlaşılması güçlüğüne tekrar bizlere göstermektedir. Üzerinde durmak istediğimiz bir diğer tanımlama girişimi ise Andrew Vincent’e aittir.

Andrew Vincent ideolojinin dört farklı anlamından bahseder. Bu anlamlardan ilkinin Tracy'nin yeni bir empirik fikirler bilimini tanımlamayı hedefleyen özgün kullanımı olarak belirleyen Vincent, daha sonraki tanımlamalarında bunun dışına çıkar. İkinci olarak ise seküler liberal cumhuriyetçilik biçimine yakınlığın göstergesi olmaya başlaması biçiminde tespit etmektedir. Vincent'in bu ikinci tespiti ideolojinin seküler doğası üzerine odaklanarak yapılmıştır. Vincent'in belirlediği diğer iki tanımdan ilki, hem tehlikeli radikalizmi hem de entelektüel ve pratik verimsizliği ima eden küçük düşürücü bir çağrışıma sahip iken, sonuncusu ve Vincent'in en önemsiz olarak ifade ettiği tanım ise genelde 'politik doktrin'i işaret edecek şekilde sınırlı bir anlama hapseder. (Çağan, 2008: 13)

İdeoloji tanımlarına dair ele alacağımız son isim ise, ideoloji konusunda büyük bir öneme sahip Karl Marx'ın görüşleridir. Marx ideoloji tarihi içerisinde kavramı en köklü değişime uğratan düşünürlerin başında gelmektedir. Marx herkes tarafından bilinen en kısa tabirle ideolojiyi "yanlış bilinç" olarak tanımlar. Yanlış bilinç, insanın sosyal yapı içinde bulunduğu özel yerinin yarattığı görüş açısının yanılgıya yol açan yönüdür (Mardin, 2017; 40). Marx bilincin bu yönüne vurgu yaparak ideolojiyi " bireylerin toplumsal pratikleri içinde oluşan ve bu pratik içindeki çelişkileri öznelerin bilincinden saklayan düşünceler olarak tanımlamakla birlikte aynı zamanda belli bir tarihsel konum açısından birey iradelerinden bağımsız, nesnel ve zorunlu düşünceler (Sancar, 2014: 24)" olarak ele alır. Yine Marksist bir düşünür olan Louis Althusser, Marx'ın ideoloji görüşünü güçlendirmek adına yanlış bilince vurgu yaparak ideolojinin dört temel özelliğini sıralar.

Bunlardan ilki; İdeolojinin toplumsal yaşamın organik bir parçası ve toplumsalın kaçınılmaz varoluş tarzlarından biri olması, ikincisi; İdeoloji insanların gerçek ilişkilerle kendi varoluşları arasında yaşadıkları bir ilişkidir. İdeolojinin yaşanan bir ilişki olması sürekli akış ve oluşum içindeki bir pratik olmasına işaret etmesi, üçüncüsü; İdeolojinin gerçekliğin kendi kendine bir yansıması değil, bireyin bu ilişkiyi tahayyül etmesi ve son olarak; ideolojinin gerçeklik ile bunun tahayyülünün karmaşık bir temsili olması, onun sadece bilinç düzeyinde ki tasarımları değil, aynı zamanda imgeleri, mitleri, fikirleri, kavramları, bilinç dışı tasarımları ve öznenin alımlayışına bağlı olarak kurması anlamına gelmesidir (Sancar, 2014: 55).

Marx'ın ideoloji kavramını yanlış bilinç düzeyine indirgemiş olması özellikle Marksist teoriyi kullanan düşünürler arasında oldukça kabul görmüş bir açıklamadır. Ama bu konuda Marx'a ciddi eleştiriler yapılmıştır. İdeolojinin yanlış bilinç olduğu fikrine karşı çıkanlar, ideolojinin hiçbir temeli olmayan bir yanılsama değil, somut bir gerçeklik olduğu, en azından insanların pratik yaşamlarını düzenlemelerine yardımcı olmaya yetecek ölçüde bilişsel içeriğe sahip, etkin, maddi bir güç belirtmektedirler (Eagleton, 2015: 49).

Peki, yukarıdaki tanımlar ışığında ideolojiden beklentimiz nedir, İdeoloji insan hayatına ne gibi katkılar sağlayabilir?İdeoloji bireylerin tutarlı bir kimlik oluşturabilmesini sağlayan temelleri sunacak ölçüde “gerçek” olmak, etkili eylem için güçlü motivasyonlar yaratmak ve içinde barındırdığı bariz çelişki ve tutarsızlıkları tevil etme yolunda, zayıf da olsa girişimlerde bulunmak zorundadır. Kısacası, başarılı bir ideolojinin zorla kabul ettirilen bir yanılsamadan fazla bir şey olması ve bütün tutarsızlığına rağmen hitap ettiği insanlara, kolayca vazgeçilip bir kenara bırakılamayacak kadar gerçek ve kabul edilebilir bir toplumsal gerçeklik biçimi iletmesi gerekir (Eagleton, 2015: 35). Aynı zamanda her tür ideoloji nosyonu insana, bir çeşit tarih bilinci ve aidiyetlerine uygun davranma sorumlulukları yükler (Çağan, 2008: 25).

Yine yukarıda ele aldığımız açıklamayı destekler nitelikte Mustafa Aydın (2013: 155) ideolojinin insan hayatındaki işlevini şöyle tanımlar; “İdeoloji insan eylemlerinin amacını ve bu amaçlara nasıl varılacağını tanımlayan ve sosyal-fiziki realitenin niteliğini belirleyen bir değerlendirici prensipler sistemidir. Bundan dolayı da ideolojilerin en önemli yönlerinden birisi sosyal kimlik görevi yerine getirmiş olmalarıdır.

Yine bu konuda Kenan Çağan (2008: 39) bir ideolojiye sahip olmanın hakikat arayışı olarak algılanması gerektiğini belirterek, yanlış bir ideolojide dahi durmanın bir gün hakikate yönelimi tesis etme potansiyeli bakımından değerli olduğunu ve en yanlış haliyle bile bir ideolojiye sahip olmanın, insan olmak açısından, ideolojisizlikten daha değerli olduğunu belirtiyor.

İdeolojinin tanımlamasına yönelik ele aldığımız bu tanımlama girişimleri ideolojinin ne olduğuna dair genel bir hat oluşturmuştur. Yukarıda da değindiğimiz

gibi ideolojiyi tanımlama girişimleri bunlarla sınırlı değildir, bir çok düşünür, akademisyen ideolojiye dair tanımlamalar ortaya koymuştur. Bu tanımlamalar bazen bir diğerinin tekrarı, bazen ise destekleyicisi olduğu için genel hatları ile ideolojiye dair tanımları yukarıda ele aldığımız şekilde sınırlı tutmayı tercih ettik.

Ele aldığımız tanımları toparlama adına son olarak şunları söyleyebiliriz: İdeoloji kavramı sosyal bilimler açısından çok köklü tarihe sahip bir kavram değildir, geçmişi yaklaşık iki yüzyıllık bir kavramdır, yakın sayılabilecek bir tarihe ait olması nedeniyle tanımı hâlâ kabul görme mücadelesi içerisinde olan bir kavram olduğunu söylemek zor değildir, yukarıda ideoloji kavramına dair açıklamalardaki çeşitliliği tarihi süreç içerisinde ortaya koyamaya çalıştık. Bu noktada ideolojinin ne olduğuna dair yukarıda ele aldıklarımızın özeti mahiyetinde; ‘sosyal bir grubun hakikatlerini sergileyen bir anlam haritası’ (Aydın, 2013: 153) olduğunu söyleyebiliriz.

Kavramın tarihi serüveni aynı zamanda ideoloji kavramının tanımına yönelik görüşlerin ilerleyen yıllarda daha da çeşitlenebileceğini gözler önüne sermektedir. Son yıllarda ‘ideolojinin sonu’na yönelik tartışmaların hâlâ devam ediyor olması da kavramın cazibesini henüz yitirmediğinin bir göstergesi olarak ele alınmalıdır. Çalışmamızın bir sonraki konusu ise modern bir ideoloji olan ‘sosyalizm’ kavramı olacaktır. Bizce ideolojinin tanımlanmasında sosyalizm vb. ideolojilerin açıklanması mühim bir öneme sahiptir. Biz çalışmamızın kapsamı dahilinde sadece sosyalizm kavramını ele alacağız. Başlı başına bu bile yukarıda ideolojiye dair ele aldığımız açıklamaların daha iyi anlaşılmasına hiç şüphesiz büyük katkı sağlayacaktır.

1.1. SOSYALİZM

Sosyalizm, modern ideolojiler arasında tanımı itibariyle bizleri meşgul eden ideolojilerin başında gelmektedir. SSCB’nin yıkılıştan sonra ‘kaybeden’ bir ideoloji nitelendirmesi yapılsa da günümüzde hâlâ varlığını devam ettirmektedir ve sosyal bilimler açısından ise sürekli gündemde olan bir ideolojik tutumu ifade etmektedir.

Sosyalizm bu yaşam alanını tek başına olmasa da büyük oranda K. Marx’a borçludur. Karl Marx ve Friedrich Engels, sosyalist düşüncelerin bir sosyal nizam,

bir iktisadi doktrin olarak toplum hayatına girmesinin en önemli öncüleridir (Seyyar, 2007:945). Bir öğreti ya da bazılarına göre bir ütopya olarak sosyalizm, kapitalizme bir tepki olarak hayat bulduğu genel geçer bir görüştür (Marshall, 1999:677).Kapitalizmin doğurduğu ekonomik adaletsizliğin hızla yayıldığı günümüz dünyasında ortaya çıkan ve adil olmayan düzene karşı verebilecek cevaplar barındırıyor olması, sosyalizm ideolojisini gündemde tutmaya yetmektedir.

Gündemde kalmanın yanı sıra sosyalizm yaşam alanını da zaman zaman genişletmeyi başarmıştır. Sosyalist fikirler önceki yüzyıllarda değişik biçimlerle ifade edilmekle birlikte farklı bir teori ve hareket noktası olarak sosyalizm, kavramın yaygın olarak kullanılmaya başlandığı 1830'larda ortaya çıkmıştır. Sosyalizm fikirleri özellikle 1848 devrimlerinden sonra Avrupa'da süratle yayıldı. Büyük sosyalist partiler ise 19. Yüzyılın sonlarında başta Almanya ve Avusturya olmak üzere çeşitli ülkelerde gelişirken, sosyalist teori de bütün dünyada yayılmaya başladı (Outtwaite, 2008:707).

Sosyalizm aynı zamanda birçok düşünce sisteminden de beslenmiş bir ideoloji olma özelliği taşımaktadır. Tezimizde ele aldığımız İslam dini ile olan yakınlaşması buna verilebilecek en iyi örnektir. Bu ve buna benzer yakınlaşmalar sosyalizmi sürekli sahne önünde tutmuştur. Bu durum aynı zamanda sosyalizmin ne olduğu ve ne olması gerektiği sorularını da beraberinde getirmiştir. Bu durum sosyalizme kavramsal olarak çeşitli anlamlar yüklese de ortak sayılabilecek ve hareket noktası olarak kabul edilebilecek temel bir açıklamasını yapmak güç değildir.

Sosyalizm tanımlarına geçmeden önce, sosyalizme dair şunları ifade etmemiz gerekmektedir. Sosyalizm her ne kadar yakın sayılabilecek bir tarihe sahipse olsa da bu kısa sürede büyük bir literatürü oluşmuş bir kavramdır. Bu açıdan kavrama dair bir çok açıklama yapılmıştır, Biz tanımları sınırlandırmak adına sosyalizmin temel anlamda ne ifade ettiği üzerinde duracağız.

Sosyalizm en basit ifadesi ile; toprak ve sermaye halinde üretim araçlarının kolektif mülkiyetini ve sınıfsız bir toplum organlaşmasını savunan doktrin'dir (Ülken, 1969:263). Yine bir diğer ifade ile sosyalizm; üretim araçları ve dağılımda kolektif mülkiyetine ya da devlet mülkiyetine dayalı bir iktisadi ve siyasal sistemdir. (Marshall, 1999:666).

Sosyalizm'e dair bir diğ er tanım kümesi ise; İktisadi teşebbüsleri ve teşekkülleri, herkese eşit mal verme d   n esiyle devlete vermek isteyen g r     r. Toplumdaki  retim vasıtalarının mülkiyetinin veya bu mülkiyeti denetleyen toplum olduğunu veya bunların toplumun menfaati için çıkarılıp yönetilmesi gerektiğini ileri süren öğretidir (Seyyar, 2007:945).

Yine bir başka ifadeyle sosyalizm; Aydınlanmanın, Fransız Devriminin liberal ve eşitlikçi ideallerinin ve endüstrileşme sürecinin ürünü olup, sömüren sınıf ya da sınıfları tasfiye ederek, insanın insan tarafından sömürülmesinin önüne geçmeyi, toplumda bireyler arasında karşılıklı bir işbirliği ve yardımlaşma yaratmayı amaçlayan ve üretim araçlarının ortak mülkiyetiyle belirlenen toplumsal sistemdir (Cevizci, 1996: 475).

Son olarak ise; Varolan toplumsal düzeni adaletsiz olduğu gerekçesiyle mahkum eden, ahlaki değerlere uygun d    en yeni bir düzenin savunuculu unu yapan, bu idealin gerçekleştirilebilir bir ideal olduğuna inanan, söz konusu ideale ulaşma yolunda, insan doğasını ya da kurumları yeni baştan şekillendirecek bir eylem programı öneren ve bir devrim ya da devrimcinin bu eylem programını hayata ge irebilece ine inanan siyasi d    nce ya da ideoloji (Cevizci, 1996: 475).

Yukarıda ele aldığımız sosyalizm tanımlarında göze çarpan ilk ortak nokta üretim araçlarının tek bir elde toplanması ve toplumun bunlardan eşit olarak faydalanması idealidir. Bu nokta aynı zamanda sosyalizmin kapitalizm ile çatışmalı olduğu alanı oluşturmaktadır. Üretim araçlarının eşit olarak kullanılması ideali üzerinde ortaya atılan ekonomik eşitlik ilkesi ise sosyalizmi cazip kılan özelliklerin başında gelmektedir.

Yukarıda da de indi imiz gibi sosyalizm literatürü çok geniş bir literat rd r, ama sosyalizme dair genel tanımlar ve açıklamaların hareket noktası yukarıda ele aldığımız tanımlardır. Bu tanımlar ışığında sosyalizmin ne olduğu konusuna de inmeye çalıştıktan sonra, ileriki bölümlerde ideoloji ile ilişkisine de ineceğimiz ‘‘din’’ kavramını açıklamaya  alı aca ız.

2. DİN

Din kavramı tıpkı ideoloji kavramı gibi sosyal bilimlerin sıklıkla üzerinde durduğu kavramlardan birisidir. Öyle ki; sosyal bilimlerde birçok disiplinin alt disiplinine konu olmuştur (Din Sosyolojisi, Din Felsefe vb.). Din yapısı ve açıklamaları itibariyle insanın ölüm sonrası sorularına yanıt vermeyi amaçlamıştır. Elbette ki sadece dinlerin -özellikle de İslam'ın- açıklamaları ölümden sonraki ahiret hayatına yönelik değildir. Dünyadaki yaşamında düzenine dair açıklamalar getirmiştir. İnsanlığın kurtuluşu adına yapılan bu açıklamalar dine farklı bir boyut kazandırmıştır. İnsanların bu açıklamalar (ayetler) ışığında bir dünya hayatı tahsis etme isteği dinin toplum içerisinde belirleyici bir aktör olmasını sağlamış ve toplum içerisinde sergilediğimiz birçok davranışın ve zihnimizde taşıdığımız birçok açıklamanın kaynağı haline gelmiştir.

Din/dinler aynı zamanda bir ahlaki sistem geliştirmenin de kaynağı olmuştur. İnsana dünya üzerinde ideal bir hayat yaşamanın yollarını gösteren din bu özelliği itibari ile tümünden ölüm sonrasına dair açıklama yapmaktan çıkarak bu dünyayı da şekillendiren bir unsur olma hüviyetine kavuşmuştur. Din bu yapısı itibariyle ilahiyat alanının dışına çıkarak toplumu/insanı açıklamaya çalışan disiplinlerin alanına girmiş ve bu özelliği de dinin tanımında ona yeni bir boyut kazandırmıştır.

Din kavramını tanımlamak da ideoloji kavramını tanımlamak kadar zordur; tıpkı ideoloji kavramında olduğu gibi dini açıklamada da üzerinde mutabık kalınan bir açıklama yoktur. Din kavramı açıklanırken iki husus hareket noktası olarak alınmaktadır. Bunlardan ilki "dinin" etimolojik tahlilinden hareketle yapılan tanımlar diğeri ise dinin toplum üzerinde gördüğü işlev ve vaat ettikleri üzerinden yapılan tanımlamalardır. Dinin etimolojik olarak açıklanması daha çok tarihi açıklamaları kapsarken, dinin işlevi üzerinden yapılan açıklamalar ise daha modern döneme ilişkin açıklamalardır. Bu iki farklı açıklama türünün hareket noktaları farklı olsa da kesiştikleri noktalarda vardır.

Burada şunu belirtmekte fayda var "din" kavramı birçok dil ve düşünce içerisinde çok farklı şekillerde ifade edilmiş bir kavramdır. Biz tez çalışmamızın ana gövdesini oluşturduğu için din kavramını, İslam dinini açıklaması açısından değerlendirmeyi uygun görüyoruz. Diğer dil aileleri ve düşünce sistemleri

içerisindeki din tanımları tezimizin kapsamının dışına çıkmasının yanı sıra, dinin şuana kadar kabul gören ortak bir tanımının da yapılmadığı göz önünde bulundurulsa dini tanımlamanın imkansız bir hal alacağı aşikârdır Bu sebeplerden ötürü bu tür bir sınırlandırmayı tercih ettik.

Etimolojik tanım olarak; dil alimleri ‘‘din’’ kelimesinin Arapça ‘‘deyn’’ kökünden mastar veya isim olduğunu kabul ederler. Cevherî dinin ‘‘adet, durum; ceza, mükafat; itaat şeklinde başlıca üç anlamını verir ve terim olarak dinin bu son anlamdan geldiğini belirtir (Tümer, 1994:312). Genel olarak din kavramı etimolojik kökleri de dikkate alınarak bu tanımlar üzerinde ele alınır. Cevherî’nin üç şekilde ele aldığı din tanımı, bazen bu üç maddeden daha az bazen ise bu tanımlara ek yapılarak da ele alınmıştır.

Râgıb el-İsfehânî sadece ‘‘itaat’’ ve ‘‘ceza’’ (karşılık) anlamlarını kaydetmiştir. İbn Manzûr bunlara ‘‘hesap’’ ve ‘‘İslam’’ı da eklemiştir. Zebîdî, ayet ve hadisler yanında Arap şiirinden aldığı çeşitli örneklere dayanarak din kelimesinin yirminin üzerinde anlamını ve terim olarak iki ayrı manasını zikreder (Tümer, 1994:312).Dinin manasına dair açıklamaların çeşitliliğine verilebilecek bir diğer örnek ise, Mütercim Asım Efendi’nin yaklaşımıdır. Mütercim Asım Efendi dinin otuzu aşkın anlamından söz etmiştir. Bunlardan dinin terim anlamını yakından ilgilendiren şunlardır: Ceza ve karşılık, İslam, örf ve adet, zül ve inkiyad, hesap, hakimiyet ve galibiyet, saltanat ve mülkiyet, hüküm ve ferman, makbul ibadet, millet, şeriat, itaat. (Tümer, 1994: 312).

Dinin Arapça’daki bu anlamları, diğer dil aileleri içerisindeki dillerde de dinin tanımı yapılırken kullanılan açıklamalardır. Sami diller yanında Farsça ve Sanskritçe gibi diğer bazı dillerde de din kelimesini andıran lafızlar vardır. Ârâmî-İbrânî dilinde din ‘‘hüküm’’, ‘‘daino’’ ise Arapça’daki ‘‘deyyan’’ gibi ‘‘hüküm sahibi’’ anlamına gelir (Tümer, 1994:312).

Arap sözlüklerinde birçok anlamda kullanılan ‘‘din’’ kavramına dair;

‘‘Müsteşrik McDonald, Arap sözcüklerinde sıralanan anlamlara göre üç ayrı din kelimesi seçebildiğini belirtir;

a. Arami-İbrani dilinden olup ‘‘hüküm’’ manasına gelen kelime.

b. Halis Arapça olup ‘‘örf, adet’’ manasına gelen ve birincisiyle yakınlığı bulunan kelime.

c. ‘‘Din’’ manasını ifade eden ve Farsça vasıta ile (daenâ) gelen kelime. (Tümer, 1994:312).’’

Dinin etimolojik kökeninden hareketle ele alınan bu tanımların yanında dini Kur’an-ı Kerim’deki anlamları üzerinden ele almaya çalışan ve modern sayılabilecek çalışmalar da olmuştur. Bunlardan ilki Ebu’l A’lâ el-Mevdudi’dır. Bu açıklamalara geçmede ‘‘din’’ kavramının Kur’an-ı Kerim’de kullanılış biçimlerine dair kısa bir bilgi vermek istiyoruz.

Kur’an-ı Kerim’de din kelimesi doksan iki yerde geçmektedir; Ayrıca üç ayette de (Tevbe 9/29, Sâffât 37/35, Vâkıa 56/86) değişik türevleri yer almıştır. Bu ayetlerde din başlıca şu anlamlarda kullanıldığı görülür; Zül, yönetme-yönetilme, itaat, hüküm, adet, ceza, hesap, millet (Tümer, 1992:312).

Kur’an-ı Kerim’de kullanış biçimlerine dair bu kısa bilgilendirmenin ışığında Mevdudi’nin görüşlerine geçebiliriz. Mevdudi din kavramının Kur’an-ı Kerim’de ‘‘dört’’ kısımdan oluşan mükemmel bir düzeni tarif ettiğini ifade ederek ele almıştır;

a. Hakimiyet ve egemenlik.²

b. Hakimiyet karşısında boyun eğme ve itaat.

c. Söz konusu hakimiyetin etkisi altında kurulan fikri ve ameli düzen.³

d. Bu düzene bağlılık ve itaat sonucu elde edilen mükafat yada isyan ve karşı çıkmanın neticesi olarak, yüce egemenlik tarafından verilen mükafat yada ceza⁴ (Mevdudi, 2001:1 28).

Mevdudi dinin yukarıda ele aldığımız dördünce manasına atıfta bulunarak en geniş manasıyla dini açıklamak için şu ifadeleri kullanır;

‘‘Kur’an-ı Kerim ‘‘Din’’ kelimesini bu son anlamıyla şöyle ifade eder: Din insanın, benimseyip, itaat ederek boyun eğdiği herhangi bir yüce egemenliktir. Bu

²Dinin ‘‘a’’ ve ‘‘b’’ maddesindeki anlamına yönelik ele alınan ayetler; ‘‘Mümin - 64-65’’, ‘‘Zümer – 11-17’’, ‘‘Zümer – 2-3’’, ‘‘Nahl – 52’’, ‘‘Al-i İmran – 83’’, ‘‘Beyyine – 5’’.

³ Dinin ‘‘c’’ maddesindeki anlamına yönelik ele alınan ayetler; ‘‘Yunus- 103-104’’ ‘‘Yusuf-40’’, ‘‘Rum-26-30’’, ‘‘Nur-2’’, ‘‘Tevbe-36’’, ‘‘Yusuf-76’’, ‘‘En’am- 137’’, ‘‘Şura-21’’, ‘‘Kafirun-6’’.

⁴ Dinin ‘‘d’’ maddesindeki anlamına yönelik ele alınan ayetler; ‘‘Zariyat-5-6’’, ‘‘Maun- 1-3’’, ‘‘İnfitar-17-19’’.

egemenliğin koyduğu yasa ve kurallar çerçevesinde hayatını sürdürür. Boyun eğdiği egemenliğin siyasal otoritesine itaat etmesine karşılık izzet, yücelme ve mükafat bulmayı umar. İsyan etme veya otoriteyi tanımama durumunda alçaklık ve perişan hale düşmekten, en ağır azaplarla karşılaşmaktan korkar. Belki de dünyanın hiçbir dilinde, böylesine bütün bir nizamı kuşatan, çok geniş, kapsamlı kavram yoktur (Mevdudi, 2001: 133-134).‘‘

Burada yeri gelmişken Mevdudi'nin bu tanımlarına dair ciddi eleştirilerin olduğunu söylemek gerekiyor. Bu eleştirilerden en bilineni, Ebu'l Hasan en-Nedvi'ye aittir, Nedvi, Mevdudi'nin ‘‘Kur'an'ın Dört Temel Terimi’’ kitabında ki terimlerin açıklamalarını ‘‘siyasi’’ içeriğe sahip olarak nitelemiştir. (Bkz: en-Nedvi 2015). Yine Mevdudi'ye benzer şekilde, modern Müslümanlar arasında dini, klasik tariflerinden az çok farklı ve daha kapsamlı şekilde tarif edenlerde vardır. Muhammed Abduh'a göre din, insanın kainattaki müşahade ederek duyular üstü ilahi gerçekleri kavramasından ibaretti. Reşid Rıza ise dini kişinin kendi çabasıyla öğrenemediği, sadece vahiy kanalıyla elde edilebildiği gerçekler bütünü olarak tarif eder (Tümer, 1992:315).

Yine bir başka Müslüman düşünür olan S.Hüseyin Nasr dini;

‘‘Vahyedilmiş her din, aynı zamanda alelade anlamda herhangi bir dindir. Hakikat'i ve Hakikat'e ulaştıracak vasıtaları içerdiği ölçüde mutlak anlamda din ve Hakikat'in kendilerine hitap ettiği ve gönderildiği insanların manevi ve psikolojik ihtiyaçlarını karşılayan hususi bir yönüne önem verdiği için de alelade herhangi bir dindir Religion (din) kelimesi de bağlamak anlamına gelen ‘religio’ dan türemiştir. Din insanları hakikate bağlayan şeydir. Buna göre her din son tahlilde, kendi dayanak ve temelini oluşturan iki esaslı unsura sahiptir: Mutlak'ı nisbiden, mutlak Gerçek'i nisbi gerçekten, mutlak bir değere sahip olan nisbi bir değere sahip olandan ayıran bir doktrindir; Gerçek üzerinde düşünmeğe, Mutlak'a bağlanmaya ve insan varlığının gaye ve anlamıyla uygunluk içinde Tanrı'nın iradesine göre yaşamağa elverişli bir metod.’’ (Nasr, 1996: 17) Şeklinde tanımlamıştır.

S. Hüseyin Nasr göre din insanı gerçeğe bağlayan şeydir. Her din netice itibariyle biri doktrin, diğeri metod olmak üzere iki unsur ihtiva eder. Din öncelikle mutlak hakikati nisbi olandan ayıran bir doktrin, ikinci olarak da hakikat üzerine düşünmeye, mutlak olana bağlanmaya, insan varlığının gaye ve anlamına uygun biçimde Allah'ın iradesine göre yaşamaya elverişli bir metottur. (Tümer, 1992: 315).

Burada ele alınması gereken bir diğer din tanımı da Joachim Wach'a aittir. Joachim Wach temel olarak dini, bütün insanlığın beslenebileceği sonsuz bir kaynak

olarak tanımlar. Bununla birlikte dini içsel bir yaşam olarak değerlendirir ve dinin görünürlülüğü de bu içsel yaşamda bulunabilir. Buradan da anlaşılacağı gibi Wach'a göre din temel olarak insan ve Tanrı arasındaki ilişkidir (Wach, 1995: 284-285).

Bu tanımlardan hareketle dinin kaynağının ne olduğu ve bir düşünce sistemi ile dini ayıran hususların neler olması gerektiği soruları akla gelmektedir. Özellikle Reşid Rıza'nın ortaya koymuş olduğu tanım dinin kaynağının tespitini, Seyyid Hüseyin Nasr'ın ortaya koymuş olduğu tanım ise, bir düşünce sistemi ile dini ayıran temel özelliklerin neler olduğu sorusunun cevabını vermeyi zorunlu kılmaktadır. Bu sorular çerçevesinde dinin kaynağına dair İslam özelinde verilebilecek cevap nettir. İslam'a göre dinin kaynağı vahiydir yani Allah'tır. Bu hususta çağımızın düşünürlerden Seyyid Ahmed Arvasi dini tanımlarken şu ifadeleri kullanmaktadır;

“Kesin olarak bilinmelidir ki, din ancak peygamber tebliğleridir ve kaynağı ilahi vahye dayanır. Din bizzat Allah'ın açtığı kurtuluş yoludur. Seçilmiş üstün yaratılışlı olan peygamberlerin, muhteşem idraklerine vahiy yolu ile gelir ve onlar da bize tebliğ ederler. Din sadece, bu tebliğlerden ibarettir. Toplumların bünyesinde doğan inançlar ve filozofların düşünceleri din olamaz yahut bunlara din adı verilemez.” (Arvasi, 2011: 56).

Bir diğer sorumuz olan düşünce sistemleri ve dini ayıran özelliklerin ne olduğu noktasında ise şunları söyleyebiliriz;

“Bütün dinlerde bulunabilen, din bilimleri açısından dini oluşturan hususlar olarak kabul edilen unsurların başlıcaları şunlardır; “tabiat üstü insan üstü varlıklara inanç; kutsalla kutsal olmayanı ayırma; ibadet ayin ve törenler; yazılı ve yazısız gelenek; tabiat üstü, insan üstü varlık veya kutsalla ilgili duygular; insan üstü ile irtibat; bir alem insan, hayat ve ölüm ötesi görüşü; hayat nizamı içtimai grup ve bu gruba mensubiyet. Bazı dinlerde bunların hepsi bazılarında ise bir kısmı bulunur (Tümer, 1992:316).”

Dinin bütün dinleri içine alabilecek tanımı, ancak din kavramının sınırları kesin bir şekilde belirtildikten sonra yapılabilir (Tümer. 2001: 313). Bu çalışmanın hedeflediği sonuç doğrultusunda ise dini, İslam ile sınırlandırmayı tercih ederek bir açıklama getirmeye çalıştık, doğal olarak bu durum aynı zamanda İslam'ın da açıklanmasını zorunlu hale getirmiştir.

2.1. İSLAM

Kur'an-ı Kerim'de İslam'ın tek geçerli din olarak ele alınması (Bkz. Al-i İmran, 3/19) din ve İslam kavramlarının anlamları itibariyle paralellik göstermesini sağlamıştır. Müslüman din adamları, din kavramını açıklarken aynı zamanda İslam'ında ne olduğunu ortaya koymuşlardır. Anlam itibariyle benzerlikler taşısalar da bu iki kavram etimolojik olarak nüans sayılabilecek farklılıklara da sahiptirler.

Sözlükte İslam; Kurtuluşa ermek, boyun eğmek, teslim olmak; teslim etmek, vermek; barış yapmak, anlamlarındaki ‘‘*silm*’’(selm) kökünden türemiştir (Sinanoğlu, 2001:1). İslam'ın yine etimolojik kökenine dair daha sonraki yıllarda yapılan açıklamalarda bu içeriği korumuştur. Mesela İbn Kuteybe kelimeyi ‘‘boyun eğmek ve iradi olarak uymak suretiyle barış ortamına girmek’’, İbn Manzûr da boyun eğmek ve itaat etmek şeklinde açıklamıştır (Sinanoğlu, 2001:1).

İslam kavramının ilk dönemki tanımları yukarıda ele aldığımız tanımlar çerçevesinde benzerlikler taşımaktadır. Bunun yanında İslam'ı açıklamada dinin diğer kavramlarından da yararlanılarak açıklamalar getiren din adamları da olmuştur. Bu açıklamalar İslam'ın iman kavramı ile ilişkisi üzerinde yapılmıştır, bu çerçevede Eş'arî, İslam'ı ‘‘Allah'a tam teslimiyet, hükümlerine boyun eğme ve emirlerine uyma’’ şeklinde tanımlarken; Matüridi ‘‘kişinin kendini bütünüyle Allah'a teslim etmesi sadece ve tamamıyla O'na kulluk edip ortak koşmaması’’ diye tanımlamışlardır (Sinanoğlu, 2001:2).

İslam'ın klasik tanımları genellikle ‘‘boyun eğme, teslimiyet’’ kavramları etrafında şekillenmiş tanımlar olarak dikkat çekmektedir. Daha sonraki yıllarda yazılan sözlüklerde ise daha kapsamlı tanımlar yapıldığı görülmektedir, Mesela Rağıb el-İsfahani İslam'ı, ‘‘Kalpteki inancı dille ifade edip fiillerle gereğini yerine getirmek suretiyle Allah'a taktir ve hükmettiği her hususta boyun eğip teslimiyet göstermek’’ şeklinde tarif etmiş, Seyyid şerif el-Cürcani'de ‘‘Hz. Peygamber'in haber verdiklerini samimiyetle benimseyip onlara uymak’’ diye bir tanım getirmiştir (Sinanoğlu, 2001:1).

Modern tanımlar çerçevesinde İslam kavramına bakacak olursak, burada göze çarpan husus yine bu tanımların “teslimiyet ve itaat” kavramları etrafına şekillenmiş olduğudur.

İslam’ın bir başak tanımını yapan S.Hüseyin Nasr ise (2012:17); “İslam Tek Tanrının yahut Allah’ın iradesine teslimiyet ve birliğin bilinmesine dayalı bir dindir. Her şeyin kendisinden çıkıp yine O’na döndüğü Hakk Teâlâ’ya itaat dinidir; İslam’a göre Allah kainatın mebeidi (başlangıcı), yaratıcısı, idarecisi, ayakta kalmasını sağlayan ve meâdidir. Keza İslam teslim olma fiili sayesinde barışı da getirmektedir. İslam, bu dünyada barışa (huzura), öbür dünyada ise; saadete ulaşmak için ilahi irade’ye göre yaşamaktan başka bir şey değildir ” şeklinde tanımlamıştır.

Yine modern tanımlar kapsamında; İslam kelimesinin semantik tahlilini yapan Toshihiko Izutsu’ya göre Allah’ın “Efendi” olarak kavramsallaştırılması, Cahili Araplarca bilinmiyor değildi (Izutsu, 2017:239). Cahilliye döneminin hakim telakkisi olan şirk inancının aksine Kur’an’ın mesajıyla Allah kainatın mutlak hakimi ve tek rabbi olarak kabul edilmiş, O’na yapılan kulluk ise itaat, teslimiyet ve tevazu ifade eden terimler arasında en önemlisi olan “kişinin bilerek ve samimiyetle kendisini Allah’a teslim etmesidir. (Sinanoğlu, 2001:2)

İsmi konu ettiğimiz bu kişiler üzerinden ele aldığımız tanımların yanında “İslam” lafzının Kur’an-ı Kerim’de ne şekilde ifade edildiği de kavramın tanımı açısından önemli bir noktayı oluşturmaktadır. Yukarıdaki tanımların dayanağı elbette ki Kur’an-ı Kerim’dir, lakin Kur’an’da kullanılan yalın halini açıklamak hem ele aldığımız tanımların yerli yerine oturmasını hem de bütün boyutlarının ortaya konmasını sağlayacaktır.

“Kur’an-ı Kerim’de İslam kelimesi sekiz yerde geçmektedir. Fiil halinde geçtiğinde daha çok “Allah’a yönelmek” (Bakara 2/112, Lokman 31/22) “O’na teslim olmak” (Bakara 2/131, Mü’min 40/66) “Tevhid inancına sahip bulunmak” (Enbiya 21/108) “Allah’a teslimiyetin gereğini yapmak” (Zümer 39/54) manalarında kullanılmıştır. Ayrıca Kur’an’da İslam, Allah katında hak dinin karşılığı ve özel adı olarak belirlenmiş, ondan başka hiçbir dinin Allah tarafında kabul edilmeyeceği vurgulanmıştır (Al-i İmran 3/19-85) (Sinanoğlu, 2001: 1).”

Burada şu noktaya değinmekte fayda olduğunu düşünöyoruz, yukarıdaki tanımlar genellikle İslam'ın "lafzi" tanımlarıdır; "itaat etme ve boyun eğme" eksenli ele alınsa da, İslam kişilerin sadece manevi yönlerine hitap eden bir din değildir. İslam, diğer bütün dünya dinleri gibi, mensuplarına sadece bir "iman edilecekler listesi" sunmuyor. Bu inançların ve ahlaki ilkelerin bir yaşam biçimi haline gelmesini de öngörüyor. İslam medeniyeti ve kültürü dediğimiz şey de bu ilkelerin Müslüman aktörler elinde zaman ve mekana nüfuz etmiş, ete kemiğe bürünmüş halinden ibarettir (Kalin, 2016: 26).

Bu açıklama ve yukarıda ele aldığımız tanımlar ışığında İslam'ın kısa ama genel bir ifadesini şu şekilde ortaya koymanın mümkün olduğunu düşünöyoruz: "İslam Hz. Muhammed'in temel öğreti ve esaslarını vahiy yoluyla Allah'tan aldığı ve ilk uygulamalarını bizzat kendisinin gerçekleştirdiği, zamanla Müslüman toplumlar tarafından insanlığın diğer zihni ve ameli birikimlerinden de istifade ile geliştirilen din ve dünya görüşünün; insan, toplum, devlet gibi insani konularda kendine has ilkeleri ve felsefesi bulunan tarihi tecrübenin, kültür ve uygarlığın genel adıdır."(Topaloğlu, 2001: 5).

3. DİN VE İDEOLOJİ

İdeoloji ve din kavramları yukarıda ele aldığımız tanımlar üzerinden sıklıkla birbirine yaklaştırılan çoğu zamanda aynileştirilen iki kavramdır. Bu iki kavram farklı dinamiklere sahip olmalarının yanı sıra aynı zamanda birbiriyle benzer özelliklere de sahiptir. Bu benzerlikler, kavramların doğasının aynı olup olamayacağı tartışmasını doğurmuş ver her iki kavramın yeni içeriklere sahip olmasını sağlamıştır. Bu bölümün temel noktası da buradan hareketle "din ve ideoloji" kavramlarının birbiri yerine kullanılıp kullanılamayacağı ve dinin bir ideoloji olup olmadığı noktalarını ele alacaktır.

Burada ele almak istediğimiz ilk odak noktası dinin bir ideoloji olup olmadığı sorunudur. Şerif Mardin, çok genel bir tanımlama yaparak ideolojileri "sert ve yumuşak" ideolojiler şeklinde iki başlık altına ele alır. Sert ideoloji dediğimiz zaman, sistematik bir şekilde işlenmiş, temel teorik eserlere dayanan, seçkinlerin kültürüyle sınırlandırılmış, muhtevası kuvvetli, bit yapıyı, yumuşak ideoloji ile de,

kitlelerin çok daha inanç ve bilişsel sistemlerini (Mardin, 2001: 14) ifade ediyor. Burada sertlik, oldukça homojen bir yaptırım gücünü ifade eder. Mesela buna göre komünizm ve faşizm sert ideolojilerdir, buna karşılık demokrasi yumuşak bir ideolojidir (Aydın, 2013:156).

Mardin'in ifadelerinden anladığımız kadarıyla salt ideolojiler ile dinin arasında bir ayırım olsa da dinde/dinlerde bir ideoloji (yumuşak bir ideoloji) sayılabileceği yönündedir. Mardin'in bu tasnifi din ve ideoloji tartışmaları kapsamında tümünden kabul görmüş bir tasnif değildir.

Yeri gelmişken şunu belirtmenin fayda sağlayacağını düşünüyoruz. Din ve ideoloji tartışmaları, ideolojinin tarihi ile hemen hemen yakın bir tarihe sahip olmakla beraber, "dini her tür ideolojinin ana tipi ve modeli olarak gören" Marx'a kadar dayanır (Çağan, 2008: 35). Marksist bir isim olan Louis Althusser, Marx'ın tutumuna benzer bir şekilde, devletin, dini ideolojik bir amaçla kullandığını belirterek, dini devletin ideolojik aygıtları arasında ele alır (Althusser: 2015: 50-51).

Din ve ideolojinin farklı iki unsur olduğu ve dinin bir ideoloji olamayacağı görüşü ise dinin salt anlamının ideolojik sayılabilecek bir unsur taşımadığı noktasından hareket etmektedir. Dinler şüphesiz salt biçimleriyle birer ideoloji değildir; ama dinlere dayanılarak pek çok ideoloji üretilmiştir. Modern/tenkit anlamda bunun ilk tipik örneği Protestanlıktır (Aydın, 2013: 156-157).

Din ve ideolojinin farklılığını noktasında bir diğer husus ise, din ve ideolojinin odak noktaları arasındaki farktır, McLellan bu iki kavramın odak noktalarını ele alırken: "Geleneksel din bireylerin gündelik yaşamıyla öteki dünyanın kutsallığı arasındaki etkileşime odaklanırken; ideolojinin seküler evreni, bu dünyanın dönüşümünü öngören kamusal projeleri meşrulaştırmak için kendinden menkul bir tarzda bilim ve akla gönderme yapar (McLellan, 2012: 3)."

McLellan'ın ortaya koymuş olduğu bu tanımda dikkat çeken bir diğer husus ise, din ve ideolojinin kendini meşrulaştırmak için kullandığı alanların ne olduğu hususudur. İdeolojiler kendi doğrularının bilim ve akıl ile sağlamasını yapmak zorundadır (Murat, 2008: 346), din ise bundan farklı olarak kendini sağlamasını vahye dayanarak yapar. İdeolojiler, tarihin ve toplumun belirli bir biçimde ki okunmasından insanlarca üretilir, bu açıdan tarihsel özelliktedir. Yine ideolojiler,

bütün insanlık için eşit anlaşılabilirlikte bir söylem geliştirme yolunu tutarlar, bu yönleriyle de dinlerden, özellikle de bir metin etrafında biçimlenenlerden farklı olarak daha keskin hatlara ve köşeli olarak belirirler (Murat, 2008: 346).

Yukarıda ele aldıklarımız ışığında din ve ideoloji arasında, kısmi bir benzerlik ilişkisi olduğunu görebiliyoruz, ama bu ilişki bir aynılık ilişkisi kesinlikle değildir.

“Bilimle ideoloji arasındaki katı pozitivist ayrımcı tutum, bilimsel olmayan her şeyi ideolojik varsaymakla, dini olanı da ideolojik olanın alanına itmiş olmaktadır. Dinle ideoloji arasındaki bu yüzeysel belirlenim, ikisi arasındaki kimi ortak noktalardan hareket ediyor olsa da, örneğin her ikisi de insan yaşamının tüm yönlerine ilişkin a priori adlandırmalara dayansalarda ya da tıpkı dinde olduğu gibi ideolojide bir takım bilinmeyenlere (gaybe) yer veriyor olsa da ya da tıpkı din gibi ideolojide mutlakçı ve müzahafasız olsa da yine de dinle ideoloji arasındaki ilişki bir aynılık ilişkisi değildir, olsa olsa bir benzerlik ilişkisidir” (Çağan, 2008: 35).

Bu bölümü toparlamak adına son olarak şunları söyleyebiliriz. “Din sadece inançtan ibaret değildir; aynı zamanda kişinin dünyevi hayatına yön verecek ahlaki, hukuki ve sosyal kuralları da ihtiva eder. Din ve ideoloji kavramları, doğası gereği insanlara bir anlam haritası sunuyor olsa da, din ve ideoloji kavramlarının bizlere sunmuş olduğu anlam haritaları birbirinden farklı anlam haritalardır (Murat, 2008: 346-347). Din bu dünyanın anlamlandırılması yanında diğer dünyaya yönelik inanlara/mensuplarına idealler sunmaktadır. İdeoloji ise daha seküler bir alanı şekillendirmek adına ortaya çıkarak, insanın dünya üzerindeki ideallerini şekillendirmeye taliptir. Bu dünyadaki eylemler bütünüyle kontrol altına alabilme iddiası bir dine yabancıyken ideoloji tamda böyle bir iddiaya duyulan inançtan güç bulur (Murat, 2008: 346).”

Dinler özgün biçimleriyle birer ideoloji değildirler ama dinlere dayanılarak pek çok ideoloji üretildiği bilinmektedir (Çağan, 2008: 35). Bu ilişki ise bir yanılsamaya neden olmuş ve dini ideolojinin alınana doğru itmiştir. “Din son tahlilde bireysel kurtuluşun ahlakla ilişkisi cephesini ısıtan formülasyonlar önerir; sadaka veren ahirette bu sadakasının altında gölgelenecektir” Bir ideoloji ise sadaka vermeyi söz konusu etmeyen bir terminoloji ve dil kullanır; dayanışma der yardımlaşma der, öte dünyaya atıfta bulunan bir terkip kullanmaz. Din için bütün siyasi etkinlikler sonuçta ruhsal arınma ve kurtuluş için birer vesiledir, araçtır; yoksa kendileri bizzat amaç değildir.” (Murat, 2008: 346)

Dolayısıyla bir dini, mesela İslam'ı ideoloji olarak adlandırmak onun temel ilkelerini çarpıtmaya varan bir aşırı yorumun konusu yapmakla mümkün olabilir (Murat, 2008: 348).

Din ve ideoloji tartışması kapsamında bir alt başlığımızda sosyalizm ve İslam kavramlarının birbiriyle olan ilişkisini ele alacağız. “Sosyalizm ve İslam” yakınlaşması, yine yukarıda değindiğimiz gibi din ve ideoloji kavramları arasındaki benzerlik ilişkisini ortaya koyma açısından önemli bir noktayı oluşturmaktadır. Yine bu hususta, ideolojilerin dinden beslenmeleri konusunda bizler için örnek teşkil edecektir.

3.1. İSLAM VE SOSYALİZM

İslam ve sosyalizm arasındaki ilişkiye değinmeden önce bu iki kavramın tarihsel arka planına değinmenin faydalı olacağı kanaatindeyiz. Sol ve sosyalizm kavramları bugünkü anlamıyla daha çok Fransız devriminden sonra literatüre girmiş kavramlardır. Sol kavramı başlangıçta eskiye karşı çıkan burjuvazinin durduğu yer iken sonraları burjuvazinin iktidarı ele geçirmesiyle birlikte özgürlük ve eşitlik mücadelesini sürdürmek isteyen radikal hareketleri tanımlamak için kullanılmaya başlanmıştır (Kıransal, 2014: 105-106). Sosyalizm kavramının bu içeriği İslam'ın ön gördüğü özgürlük, eşitlik ve adalet kavramları ile içeriksel olarak benzerlik taşımaktadır, işte bu nokta İslam ve sosyalizm kavramlarının erken dönemlerden itibaren yakınlık göstermesine ve birlikte kullanılmaya başlanmasına neden olmuştur.

Kavramın tarihsel süreci incelendiğinde sistematik biçimde ilk kez 1945 yılında yayınlanan Faruk Bercavi'nin İslam Sosyalizmi kitabında ele alındığı görülmektedir (Kıransal, 2014:106).

Bercavi'den sonra İslam ve Sosyalizm kavramlarını sistematik olarak kullanan diğer isimler ise Seyyid Kutub ve Mustafa Sibai'dir. Arap dünyasında özellikle iki dünya savaşı arasında İslami muhalefet dilinin büyük ölçüde sosyalist söylemin etkisi altında olduğu bilinir. Mısır'da bu yıllarda en geniş demokratik oluşum olan Müslüman kardeşlerin en önemli düşünürlerinden biri olan Seyyid Kutub'un *İslam'da Sosyal Adalet* isimli kitabı nominal olarak sosyalizm seçeneğini

batılı bir seçenek olarak fazla olumlamıyorsa da, içerik olarak İslam'ın içinde bir sosyalist arayış olarak tebarüz eder (Aktay, 2016: 40) Aynı zamanda İslam dünyasında Mısır'ın daha 19. yüzyılın ilk yarısında gerçekleştirdiği sanayileşmeyle korporatist-sosyalizan politikalarda öncü bir rolü vardır (Cesur, 2017: 237).

Yine Müslüman Kardeşler cemaatinin Suriye'deki en önemli isimlerinden Mustafa Sibai'nin *İslam Sosyalizmi* isimli kitabı ise İslam ve sosyalizm arasındaki ilk en cesur uzlaştırma teşebbüsü olmuştur (Aktay, 2016: 41). İslam ve sosyalizmi sistematik olarak ele alan bu eserlerde hemen anlaşılabilir ki sosyalizm, kendi tarihinde yaşadığı materyalist, pozitivist, din karşıtı söylemlerinden bağımsız, tamamen toplum ve birey veya toplumculuk ve bireycilik karşıtlığı içerisinde, toplumculuğu işaret eden bir tutum olarak düşünülmektedir (Aktay, 2016: 110).

Sistematik olarak ilk kez 1940'lı yılların ve 1950'li yılların başında bir arada kullanılan İslam ve sosyalizm kavramlarının tarihi temellerini bu tarihlerin daha öncesine dayandırmakta mümkündür.

“Nitekim İslam düşünce tarihinde gerek Sünni gerek Şii birçok araştırmacının Hz. Osman'a karşı oluşan, daha sonra Talha, Zübeyr ve Hz. Aişe'ye karşı tavır alan en son Muaviye'ye karşı mücadele eden kesimlerin sol olarak değerlendirildiği görülmektedir. Bu tarihsel dönem içinde öne çıkan ve adeta bir fenomen olarak karşımızda duran Ebu Zerr el-Gıfari, İslami sol düşüncenin ilk solcu olarak nitelendirdiği bir isimdir. Daha sonraları Emevi desteğindeki kader inancına karşı çıkanları da aynı şekilde değerlendirmek mümkündür. İslam düşünce akımları açısından ise Mutezile, felsefeciler ve bazı mutasavvıfları sol, Hanbeli fakihleri ve kelimcileri ise sağ olarak tasnif etmek mümkündür. Ancak bu yaklaşımın içerisinde bulunan dönemden geçmişi kurgulamak olduğu unutulmamalıdır” (Kıransal, 2014:106).

İslam ve sosyalizm yaklaşması tarihi olarak Hz. Ömer dönemine kadar dayandırılıyor olsa da, İslam sosyalizmi söyleminin yukarıda ele aldığımız gibi 19. ve 20. yüzyılda belirginleştiği ve sıklıkla bu dönemlerde tartışıldığı görülmektedir. 1900'lü yıllarında başında İslam ve sosyalizm tartışmasında öne çıkan isimler Muhammed Abduh ve Cemaledin Afgani'dir. Bu isimlere özellikle emperyalizme ve istibdada karşı duruşları ile bağımsızlık çıkışı olarak İslami sol içinde sayılabilirler. Bunların yanında Ahmed Faris eş- Şadyak ile Abdurrahman el-Kevakibi gibi özgürlük çağrısı yapanları da aynı bağlamda değerlendirebiliriz. Yine bir şiirinde Hz. Peygamber'i 'sosyalistlerin imamı' olarak isimlendiren Ahmed Şevki aynı paralel fikirleri ileri sürmüş bir isimdir (Kıransal, 2014: 107-108). 1940 ve

1960'lı yıllardan itibaren Faruk Bercavi, Seyyid Kutub, Mustafa Sibai gibi isimler İslam sosyalizmi tartışmalarında başı çekerken, ilerleyen yıllarda bu isimlere Muhammed Taha, Roger Garaudy, M.H. Kidvai, Ali Şeriati ve Nurettin Topçu gibi isimlerde eklenmiş ve İslam sosyalizmi tartışmasının ana hatları oluşmuş bununla birlikte tartışma konuları genişlemiştir.

Burada unutulmaması gereken bir husus daha vardır. İslam ve sosyalizm arasındaki bağın geliştirilmeye çalışıldığı bu yıllar aynı zamanda İslam ve sosyalizm arasındaki yakınlığa itirazlarında arttığı yıllardır. Bu tepki tartışmanın o yıllarda henüz sıcak ve gündemde olması göz önünde bulundurulduğunda anlaşılabilir bir tepki olarak karşımıza çıkmaktadır. İtirazların özellikle 1950'li yıllardan sonra artmaya başladığı göz önünde bulundurulsa, kavramsal olarak İslam sosyalizmi tartışmasının bu yıllarda revaçta olduğu bir kez daha anlaşılabilir. Bu noktadan hareketle İslam ve sosyalizm arasındaki bu tarihi yakınlığı din ve ideoloji bağlamı üzerinden bir kez daha ele alacağız.

Din ve ideoloji kavramlarının ilişkisini incelerken, salt anlamıyla bir dinin ideoloji sayılamayacağına değinmiştik. Ancak bunun yanında ideolojilerin ilkelerini oluşturma ya da mevcut ilkelerini meşrulaştırma konusunda dinlerden faydalanabileceklerini/beslenebileceklerini de ifade etmiştik. Bir din olarak İslam ve bir ideoloji olarak sosyalizm arasındaki ilişkide böyle bir ilişkidir.

İslam ve sosyalizm arasındaki bu ilişki, bazı kimseler tarafından doğru bir ilişki olarak ele alınmış, İslam'ın temel öğretileri ile sosyalizmin temel öğretilerinin aynı potada eritilebileceğine kanaat getirmişlerdir. Diğer tarafta ise böyle bir ilişkinin kurulamayacağını, İslam ve sosyalizmin bazı ilkelerde benzerlik aksetse de, bu benzerliklerin yanlış yorumlanarak İslam'ın öğretilerini "saptırmak" adına kullanıldığını, bu iki unsurun birbirinden tamamen farklı unsurlar olduğunu savunanlar yer almaktadır (Es-Savvaf, 1988: 14). Bu karşıt görüşlerin her ikisi de, ileri sürdükleri iddialarını Kur'an'ı Kerim'e ve Hz. Peygamberin uygulama ve sözlerine dayandırmaktadır.⁵

⁵Bu konuya değinen eserler için Bkz. Abdulaziz Bedri ; İslam ve Sosyalizm, 1.Baskı, İkbal yayınları, Ankara [t.y.] s.68-69 , 71-72
M.Mahmud Es-Savvaf; İslam'da Sosyalizm Yoktur, 1.Baskı, Emin Yayınları,İstanbul 1988, s.18-19-20.

İslam ve sosyalizm kavramlarının birbirine yakınlaştığı ve bu tartışmanın kaynağına baktığımız zaman. İslam'ın kâr, ticaret, sosyal adalet konularında bir takım umumi prensipler koyduğunu biliyoruz (Güngör, 1998: 109). Bu prensiplerden ilk göze çarpan unsurun Müslüman dünyanın bir iktisadi doktrin geliştirme istediğinin olduğunu görürüz. Bunlardan bütün bir iktisadi doktrinin esaslarını çıkarmanın mümkün olup olmadığı -veya hakikaten buna ihtiyaç bulunup bulunmadığı- tartışılabilir (Güngör, 1998: 109). Her ne kadar bu tartışma iktisadi bir arayış çerçevesinde gün yüzüne çıkmış olsa da, tartışmanın kapsamı sadece bununla sınırlı değildir. Sosyal haklardan, eşitlik ilkesine, mal-mülk edinme konusundan, miras meselesine, toprak mülkiyetinde, ailenin varlığına kadar geniş bir yelpaze üzerinde tartışılmaktadır.

Tüm bu tartışmaları, İslam ve sosyalizm kavramlarının yakınlaşmasına taraf ve bu kavramların yakınlaşmasına bitaraf olanların görüşleri üzerinden ele alacağız.

3.2. İSLAM VE SOSYALİZMDE FARKLI NOKTALAR

Buradan hareketle İslam ve sosyalizm kavramlarının yakınlaşmasına itiraz edenlerin hareket noktalarına baktığımız zaman ilk göze çarpan nokta bu iki kavramın kaynağının farklı ve birbiriyle çelişkili olduğu hususudur.

İslam bir din olarak kendisini doğrudan ilahi olana bağlar ve ortaya koyduğu ideallerin vahiy yoluyla tebliğ edildiği gerçeğinden hareket eder. Bu husus İslam'ın ortaya koyduğu emir ve yasakları (helalleri-haramları) tartışılmaz idealler olarak beyan etmesini sağlar ve insanların (Müslüman olanların) bu idealleri uygulamasını emreder.

İslam bilgi kaynağını Hz. Peygamber aracılığı ile vahye dayandırırken, modern bir ideoloji olan sosyalizm tıpkı diğer ideolojiler gibi meşruluğunu ve kaynağını akla ve bilime dayandırarak hareket eder. Bu nokta İslam ve sosyalizm kavramlarının yan yana kullanılmasında itirazların ortaya çıkmasını sağlayan ilk noktadır. Göze çarpan ilk husus İslam ve sosyalizmin kaynağı noktası olsa da sadece bununla sınırlı değildir, itirazlar birçok konuda çeşitlilik gösterse de temelde üç başlık altında toplamak mümkündür.

Bu itirazlar sosyalizmin ön gördüğü; Fertler arasında bulunması istenen eşitliğe, kısmen veya tamamen ferdi mülkiyetin ortadan kaldırılmasına ve mirasın varlığı/taksimi konularında toplanmaktadır.

3.2.1. Eşitlik İlkesine Yönelik İtirazlar

Bunlardan ilki; Fertler arasında bulunması istenen fiili eşitlik prensibini sebep ve gaye olarak incelemek (Bedri, b.t: 31). Sosyalizmin yalnız kanuni haklarda değil; iktisadi mülki, üretim, tüketim ve bunlara benzer bütün alanlarda eşitlik olarak ileri sürülmesi (Bedri, b.t: 34) konusu en çok itirazların geldiği noktayı teşkil etmektedir.

Bu noktaya gelen itirazların hemen hemen hepsi insanların yaratılış (fıtrat) üzere farklı yaratıldıkları kabulüne dayanmaktadır. Bu farklı yaratılış bedeni kuvvetlerde olduğu gibi akli kabiliyetlerinde de farklılıklar göstermektedir. İnsanların ihtiyaçlarını temin etmekte değişik bir durum arz ettiklerinden, aralarında tam bir eşitliğin bulunması muhaldir (Bedri, b.t: 33-34). Burada kabiliyetleri insana kazandıran ise Allah'tır. Bu noktayı ele alanlar, insanın yaratılışındaki farklılıklardan meydana gelen durumun tersine çevrilerek hem mal mülk edinme hem de kabiliyet konusunda bir eşitliğin sağlanamayacağını belirtmektedirler. Bu husus için dayanak noktası olarak ele alınan ayetler ise şu şekildedir ‘‘ Zuhruf’’ suresinin 32.ayeti;

‘‘Rabbinin rahmetini onlar mı paylaşıyorlar? Dünya hayatında onların geçimliklerini aralarında biz paylaştırdık. Birbirlerine iş gördürmeleri için kimini ötekine derecelerle üstün kıldık. Rabbinin rahmeti onların biriktirdikleri şeylerden daha hayırlıdır’’ (43/32).

Bu ayete atıf yapılarak, kişilerin kazançlarının (rızkılarının) Allah tarafından kararlaştırıldığı/belirlendiği hususu belirtilmek ve sosyalizmin ön gördüğü tüm şartlarda eşitlik ilkesi çürütülmek istenmektedir. Bu konu da ele alınan ayetler sadece bununla sınırlı değildir.‘‘Şura’’ suresinin 19.ayeti de yine bu çerçevede değerlendirilmiş ve bu hususun yanlışlığı ortaya koyulmak istenmiştir;

‘‘Allah kullarına lütufkârdır, dilediğini rızıklandırır. O kuvvetlidir güçlüdür’’ (42/19).

Yine ‘‘Şura’’ suresinin 27. ve 28.ayetleri;

“Allah iman edip iyi işler yapanların tevbesini kabul eder, lütfundan onlara fazlasını verir. Kafirlerle gelince, onlara da çetin bir azap vardır. (42/19)

“Allah kullarına rızkı bol bol verseydi yeryüzünde azarlardı. Fakat, O, (rızkı) dilediği ölçüde indirir. Çünkü O kullarının haberini alandır onları görendir”(42/28).

Burada ele aldığımız ayetler dünya üzerinde insanların kazanacağı kazançların Allah tarafından belirlendiği ve hepsinin farklı miktarlarda olduğudur. Buradan kesinlikle, insanların eşit olmadığı, İslam’ın eşitlik hususuna hiçbir önem vermediği sonucu çıkarılamaz.

İslam’ın eşitlik ideali sosyalizminkinden biraz farklılık göstermektedir. İslamiyet, fertler arasında adalet isteyen bir dindir. Lakin sosyalizmin istediği eşitlik gibi değil. Çünkü İslam’ın istediği adalet, kabiliyet ve isti’datları, ve çalışma durumları aynı derecede olmayan insanların, neticede aynı seviyede olmasını isteyen bir eşitlik değildir. İslam’da eşitlik, din ve ırk farkı düşünülmeden İslam devletinde yaşayan fertlerin kanuni haklarda eşit olmasıdır (Bedri, b.t: 35)

3.2.2. Mülkiyet Konusuna Yönelik İtirazlar

İslam ve sosyalizmin bağdaşmadığı bir diğer husus ise mülk edinme konusudur. Sosyalizmin temel bir ilkesi olarak şahsi mülkün ortadan kaldırılması ve kişilerin mülk edinme konusunda sınırlandırılması, İslam dininin kabul etmediği bir ilke olarak değerlendirilmiştir. İslam dini yukarıda ele aldığımız gibi insanları yaratılış itibarıyla, hem aklı hem bedeni olarak farklı olduklarını ön görür ve bu yeteneklerini kullanmaları konusunda hiçbir sınırlama getirmez. İnsanın akli ve iradi tasarrufu kendisinde olduğuna göre, akıl ve irade ile gerçekleşecek tüm hayatının (Allah’ın Kur’an ile vâz ettiği esaslar dairesinde) tasarrufunda kendisine ait olacaktır şüphesiz. İşte bu tasarrufun içerisinde mülkiyet tasavvuru da var. Nitekim bu tasarrufun delillerinden birisi olan ve İslam’ın şartı olarak vâz edilen zekat müessesesi mülkiyet tasarrufunun tabi neticesidir (Çiftçi, b.t; 165).

İslam dininde mülk edinmenin yolu açık gözükmekte ve İslam’ın mülkiyet tanzimi, ferde meşru yoldan kazandığını vermek, onu mülk edinme, yetisinde olmadığı şeylerden mahrum etme şeklinde gelişir (Bedri, b.t: 40).

Aynı zamanda mülk edinme konusu, İslam ve sosyalizm yakınlaşmasına gelen itirazların diğer bir maddesi olan, mirasın varlığı konusuyla da yakından ilgilidir. Sosyalizmin mülk edinme konusundaki katı tavrı doğal olarak miras konusunu da ortadan kaldırmaktadır, ancak aşağıda ele alacağımız gibi Kur'an-ı Kerim'in birçok yerinde mirasın paylaşılması konusunda ayetler vardır. Bu ayetlerin açık olarak mirasın varlığını ortaya koyuyor oluşu, İslam ve sosyalizm konusunda ılımlı düşünen Müslümanların bir çıkmaza girmelerine neden olmaktadır. Bu konuya ışık tutan ayetleri burada sırayla ele alacağız, ilk olarak mülk edinmenin İslam dinine göre bir sakıncası olmadığını düşünenlerin genellikle başvurduğu ayetleri inceleyeceğiz.

“Nisa” suresinin 29.ayetinde;

“Ey iman edenler! Karşılıklı rızaya dayanan ticaret olması müstesna, mallarınızı, bâtıl (haksız ve haram yollar) ile aranızda (alıp vererek) yemeyin. Ve kendinizi öldürmeyin. Şüphesiz Allah sizi esirgeyendir” (4/29).

Yine bu bağlamda Âl-i İmran suresi 37.ayette;

“Rabbi Meryem’e hüsnü kabul gösterdi; onu güzel bir bitki gibi yetiştirdi. Zekeriya’yı da onun bakımı ile görevlendirdi. Zekeriya, onun yanına, mabede her girişinde orada bir rızık bulur ve “Ey Meryem, bu sana nereden gelir” der; o da: Bu Allah tarafındandır. Allah dilediğine sayısız rızık verir dedi” (3/27).

Bu ayetin ışığında bu meseleye bakacak olursak, insanların mal ve mülk edinme hususları Allah'ın iradesinde olan bir durumdur ve Allah'ın mal-mülk verdiği (rızıklandığı) kimseler bu durumdan sorumludur. Burada bu durumu sınırlandırabilecek yetki yine Allah'ın iradesindedir, tam da bu noktadan hareketle sosyalizmin ferdi mülkiyeti sınırlandırma/el koyma ilkesine dair ciddi eleştiriler getirilmektedir. Eleştirilerin başında Allah'ın iradesi dışında hiçbir kuvvetin mal taksimi yapamayacağı bunun sadece Allah'ın iradesi isteğinde belirlenebileceği eleştirisidir.

Bu noktaya değindikten sonra “Nahl” suresi 71.ayete bakacak olursak;

‘‘Allah kiminize kiminizden daha bol rızık verdi. Bol rızık verilenler, rızıklarını ellerinin altındakilere verip de bu hususta kendilerini onlara eşit kılmazlar. Durum böyle iken Allah’ın nimetini inkar mı ediyorlar?’’ (16/71).

‘‘En’am’’ suresi 165.ayet;

‘‘Sizi yeryüzünün halifeleri kılan, sizi verdiği (nimetler) hususunda sizi denemek isteyen kiminizi kiminizden derecelerle üstün kılan O’dur. Şüphesiz Rabbin, cezası çabuk olandır ve gerçekten O, bağışlayan ve merhamet edendir’’(6/165).

Sosyalizmin ortaya koyduğu prensibin bu ayetler kanıt gösterilerek İslam’la uyuşmayacağı ispat edilmeye çalışılmıştır. Ayrıca bu prensip, Allah’ın verdiği nimetlerle bazı kullarına diğer kullarından daha yüksek dereceler verdiğini şükür mü, nankörlük mü edecekler diye, bu hususun insanlar için dünya hayatında yürütülen bir imtihan olduğunu ilan eden ayeti celilenin de hükmüne aykırıdır.(Bedri, b.t: 42).

İslam’da özel mülkiyetin olup olmadığı hususu bu ayetler merkeze alınarak tartışılmaktadır. Bu husus kendi içerisinde çok farklı boyutlar taşımasının yanı sıra tek başına burada tartışılarak çözülebilecek bir konuda değildir. Bizim burada üzerinde durmak istediğimiz husus tartışmanın hangi eksenli yapıldığı hususudur ve İslam’ın içinde sosyalist eğilimlerin aranmasına yönelik buna karşı çıkanların merkeze koyduğu ayetlere işaret ederek bu tartışmanın genel çevresini çizmektir.

Yukarıda değindiğimiz gibi bu konunun bir diğer unsuru ise ‘‘miras’’konusudur. Miras konusu bu hususla yakınlık göstermenin yanı sıra yukarıda İslam ve sosyalizm kavramlarının yakınlığına yapılan itirazlar bağlamında, son başlığı da teşkil etmektedir.

3.2.3. Miras Konusuna Yönelik İtirazlar

Bir kişinin dünya yaşamı boyunca çalışarak mülk edinmesinin önünü açan İslam dini bu mülkün geriye ne şekilde bırakılacağı hususunu da belirlemiştir. Sosyalizme göre varislere özel payların takdiri haksız bir imtiyaz, mülk edinmek için meşru olamayan sebeplerdir, sosyalizme göre, ister üretici araçlarla elde edilen ve isterse nakit olsun, maddi imkanlardan ibaret olan mallar, mutlaka sahibinin çalışması ve gayretinin mahsulü olması gerekir. O halde her türlü mirasa nail olmak

ve bu hususta belirli şahıslara ölünün malından özel paylar ayırmak gayri meşrudur (Bedri, b.t; 51-52). Sosyalizmin servet edinme noktasında ortaya koyduğu katı tutum İslam ve sosyalizm arasında çatışmanın en şiddetlendiği alan olarak karşımıza çıkmakta ve bu prensip İslam açısından kabul edilebilir bir unsur olarak kesinlikle kabul edilmemektedir.

İslam'ın, mülk edinmenin tabii bir sonucu olarak karşımıza çıkan miras konusunda kaideleri açık ve nettir. Kur'an-ı Kerim bu husus üzerinde birçok defa durmuş ve mirasın ne şekilde paylaştırılması gerektiğini açıklamıştır. Aşağıda ele alacağımız ayetler aynı zamanda mirasın İslam açısından geçerli bir durum olduğunu ortaya koyan ayetlerdir. Haliyle bu durum iki unsurun; İslam ve sosyalizmin çatışması durumunu doğurmaktadır ve itirazların bu alanda yoğunlaşmasına sebep olmaktadır.

Miras konusunda Kur'an-ı Kerim'in ortaya koyduğu kurallara bakacak olursak; "Nisa" suresi 11.ayette:

"Allah size, çocuklarınız hakkında, erkeğe, kadının payının iki misli (miras vermenizi) emreder. (Çocuklar) İki den fazla kadın iseler, ölünün bıraktığının üçte ikisi onlarındır. Eğer yalnız bir kadınsa yarısı onundur. Ölenin çocuğu varsa ana babasından her birinin mirastan altıda bir hisse vardır. Eğer çocuğu yok da ana babası ona varis olmuş ise anasına üçte bir (düşer). Eğer ölenin kardeşleri varsa, anasına altıda bir (düşer. Bütün bu paylar) ölenin yapacağı vasiyetten ve borçtan sonradır. Babalarınız ve oğullarınızdan hangisinin size, fayda bakımından daha yakın olduğunu bilemezsiniz. Bunlar Allah tarafından konmuş farzlardır (paylardır). Şüphesiz Allah ilim ve hikmet sahibidir." (4/11).

Yine "Nisa" suresi 12.ayette;

"Yapacakları vasiyetten ve borçtan sonra eşlerinizin, eğer çocukları yoksa, bıraktıklarının yarısı sizindir. Çocukları varsa bıraktıklarının dörtte biri sizindir. Çocuğunuz yoksa, sizinde yapacağınız vasiyetten ve borçtan sonra, bıraktığınızın dörtte biri onlarındır (zavcelerinizindir). Çocuğunuz varsa, bıraktığınızın sekizde biri onlardır. Eğer bir erkek veya kadının, ana babası ve çocukları bulunmadığı halde (kelâle şeklinde) malı mirasçılara kalırsa ve bir erkek yahut kız kardeşi varsa, her birine altıda bir düşer. Bunlardan fazla iseler üçte bire ortaklırlar (bu taksim)

yapılacak vasiyetten ve borçtan sonra, kimse zarara uğramaksızın (yapılacak)tır. Bunlar Allah'tan size vasiyettir. Allah her şeyi hakkıyla bilendir. Halimdir''(4/12)

Yine bu hususta ‘‘Nisa’’ suresi 176.ayette;

‘‘Senden fetva isterler. De ki: Allah babası ve çocuğu olmayan kimsenin mirası hakkındaki hükmü şöyle açıklıyor: Eğer çocuğu olmayan bir kimse ölürde onun bir kız kardeşi bulunursa, bıraktığının yarısı bunundur. Kız kardeş ölüp çocuğu olmazsa erkek kardeş de ona varis olur. Kız kardeşler iki tane olursa (erkek kardeşlerinin) bıraktığının üçte ikisi onlarındır. Eğer erkekli kadınlı daha fazla kardeş mevcut ise erkeğin hakkı, iki payı kadardır. Şaşırmamanız için Allah size açıklama yapıyor Allah her şeyi bilmektedir’’ (4/176).

Kur'an-ı Kerim de miras meselesi yukarıdaki ayetlerde de görüldüğü gibi detaylı bir şekilde açıklanmaktadır. İslam dini bu ayetler ışığında kişilerin mal-mülk/servet edinmelerinin bir sonucu olarak ortaya çıkan miras konusunu kabul etmekte ve yine bu ayetler ışığında ne şekilde düzenleneceğini belirtmektedir. Yukarıda mirasın mülk edinmenin tabii bir sonucu olduğunu söylemiştik. Burada yeri gelmişken bir konuya değinmek istiyoruz, İslam dini mülk edinme hususunda bir engel koymamakta ancak sınırlarını çizmektedir. Buradaki sınır mülk edinmenin şekli noktasındadır. İslam dini faiz ve diğer caiz olmayan yollar neticesinde mülk edinmenin yolunu tamamen kapatmıştır ve yasaklamıştır. İslam'a göre kâr meşrudur ve helaldir. Ancak istismar haramdır ve İslam istismara müsaade etmez. Faiz, ihtikâr ve vurgunculuk da haramdır. İslam dini bunları kesinlikle haram kılmış ve müsaade etmemiştir (Çiftçi, b.t; 138).

Faiz noktasında Kur'an-ı Kerim'in tavrı çok nettir, ‘‘Bakara’’ suresi 275.ayette;

‘‘Faiz yiyenler (kabirlerinden), şeytan çarpmış kimselerin cinnet nöbetinden kalktığı gibi kalkarlar. Bu hal onların ‘‘Alım satım tıpkı faiz gibidir’’ demeleri yüzündendir.’’ Halbu ki Allah, alım satımı helal, faizi haram kılmıştır. Bundan sonra kime Rabbinden bir öğüt gelir de faizden vazgeçerse, geçmişte olan kendisinin ve artık onun işi Allah'a kalmıştır. Kim tekrar faize dönerse, işte onlar cehennemliktir, orada devamlı kalırlar’’ (2/275).

Bu konunun bir diğ er önemli noktası ise ‘‘‘zekat’’ konusudur. İnsanın akli ve iradi tasarrufu kendisinde olduğuna göre, akıl ve irade ile ger ekleŖecek tüm hayatının (Allah’ın Kur’an ile v z ettiği esaslar dairesinde) tasarrufu da kendisine ait olacaktır Ŗ phesiz, iŖte bu tasarrufun içerisinde mülkiyet tasarrufu da var, nitekim bu tasarrufun delillerinden birisi olan ve İslam’ın Ŗartı olarak v z edilen zekat müessesesi mülkiyet tasarrufunun tabii neticesidir ( ift i b.t; 165).

Zekat kiŖinin serveti üzerinden hesaplanarak alınan bir miktardır, İslam dini zekat konusuna büyük önem verir, zekat bir nevi edinilen malın meŖruluđunu sağlamakta ve fakirlerin/muhtaçların zenginler üzerindeki doğal hakkı konumundadır. Sadaka olarak isimlendirilen yardım/verme de bu Ŗekildedir. Kur’an-ı Kerim’in bir çok yerinde zekat ve sadakanın verilmesi yönünde teŖvikler ve emirler vardır.

‘‘Bakara’’ suresi 280.ayette Allah Ŗ yle buyurmaktadır;

‘‘Eğer (borçlu) darlık içinde ise eli geniŖleyinceye kadar ona mühlet vermek (gerekir). Eğer (gerçekleri) anlarsanız bunu sadakaya (veya zekata) saymak sizin için daha hayırlıdır’’ (2/280).

Yine ‘‘Bakara’’ suresinin 271.ayetinde:

‘‘Eğer sadakaları (zekat ve benzeri hayırları) açıktan verirsiniz ne  l ! Eğer onu fakirlere gizlice verirsiniz, iŖte bu sizin için daha hayırlıdır. Allah da bu sebeple sizin günahlarınızı örter. Allah yapmakta olduklarınızı bilir’’ (2/271).

Bir din olarak İslam’ın, bir ideoloji olarak sosyalizm ile uyuŖmadıđına yönelik yapılan itirazlar yukarıda ele aldığımız Ŗekildedir. Bu konu temel olarak bu prensipler üzerinden tartıŖılmakla beraber tartıŖmanın kapsamı bağlamına göre  eŖitlilik de göstermektedir. Mesela mülkiyet hakkı üzerinde ‘‘toprak mülkiyet’’nin olup olamayacağı tartıŖması yapılmaktadır yine buna örnek olarak ‘‘miras’’ meselesi üzerinde ‘‘aile’’ konusu ele alınmaktadır. Yani bu tartıŖma çok geniŖ bir alana yayılmış sosyalizmin prensipleri ile İslam’ın prensiplerinin tamamı üzerinden yeni tartıŖma alanları oluŖturulmuŖtur, Biz bu tartıŖmaların  beklendiği noktaları ele alarak sınırlamayı tercih ettik.

Bu başlığın ikinci kısmında ise İslam ve sosyalizmin ilkelerinin uyuşabileceği yönündeki görüşleri ele alacağız.

3.3. İSLAM VE SOSYALİZMDE BENZER NOKTALAR

Endüstri devriminden sonra kapitalizmin dünya üzerinde egemenlik kurması ortaya adil olmayan bir düzenin çıkmasına neden olmuştur. Adil olmayan bu düzen içerisinde insanlar arasındaki eşitlik, paylaşım gibi insani erdemler unutulmuş ve yerini sürekli kazanma isteği almıştır. Kapitalizmin Müslüman coğrafyada da söz sahibi olmaya başlaması Müslümanlar arasında, Kur'an-ı Kerim'in ortaya koyduğu değerlerin giderek zayıflamasına ve daha sonra unutulmasına neden olmuştur. Bu süreç aynı zamanda Müslümanları kapitalizm ile karşı karşıya getirmiş ve kapitalizmin savaşılmaması gereken bir düşman olarak görülmesine neden olmuştur, kapitalizmin ortaya çıkardığı dünya düzeni göz önünde bulundurulsa bunun haklı bir savaş olduğu kanaatine varmak zor değildir.

Bu sürecin sonunda Müslüman dünyası ideal bir iktisadi sistem arayışı içerisine girmiş ve İslam'ın değerlerine en uygun olabilecek bir iktisadi düzen geliştirmek istemiştir. İslam ve sosyalizm yaklaşması tam da bu aşamada başlamıştır. Sosyalizmin temel ilkelerinin İslam'ın temel ilkeleri ile uyuşabileceğini düşünenler iktisadi bir düzen olarak "İslami Sosyalizm" önerisinde bulunmuşlardır ve bu önerilerini, İslam öğretileri ile sosyalizmin ilkelerinin uyuşabileceğini kanıtlamaya çalışarak ileri sürmüşlerdir. İslam'ın ortaya çıkışından itibaren sosyalist bir eğilim sergilediği görüşü ise bu görüşü savunanların en temel iddiası olmaktadır.

Bu konu hakkında Hüseyin Kidvâi, Özgün kaynaklara müracaat etmekle, İslam'da sosyalizm fikrinin en az on üç yüz yıldır var olduğunu ve Avrupa etkisine indirgenemeyeceğini söylemiş (Kidvai, 2017: 16) ve şunları eklemiştir;

"Tabi, şimdi olduğu şekliyle sosyalist propagandanın o vakitlerde mevcut olduğunu iddia etmek gibi bir niyetim yok, ancak sosyalizm ilkelerinin Hz. Muhammed'in kendi zamanındaki Müslüman toplumuna tamamen yabancı olmadığını ve bu ilkelerin o zaman pek çok yönden, sonrasında Avrupa'da

olduğundan çok daha fazla uygulanabilir hale getirildiğini rahatlıkla söyleyebilirim” (Kidvai, 2017: 16).

Sosyalizmi bu şekilde İslam ile bağdaştırmak aynı zamanda sosyalizmin salt anlamında değişiklik yapmayı da gerektirmiştir. Sosyalizm ve İslam’ın bağdaşabileceğini düşünen Müslüman düşünürlerde ilk göze çarpan hususta bu husustur.

İslam ve sosyalizmin bağdaşabileceğini savunan ve bu görüşün önemli isimlerinden biri olan Muhammed Taha sosyalizmi şu şekilde yeniden açıklamıştır (2011: 160);

“Sosyalizm insanların yeryüzü zenginliğini paylaşmasını ifade eder. Toplumun başlangıcından bu yana sosyalizm kapitalizmle birlikte gelmiştir. Kapitalizm yani bireysel mülkiyet uzunca bir süre toplumun temeli olmuş ve mevcut düzeyine ulaşıncaya kadar evrilmiştir. Sosyalizm de benzer bir tarzda ancak daha yavaş bir hızda gelişmiştir; çünkü kapitalizm sosyalizme doğal bir girizgahtır. Yine sosyalizm zayıfların haklarını koruyan hukuk ilkesinden doğarken, kapitalizm orman kanununda yani güçlünün üstünlüğünden doğar. Doğal olarak orman kanunu, adalet ve merhamet kanunundan önce gelir.”

Taha, yaptığı bu tanımdan sonra sosyalizmi “Bilimsel ve İlkel” sosyalizm şeklinde ikiye ayırarak; “Bilimsel sosyalizm sahneye çıkmadan önce ilkel sosyalizm zaten ortak zenginliğin belli türlerinin bölüşmesini düzenlemişti. Hz. Peygamber tarafından vurgulandığı gibi insanlar “üç şeyde ortaktır: su, otlak ve ateş.” Bu onama, bize şunu işaret eder: Doğal ve endüstriyel kaynakların uygun biçimde alınması sonucunda eğer imkanlar yeterli ise genel anlamda sosyalizm uygulanmalıdır” (Taha, 2011:161) diyerek Hz. Peygamber’in sözünü ilkel sosyalizme dair örnek bir uygulama olarak ele almıştır. Bu tanımlama girişimi elbette ki sosyalizm ve İslam’ı yakınlaştırma gözetilerek yapılmıştır. Verilen örnekte bu çerçevede değerlendirilmelidir.

Buradan hareketle şunları söyleyebiliriz, İslam ve sosyalizm yakınlaşması yeni bir tanımlama girişimi üzerinden ele alınmıştır, bu tanımlama girişimi gerek Kur’an-ı Kerim’den ayetlerle, gerekse Hz. Peygamber’in uygulama ve sözleriyle güçlendirilmeye çalışılmıştır. Yukarıda ele aldığımız tanımlama sonrasında verilen

örnek ise bu yakınlaşmanın en temel örneklerinden biri niteliğindedir. İslam ve sosyalizm yakınlaşması ise elbette ki, sadece bu örnekle sınırlı değildir. İslam'ın ortaya koyduğu tüm ilkelerin sosyalizm ile bağdaşabileceği görüşü bu yönde düşünen tüm yazarlarda hakim görüş olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu aşamadan sonra İslam ve sosyalizm görüşüşünü savunanların vurguladıkları noktalara değinecek olursak, bunları yine yukarıda olduğu gibi üç başlık altında toplayabiliriz; paylaşmak/hayırseverlik, kardeşlik/eşitlik, yardımlaşma/dayanışma. Bu görüş etrafında ele alınan başlıklar elbette ki sadece bunlarla sınırlı değildir. Birçok alt başlık altında değerlendirmek mümkündür, ancak bu başlıklar bu konuda en çok ele alınan temel başlıklardır. Bizde tezimizi sınırlamak adına bu başlıkları kullanmayı tercih ettik.

3.3.1. Paylaşmak/Hayırseverlik

İslam dini şüphesiz ki, paylaşmayı bir erdem saymakta ve ona büyük önem vermektedir. Kur'an-ı Kerim'in birçok yerinde paylaşmaya ve hayırda bulunmaya yönelik teşvik edici ayetler bulunmaktadır. Sosyalizminde paylaşma/paylaşım konusu üzerinde durması, İslam sosyalizmi söylemlerinin önemli bir noktasını teşkil etmesini sağlamıştır. İslam sosyalizmi söyleminin destekçileri İslam'ın paylaşmaya ve hayırda bulunmaya verdiği önem üzerinden bir benzerlik kurma çabası içerisinde olmuşlardır İslam ve sosyalizmin bu iki temel kaidede ortak tavır sergilendiğini söylemişlerdir (Bkz. Kidvai, 2017). Bu konuyu yine Kur'an-ı Kerim'de ki ayetler üzerinden ele alınacaktır: Bu konu hakkında ele alınan ayetlere baktığımız zaman ise karşımıza;

“Bakara” suresi 110.ayetti

“Namazı kılın, zekatı verin, önceden yaptığınız her iyiliği Allah'ın katında bulacaksınız. Şüphesiz Allah yapmakta olduklarınızı noksansız görür.”(2/110).

Yine “Bakara” suresi 148. ve 277.ayetleri;

“ Herkesin yöneldiği bir kıblesi vardır. (Ey müminler!) Siz hayır işlerinde yarışın. Nerede olursanız olun sonunda Allah hepinizi bir araya getirir. Şüphesiz Allah her şeye kâdirdir.” (2/148).

“ İman edip iyi işler yapan, namaz kılan ve zekat verenler var ya, onların mükafatları Rableri katındadır. Onlara korku yoktur, onlar üzüntüde çekmezler”(2/277) yukarıdaki çıkmaktadır.

Burada ele aldığımız ayetlerde dikkat çeken bir hususu açıklamak istiyoruz: Paylaşma ve hayırlı işlerde bulunma konusunda ayetlerde “zekat” ve “sadaka” konularına sıklıkla vurgu yapılmaktadır. İslam sosyalizmi fikrini kabul edenlerzekatve sadakanın paylaşım konusundaki önemine sıklıkla vurgu yaparak bu konuyu İslam ile sosyalizmi bağdaştırma ya da yakınlaştırma konusunda sıklıkla ele almışlardır. Sadaka ve zekat vermenin de amacına yönelik açıklamalarda bulunmuşlardır.

Bu konu hakkında Hüseyin Kidvai;

“Sadakanın İslam kanunlarında yer bulmasının amacı üç katmanlıdır ve üçü de sosyalizan temele dayanmaktadır. İlk amaç; özveri ruhu yaratmak ve insanları bireysel çıkarlardan daha fazla müşterek çıkarlara yönelmeye teşvik etmektir. Kendiniz aç kalsanız da başkalarının aç kalmasına izin vermeyin, ana düsturu teşkil etmiştir. İkinci amaç zenginliğin Müslüman ümmetine eşit şekilde dağıtılmasını sağlamaktır. Sadakayı dinin bir sacayağı yapmakla Hz. Muhammed, büyük miktarda para tevarüs etmiş olanlarla toplumun daha bahtsız kesimleri arasındaki mali eşitliği sağlamayı amaçlamıştı. Üçüncü amaç ise yoksulluğu bir suçtan ziyade bir erdem haline getirmektir” (Kidvai, 2017: 37-38) ifadelerini kullanmıştır. Buradan da anlaşılacağı gibi İslam ve sosyalizmin yakınlaşmasında sadaka ve zekat konusu önemli bir yer tutmaktadır. Çünkü sadaka ve zekat paylaşımı sağlamakta böylelikle sınıflar arasında doğabilecek maddi açıklık kapatılmaktadır.

Zekat ve sadaka vermekten hareketle temas edilen bir diğer konu ise İslam’da sosyal adalet konusudur. İslam fakirlere yardımı, fakirlerin zulme ihmale uğramamasını amaç edinmiştir. Çünkü Allah’ın kanunları hiçbir zaman fakirlerin yarımsız, bakımsız ve yüz üstü bırakılmalarına izin vermez (Sibai, 2010:91). İslam’da sosyal adalette tam olarak bunun için vardır. İslam’ın ön gördüğü sosyal adalet sadece maddi unsurlar üzerinde değil fakirlerin her anlamda korunup gözetilmesini de öngörmektedir.

İslam'daki sosyal adalet anlayışını Seyyid Kutub şu şekilde açıklamış ve İslam'daki sosyal adalet anlayışının kuşatıcı yönüne dikkat çekmiştir;

“İslam'da sosyal adalet, her şeyden önce insan hayatının tüm yönlerini ve temel prensiplerini içine alan geniş kapsamlı bir adalettir. Yoksa sınırlı iktisadi bir adalet değildir sadece. Bu adalet hayatın görünen tüm yönlerini ve tüm çalışma alanlarını kapsar, tıpkı duygu, yaşayış, vicdan ve kalplerle ilgili hususları kapsadığı gibi. Ayrıca bu adaletin kapsadığı değerler sadece iktisadi değerler olmadığı gibi, genel anlamda maddi değerler de değildir. O bütün bunlarla birlikte manevi/ruhi tüm değerleri de kapsayan bir adalet biçimidir” (Kutub, 2016: 51).

Kur'an-ı Kerim'de zekatsadaka ve sosyal adalet gibi konular sadece yukarıda değindiğimiz ayetlerle sınırlı değildir, bu ayetlere tekrar bakacak olursak;

“Al-i İmran” suresinin 92. , 104. ve 115.ayetleri;

“ Sevdığınız şeylerden (Allah yolunda) harcamadıkça iyiye eremezsiniz. Her ne harcarsanız, Allah onu hakkıyla bilir.” (3/92).

“Sizden, hayra çağıran, iyiliği emredip kötülüğü meneden bir topluluk bulunsun. İşte onlar kurtuluşa erenlerdir” (3/104).

“Onların yaptıkları hiçbir hayır karşılıksız bırakılmayacaktır. Allah, takva sahiplerini çok iyi bilir” (3/115) yine bu konuda ele alınan ayetlerdendir.

Kur'an-ı Kerim'in bu ayetleri insanları paylaşmaya ve hayırlı işlerde bulunmaya teşvik eden ayetler olarak değerlendirilmiş ve sosyalizmin bu konuda ortaya koyduğu ilkelerle bağdaştırılmıştır. Buradan da İslam ve sosyalizm arasında bir benzerlik aranmıştır.

Kur'an-ı Kerim'de paylaşmaya ve hayırseverliğe yönelik ayetler bunlarla sınırlı değildir, bu konu Kur'an-ı Kerim'in birçok yerinde ele alınmış ve üzerinde sıklıkladurulmuş bir konudur. Bu konu için ayrıca; Mü'minûn suresi 23/57-61.ayetlerine, Rum suresi 30/39.ayetline, Leyl suresi 92/18-21 ayetlerine ve son olarak İnsan suresi 78/8.ayetline atıflar yapılmakta ve paylaşma konusuna dikkat çekilmek istenmektedir.

3.3.2. Kardeşlik/Eşitlik

İslam dininin ortaya koyduğu bir diğer önemli husus ise kardeşlik konusudur. Kur'an-ı Kerim tüm Müslümanların kardeş olduklarını belirtmiştir. Yine bu konuda Hz. Muhammed tüm Müslümanların kardeş olduklarını söyleyerek, ırka ve zenginliğe dayalı bir üstünlüğün olamayacağını bildirmiştir. İslam dininin ortaya koymuş olduğu bu husus İslam sosyalizmi fikrini benimseyenlerin de dikkatini çekmiş ve İslam ve sosyalizm arasında bu konuda bir yakınlık kurmalarını sağlamıştır. Mesela ilk olarak İslam'ın ibadet ritüelleri üzerinden, bu durum üzerinde durulmaya başlanmış daha sonra ise Kur'an-ı Kerim'den edinilen ayetler ile yine bu konuya vurgu yapılmıştır. Bu ibadetlerden en çok dikkat çekilene ise hac ve namaz ibadetidir.

Mesela bu bağlamda Cuma namazı;

“Hz. Muhammed, dünyanın gördüğü en büyük toplumsal ıslahatçı, dini ritüeller ve seremonilerin kurallarının belirlenmesinde dahi demokrasinin yüce eşitlik ve kardeşlik ilkelerini, öte yandan da komünizmin ilkelerini unutmamıştır. Onun ortaya koymuş olduğu dini kaideler altında, zengin ve fakir, farklı ırktan Müslümanlar her Cuma günü camilerde bir araya gelir ve makam ve mevkiden bağımsız olarak, cemaat tarafından seçilmiş herhangi bir kişinin önderliğinde ibadetleri eda ederler” (Kidvai, 2017: 34). Şeklinde değerlendirilmiş eşitlik ve kardeşlik vurgusu öne çıkarılmıştır. Yine bu hususta Müslümanların “hac” görevi;

“Farklı diyarlardan yüz binlerce samimi müminin bir merkezde, yalınayak ve baş örtüsüz, aynı basit bez parçasını giyerek, farklı ülkelerden ve ırklardan prenslerin ve köylülerin bir araya geldiği ve büyük buluşma, İslami sosyalizmi yıldan yıla gözler önüne serer ve kardeşlik ve eşitliğin uygulamalı bir örneğini teşkil eder” (Kidvai, 2017: 34) denilerek sosyalizmin sınıfsal olarak eşitlik iddiasının İslam'ın dini ritüellerinde de yer aldığı ve buradan tabii bir eşitliğin ve kardeşliğin çıkarılabileceği anlatılmak istenmiştir. Dini ritüellerin yanında eşitlik ve kardeşlik konusunda Kur'an-ı Kerim'den de ayetlere başvurulmuştur.

Kardeşliği/eşitliği ele alan ayetler bakacak olursak;

“Fussilet” suresi34.ayetinde;

“İyilikle kötülük bir olmaz. Sen (kötülüğü) en güzel bir şekilde önle. O zaman seninle arasında düşmanlık bulunan kimse, sanki candan bir dost olur.” (41/34).

“Enfal” suresi 61. 62. ve 63. ayetlerinde ;

“Eğer onlar barışa yanaşırlarsa sen de ona yanaş ve Allah’a tevekkül et, çünkü O iştir, bilendir. Eğer sana hile yapmak isterlerse, şunu bil ki Allah sana kafidir. O, seni yardımıyla ve müminlerle destekleyendir. Ve (Allah), onların kalplerini birleştirmiştir. Sen yeryüzünde bulunan her şeyi verseydin, yine onların gönüllerini birleştiremezdin, fakat Allah onların aralarını bulup kaynaştırdı. Çünkü O, mutlak galiptir, hikmet sahibidir”(8/61-62-63).

Yine kardeşlik konusunda ele alınan ayetlerden Al-i İmran suresi 103.ayetinde ise;

“Hep birlikte Allah’ın ipine (İslam’a) sımsıkı yapışın; parçalanmayın. Allah’ın size olan nimetini hatırlayın: Hani siz birbirinize düşman kişiler idiniz de O, gönüllerinizi birleştirmişti ve O’nun nimeti sayesinde kardeş kimseler olmuştunuz. Yine siz bir ateş çukurunun tam kenarında iken oradan da sizi O kurtarmıştı. İşte Allah size ayetlerini böyle açıklar ki doğru yolu bulasınız” (3/109), şeklinde ifade edilmiştir.

Yukarıda ki ayetlerde geçen bu ifadeler İslam ve sosyalizmin kardeşlik/eşitlik konusunda birbirine benzer bir yapıya sahip olduğunun kanıtı olarak değerlendirilmektedir.

3.3.3. Yardımlaşma/Dayanışma

İnsanlar, içinde yaşadıkları toplumlarda, hayatın çeşitli meselelerinin çözümünde birbirlerine muhtaçtır. Onlar bir bütün oldukları zaman kayda değer bir güç oluştururlar. Bu gücün kemal noktasına varması ise topluluğun her ferdinin güçlü ve mutlu olmasıyla mümkündür (Sibai, 2010:217). Günümüzde devletler insanların arasındaki yardımlaşmanın önemini anlamış ve bu konunun üzerinde durmaya başlamıştır. Halbuki İslam bu gerçeği tam on dört asır önce tespit etmiştir. İslam bir tanesinin yokluğuyla insan mutluluk ve onurunun noksan kalacağı beş temel hakkı her vatandaşa tanıdıktan sonra bakışlarını, hayat şartlarının kendileriyle

hayatın nimetleri arasına girdiği insanlara çevirmiş ve toplumu, bu insanları nimetlendirmekle görevli kılmıştır. İslam sosyalizmindeki sosyal dayanışma fikri işte buradan doğmuştur (Sibai, 2010: 217).

İslam'ın ortaya koymuş olduğu bu yardımlaşma fikri, İslam sosyalizmi fikrinin saç ayaklarından birini oluşturmaktadır, İslam bütün müminleri kardeş kılmakla beraber onları yardımlaşma konusunda da görevlendirmiştir. Bir toplumun fertleri arasında kardeşlik ilan etmek, onları sadece yeme içme gibi bedensel ihtiyaçlarda değil, hayatın bütün alanlarında yardımlaşmaya, birbirlerinin yüklerini omuzlamaya mecbur etmiştir (Sibai, 2010: 218).

Müslümanların arasındaki kardeşlik hukukunun bir gereği olarak yardımlaşma konusuna Kur'an-ı Kerim'de temas etmiş ve bu hususta Müslümanları teşvik etmiştir;

“Hucurat” suresi 10.ayetinde;

“Müminler ancak kardeşlerdir. Öyleyse kardeşlerinizin arasını düzeltin ve Allah'tan korkun ki esirgenesiniz” (49/10).

Yine bu konu hakkında “Maide” suresi 2. ayetinde;

“Ey iman edenler! Allah'ın (koyduğu, dini) işaretlerine, haram aya (Allah'a hediye edilmiş) kurbana, (ondaki) gerdanlıklara, Rablerinin lütuf ve rızasını arayarak Beyt-i Haram'a yönelmiş kimselere (tecavüz ve) saygısızlık etmeyin. İhramdan çıkınca avlanabilirsiniz. Mescid-i Haram'a girmenizi önledikleri için bir topluma karşı beslediğiniz kin sizi tecavüze sevk etmesin! İyilik ve (Allah'ın yasaklarından) sakınma üzerinde yardımlaşın, günah ve düşmanlık üzerine yardımlaşmayın. Allah'tan korkun; çünkü Allah'ın cezası çetindir” (5/2).

İslam sosyalizmi fikrini benimseyenler, yukarıda ele aldığımız ayetlere atıflar yaparak sosyalizm düşüncesi içerisinde yer alan yardımlaşma/dayanışma idealinin aslında İslam dininde de olduğunu ispatlamaya çalışmışlar ve buradan hareketle İslam'ın dayanışma esaslarının sosyalist bir düzene uygun olduğu sunucuna varmışlardır.

İslam ve sosyalizm arasında benzerlik olduğunu iddia edenlerin temel fikirlerini yukarıda üç başlık halinde ele almaya çalıştık. Birçok kez ifade ettiğimiz

gibi bu başlıklar İslam ve sosyalizm arasındaki benzerliklerin en temel ve en sık ele alınan noktaları tespit edilerek oluşturulmuştur. Bu başlıkları çeşitlendirmek elbette ki mümkündür. Mesela yukarıda İslam ve sosyalizm arasındaki farklılıkları ele alırken mülk ve miras konusuna değinerek İslam ve sosyalizm düşüncesinin uyuşamayacağını savunanların görüşlerini incelemiştik. Yine miras konusu ele alınarak İslam ve sosyalizmin uyuşabileceğine de değinilmiştir, bu görüşü savunanlar arasında Hüseyin Kidvai İslam miras hukukunu;

“Hz. Muhammed’in hakkaniyetli miras hukuku yerel ayanların ve ya da milyoner neslini mevcudiyetini imkansız kılmıştı. Vefat eden her Müslüman’ın mülkü bölüşülürdü; zira İslam’da büyük çocuğa imtiyaz tanıma yoktur. Mülk, ölen kişinin tek kadın ya da erkek mirasçısına düşmez, vefat edenin tüm akrabalarına pay edilir. Karısı ve hatta bazı durumlarda karısının ebeveyni kayda değer bir pay alır. Kimse ölenin mülkünün üçte birinden fazlasını bir akrabaya ya da üçüncü şahsa devredemez. Ancak kamuya hasretmek üzere ya da sadaka amaçlı olarak tüm malvarlığının, vakıf adı altında verilmesi serbest bırakılmış ve teşvik edilmiştir” (Kidvai, 2017: 61) şeklinde değerlendirmiş ve İslam miras hukukunun sosyalizm ile arasındaki yakınlığa dikkat çekmek istemiştir.

Bu değerlendirmelerin sonunda akla gelen ilk soru ise İslam ve sosyalizmin uyuşup uyuşmadığı sorusudur. Bu soruya uyuşabileceği yönünde cevap verenlerin temel iddiası iktisadi prensiplerden hareketle oluşmaktadır. Diğer tarafta ise İslam’ın iktisadi hayatla ilgili bazı prensipleri bulunmakla birlikte onun bir iktisadi doktrin olmadığı (Güngör, 1998:128) görüşünü savunanlar yer almaktadır. Bu konuya doğrudan bir cevap vermek bu noktada zorlaşmaktadır ve bu zorluk bu tartışmanın daha uzun yıllar devam edebileceğini göstermektedir.

Yukarıda üzerinde durduğumuz İslam ve sosyalizm arasındaki ilişkiyi genellikle Müslüman düşünürlerin görüşleri üzerinden ele aldık. İslam ve sosyalizm arasındaki ilişkiye son olarak sosyalist perspektiften bakan kişilerin görüşlerine yer vererek sonlandırmak istiyoruz. Bir dönem Rus Komünist Partisinin başında bulunan Ziauganov’un sözleri bu konuda verilebilecek en uygun örneklerden birisidir.

İslam’la ilgili olarak Ziauganov; İslam’da iktidarın, her şeyden önce bir görev, bir sınav ve çok büyük bir sorumluluk olduğunu belirterek Rusya’nın yönetim

şeklinin Batının ilkelerinden daha çok İslam'ın ilkeleri ile yakınlık gösterdiğini söylemiştir. (Ziauganov, akt: Garaudy, 2015a: 233-234)

Çalışmamızın birinci bölümünde genel olarak, kavramların analizini ve kavramların aralarında ki ilişkiyi ortaya koymaya çalıştık. Bir sonra ki bölümde ise bu kavramlar ve ilişki çerçevesinde Nurettin Topçu ve Roger Garaudy'nin görüşlerini inceleyeceğiz.

İKİNCİ BÖLÜM

NURETTİN TOPÇU VE ROGER GARAUDY’NİN GÖRÜŞLERİ

Çalışmamızın birinci bölümünde din ve ideoloji kavramlarının kavramsal analizini yaptığımız kısımda din ve ideoloji kavramlarının iki ayrı kavram olduğunu, bir aynılık ilişkisi taşımada benzerliklere sahip olduklarını, günümüzün modern ideolojilerinin pekâlâ bir dinden beslenebileceklerini belirtmiştik. Bu bağlamda İslam ve sosyalizm ilişkisine değinmiş, İslam ve sosyalizm görüşlerinin birbirlerine olan yakınlığını ve farklılığını ele almıştık. Din ve ideoloji arasında kurulan bu ilişki çerçevesinde, bu bölümde Nurettin Topçu ve Roger Garaudy’nin İslam dininin esaslarından beslenerek geliştirmiş oldukları sosyalizm fikirlerini ortaya koymaya çalışacağız.

Nurettin Topçu XX. yüzyıl Türkiye’sinin önde gelen düşünürlerinden biri olmakla beraber, İslam ve sosyalizm kavramlarını bir araya getirip bu kavramlar arasında bir ilişki kurarak İslam sosyalizmi ya da İslami sosyalizm fikrine en çok malzeme taşıyan isimlerden birisidir. Onun bu konu hakkında ortaya koymuş olduğu fikirler hem yukarıda ele aldığımız ideoloji ve din arasındaki ilişkiyi daha iyi anlayabilmemiz için, hem de İslam sosyalizmi tartışmalarında farklı bir bakış açısı kazanmamız açısından önem arz etmektedir.

İslam sosyalizmi tartışmalarının bir diğer önemli ismi ise Roger Garaudy’dır. Fransız bir düşünür ve siyaset insanı olan Roger Garaudy Müslüman olduktan sonra İslam’ın ona sağlamış olduğu hayat görüşü ile koyu bir savunucusu olduğu sosyalizm fikrini aynı potada eriterek İslam sosyalizmi tartışmalarına yeni bir bakış açısı kazandırmayı başarmıştır.

Müslüman dünyasının içerisinde bulunduğu siyasi, iktisadi ve zihinsel krizler göz önünde bulundurulduğunda her iki düşünürün önemi biraz daha artmaktadır. Bu krizlerin aşılması noktasında getirmiş oldukları İslam sosyalizmi önerisi bu iki düşünürde en çok ön plana çıkan görüş olarak karşımıza çıkmaktadır. Görüşleri arasında çok yakın benzerlikler olmasa da varmayı hedefledikleri nihai hedef aynıdır. Nurettin Topçu bu görüşlerini daha çok içerisinde yaşadığı toplum özelinde ortaya

koymuş olsa da, İslam dünyasının sorunları ile de çok yakından ilgilenmiştir. Roger Garaudy ise bu noktada Nurettin Topçu'dan biraz ayrılmakta ve görüşlerini daha geniş bir yelpazede, sadece Avrupa Müslümanları özelinde değil, bütün Müslüman dünyasını göz önünde bulundurarak geliştirmeyi başarmıştır.

Her ne kadar, her iki düşünürümüzde İslam ve sosyalizm arasında kurdukları ilişki ile ön plana çıkıyor olsalar da elbette ki görüşleri sadece bunlarla sınırlı değildir. İslam dünyasının içerisinde bulunduğu hemen hemen her krizi ele almakla beraber, Avrupa'nın da içerisinde bulunduğu krizleri ve yine Avrupa'nın insanlığı sürüklediği uçurumu anlama noktasında önemli görüşler ortaya koymuşlardır. Roger Garaudy, Avrupa'ya içeriden bakan bir göz olarak Batı dünyasının insanlığı ne gibi çıkmazların içerisine sürüklediğini çarpıcı bir şekilde gözler önüne sermiştir. Nurettin Topçu da Avrupa'da eğitim almış bir Müslüman düşünür olarak orada edindiği tecrübeler ve gözlemler sayesinde Avrupa'nın içerisinde bulunduğu durumu ortaya koymuştur. Şüphesiz her iki düşünür de birçok alanda önemli görüşlere sahiptirler, ancak biz bu tez çalışması kapsamında Nurettin Topçu ve Roger Garaudy'nin İslam ve sosyalizm görüşlerini ele alarak tezimizi sınırlandıracağız.

1. NURETTİN TOPÇU VE GÖRÜŞLERİ

1.1. HAYATI

Türk düşünce dünyasının son yüzyılda yetiştirmiş olduğu önemli fikir insanlarından birisi olan Nurettin Topçu, 1909 yılında İstanbul'da dünyaya gelmiştir. Babası Topçuzade Ahmet Efendi ve annesi Fatma Hanım'dır. Baba tarafından aslen Erzurum'lu olan Nurettin Topçu anne tarafından ise Erzincan'lıdır.

Nurettin Topçu ilkokul hayatına altı yaşında Bezmiâlem Valide Sultan Mektebi'nde başlamıştır, buradaki başarılı eğitiminden sonra Büyük Reşat Numune Mektebi'ne kaydolar, Nurettin Topçu burada büyük bir başarı göstererek okulu birincilikle bitirir. Daha sonra, Vefa İdadisi'ne kaydolan Nurettin Topçu önceki başarılarını tekrarlayarak burayı da birincilikle bitirir, felsefeye olan ilgisi de bu yıllarda belirmeye başlar ve felsefenin konularıyla yakından ilgilenir. Daha sonra lise tahsilini tamamlamak için İstanbul Erkek Lisesi'ne kaydolar ve lise hayatını burada

tamamlar. Avrupa’da eğitim alma isteği bulunan Nurettin Topçu lise hayatını tamamladıktan sonra 1928 yılında Avrupa’da eğitim almaya yönelik burslara başvuru yapar ve hak kazanır, daha sonra eğitim almak için Fransa’ya gider. Paris’e yerleşen Topçu yine bu şehirdeki Bourdeaux Lisesi’ne kaydolur ve psikoloji eğitimi almaya başlar. Bourdeaux Lisesi’nde eğitim aldığı yıllarda daha sonra fikirlerinin gelişmesinde önemli oranda etkilendiği Maurice Blondel ile tanışır ve dersler alır.

Nurettin Topçu Fransa’daki eğitim hayatından sonra Strasbourg Üniversitesine geçer ve eğitimine orada devam eder, özellikle felsefe ve ahlak alanındaki çalışmalarına Strasbourg Üniversite’sinde bulunduğu dönemde başlar. Strasbourg Üniversitesi’ndeki felsefe eğitimini de başarıyla tamamlayan Topçu daha sonra tekrar Fransa’ya döner ve Sorbonne Üniversitesi’nde felsefe alanındaki doktorasını yapmaya başlar. Sorbonne’da ‘‘Conformisme et Revolte’’ yani ‘‘uysallık ve isyan’’ adlı tezini 1934’de henüz soyadı kanunu çıkmadığı için Nurettin Ahmet ismiyle yayınlar (Topçu, 2014: 13). Aynı zamanda Nurettin Topçu bu doktora teziyle Sorbonne’de doktora yapan ilk Türk öğrenci unvanını da alır. 1934 yılında Türkiye’ye dönen Nurettin Topçu. 1935 yılında Galatasaray Lisesi’nde felsefe öğretmeni olarak göreve başlar daha sonra sırasıyla İzmir Lisesi, Denizli Lisesi, Haydar Paşa Lisesi, Vefa Lisesi, İstanbul Erkek Lisesi olmak üzere ortaöğretim kurumlarında kırk yıl öğretmenlik yapar.

İstanbul Üniversitesi bünyesinde ‘‘Sezginin Değeri’’ adlı Fransız filozof Bergson hakkında ikinci bir tezde hazırlayan Nurettin Topçu, doçentlik payesi almasına rağmen Prof. Dr. Hilmi Ziya Ülken’in kürsüsünde iki yıl ‘‘eylemsiz doçentlik’’ dışında hiçbir görev alamaz, bu durum aslında o dönemin zihin dünyasını anlamak açısından üzerinde önemle durulması gereken bir konudur (Topçu, 2014:14).

Nurettin Topçu daha sonra 1939 yılından itibaren ‘‘Hareket Dergisi’’nde yazılar yazmaya başlar, yazılarında Türkiye’nin o dönemki durumuna dair tespitler ortaya koymaya başlayan Topçu, aynı zamanda tasavvuf ve hareket felsefesine dair tespitlerini de kaleme alır. 1939 yılından 1942 yılına kadar Hareket Dergisi’nde yazı hayatına devam eden Topçu aynı zamanda öğretmenlik görevine de devam eder,

1974 yılında ise emekli olur. 10 Temmuz 1975 yılında vefat ederek ebedi aleme göç eder.

1.1.1. Eserleri

Nurettin Topçu, parlak bir eğitim hayatı geçirmenin yanı sıra aynı zamanda üretken bir düşünce insanıydı. Fransa'ya gittiği ilk yıllardan itibaren önemli Fransız dergilerinde yazılar kaleme alan Nurettin Topçu bu özelliğini memlekete döndüğünde de devam ettirmiştir. Nurettin Topçu, liselerde öğretmen olarak göreve başladığı yıllarda, derslerde okutulmak için ders kitapları kaleme almıştır ve Sosyoloji, Psikoloji, Felsefe, Mantık ve Ahlak isimli kitaplarını bu yıllarda bu maksatla yazmıştır. Nurettin Topçu bunun yanında edebiyat alanındaki yetkinliğini de göstermek adına Taşral' isimli bir hikaye ve Reha isimli bir roman kaleme almıştır.

Türkiye'ye döndükten kısa bir süre sonra Hareket, Türk Ruhu, İslam Mecmuası, Türk Yurdu, Büyük Doğu gibi vs. dergilerde yazılar kaleme almış, dönemin sorunlarını ve geleceğe dair hedeflerini bu yazılarda ortaya koymuştur. Daha sonra Nurettin Topçu'nun bu dergilerde yazdığı yazılar çeşitli kitaplarda toplanmış ve ortaya büyük bir Nurettin Topçu kitaplığı çıkmıştır, dergilerde yazdığı yazıların bir araya geldiği ve yazdığı kitapların isimleri ise; Türkiye'nin Maarif Davası, Yarınki Türkiye, Ahlak Nizamı, Büyük Fetih, Var Olmak, İradenin Davası Devlet ve Demokrasi, İslam ve İnsan Mevlana ve Tasavvuf, Mehmet Akif, Kültür ve Medeniyet, Millet Mistikleri, Amerikan Mektupları Düşünen Adam Aranızda, Varoluş Felsefesi ve Hareket Felsefesi şeklindedir (Bkz. Topçu, 2014:7). Nurettin Topçu'nun Fransa'da Sorbonne Üniversitesi'nde kaleme aldığı doktora tezi ise Türkçeye İsyah Ahlakı şeklinde tercüme edilmiştir. Bergson isimli kitabı ise İstanbul Üniversitesi bünyesinde kaleme almış olduğu doçentlik tezidir, bu tezin asıl adı ise "Sezgiciliğin Değeri" dir.

Nurettin Topçu bu kitaplarında ve makalelerinde, Türkiye'nin eğitim alanındaki problemlerinden, Anadolu'nun kalkınmasına, tasavvufun konularından, milliyetçilik düşüncesine, sağlık hizmetlerinden, devlet yönetimine, sosyalizm düşüncesinden, İslam sosyalizmine kadar birçok konuyu ele almış ve değerlendirmiştir.

1.1.2. Zihin Dünyası

Nurettin Topçu Türk düşünce dünyasının en mümbit isimlerden biridir. Yazdığı eserlerinde başta Türkiye'nin olmak üzere dünyanın içerisinde bulunduğu sorunların büyük bir kısmını ele almış ve değerlendirmiştir. Nurettin Topçu'nun zihin dünyasının oluşumunda şüphesiz yaşadığı toplum ve içerisine doğduğu kültür etkili olmuştur. Bir İmparatorlukta doğmuş olan Topçu, İmparatorluğun bakiyesi olan Türkiye Cumhuriyeti'nin de doğuşuna tanıklık etmiştir. Topçu'nun düşünce dünyasının oluşumunda Osmanlı İmparatorluğunun çöküşü, devletin sınırlarının Anadolu'ya kadar geri çekilmesi ve İttihat ve Terakki Partisi'nin bu gerilemede başrolü oynaması önemli verilerdir (Mollaer, 2016: 119). Osmanlı İmparatorluğunun yıkılışı tek başına bir devletin yıkılışından ibaret değildir, bu süreç aynı zamanda yeni bir zihin inşasının da başladığı süreçtir. Topçu da zihin dünyasının inşasına tekabül eden bu süreç, görüşlerinin özgünlük kazandığı zamanı da belirtir. Ziya Gökalp'in sosyolojizmine ve hars-medeniyet ayrımına karşı Cumhuriyet tarihinde geliştirilmiş en kayda değer felsefi girimlerden birini gerçekleştirmesinde ve Anadolu milliyetçiliğinin önde gelen isimlerinden biri olmasında bu verilerin kuşkusuz önemli bir rolü olmuştur (Mollaer, 2016:119).

Nurettin Topçu'nun düşünce dünyasında öne çıkan ilk kavram Ahlak/İsyah Ahlakı'dır. Nurettin Topçu, bir ahlak kuramcısıdır. Paris Üniversitesi'ndeki eğitimini bir ahlak felsefesi teziyle tamamlamıştır. Tez danışmanı olan Maurice Blondel'in "hareket felsefesi"ne dayanır (Mollaer, 2007: 195). Hareket Felsefesi, 18.yüzyıldan beri Batı'da güçlenen materyalist-pozitivist cereyanların karşısında insanlığın kurtuluşunu, ahlaki ve manevi değerlerin yükselişinde gören ruhçu bir felsefe akımıdır (Doğan, 2016:52). Topçu, hareket felsefesinin kavramlarını düşünce hayatının tümünde kullanmaya çalışmış; 1939 yılından itibaren çıkardığı dergiye "Hareket" adını vermiş ve bu unvanla anılan bir ekolün fikir önderi olmuştur (Mollaer,2007:195).

Topçu, pozitivist ahlakın genel konformizmi öğütlediği bir dönemde, Yumuşak başlı isem kim demiş uysal koyunum?/ Kesilir belki fakat çekmeye gelmez boynum" diyen Mehmet Akif'in ahlakçı ve hürriyetçi karakterinden derinden etkilenmiştir (Mollaer, 2016:127).

Topçu'nun zihin dünyasının önemli kavramlarından bir diğeri ise Anadoluculuk ve sosyalizmdir. Bu iki kavram Topçu'nun yazılarında bazen birlikte bazen ise "İslam Sosyalizmi", "Müslüman Anadolu Sosyalizmi", "Anadolu İslam Sosyalizmi", "İslam'ın Ruhçu Sosyalizmi" şeklinde karşımıza çıkar (Doğan, 2016:56).

Nurettin Topçu Anadoluculuk fikri ile öğrenci olduğu yıllarda tanışmıştır. Osmanlı İmparatorluğunun başta Balkanlar olmak üzere toprak kaybetmeye başlaması Türk düşünce dünyasını Anadolu üzerine yeniden düşünmeye sevk etmiştir. Bu dönem Topçu'nun lise yıllarının sonuna ve Fransa'ya gitmekte olduğu döneme denk gelmektedir.

Mehmet D. Doğan, Topçu'nun Anadoluculuk görüşü üzerine olan ilgisini;

"Nurettin Topçu'nun düşünce dünyasında toprak/vatan, Anadolu mühim yer tutar. O bu manada Anadolucu'dur. Osmanlı Devleti'nin son döneminde ortaya çıkan Anadoluculuk toprak/coğrafya esaslı bir fikir akımıdır. Geniş coğrafyalara hakim olduktan sonra bir buçuk asırdır savaşa savaşa çekilen bir milletin varlık kaynağı olan asıl topraklar üzerinde güçlenmesi esasına dayanan Anadoluculuk akımı içinde çok farklı fikir ve meşrep sahibi şahsiyetler yer almıştır" (Doğan,2016:93).

Şeklinde açıklamıştır. Topçu'nun Anadoluculuk düşüncesi içerisinde yer almasına rağmen Anadoluculuk gibi muhafazakar temaları yeri geldiğinde eleştirmiştir.

Bu konu hakkında Fırat Mollaer;

"Topçu'nun Anadoluculuk ve İslamcılık gibi düşünce akımları içinde yer almasına ve bazı muhafazakar temaları kullanmasına karşın, milliyetçilik, İslamcılık ve muhafazakarlığa en keskin eleştirileri yöneltmiş olduğu gerçeğini ıskalamak, ancak bu merkezi gözden kaçırmakla mümkün olabilir. Bu görme kaybı ise Topçu'nun düşüncelerini anlamak konusunda ciddi bir eksiklik hatta yanılgıya düşmek anlamına gelir" (Mollaer,2007: 10).

Şeklindeki ifadeleriyle bu konunun önemini belirtmiştir.

Topçu'nun Anadoluculuk düşünceleri ile yan yana getirilen, çoğu zamanda ayrı düşünülen ve Topçu'nun üzerinde sıklıkla durduğu bir diğ kavram ise milliyetçilik kavramıdır. Topçu üzerine yapılan bazı çalışmalarda Topçu'nun milliyetçiliği Anadoluculuk ve sosyalizmle yan yana kullanılırken (Öğün,1992:36) bazı çalışmalar da ise ayrı kavramlar olarak ele alınmıştır.

Topçu, coğrafya, tarih ve üretim tarzının birliğine dayanan ve Anadolu tasavvufundan kaynaklanan Anadolu bir milliyetçiliği savunur; milletin referanslarını ırk ve soyut ümmetçilik gibi unsurlarla açıklayan teorilere karşı eleştirel yaklaşır (Mollaer, 2016:178-179). Topçu'da millet kavramı "muayyen bir toprak üzerinde ve tarihi arka planda dini yaşayan topluluk olarak özetlenebilir (Doğan,2016:99). Topçu'da millet kavramının öne çıkardığı bir diğer husus ise din'dir. Millet, devlet, toprak ve tarih kavramları etrafında fikir sistemi oluşturulurken asıl belirleyici olan dindir bu topluluk dini şekil olarak değil, öz olarak idrak eder ve sonsuz varlığa yönelir (Doğan, 2016: 99).

Topçu'nun milliyetçilik anlayışını özet olarak; Topçu, Türkçülük ve İslamcılığa karşı gençlik yıllarında tanıştığı ve seslerinin o yıllarda arttığı Anadolu düşüncenin ve düşünürlerin heyecanını paylaşmış ve popülist bir milliyetçiliği benimsemiştir (Öğün,1992:85). Topçu "coğrafyaya dayanan vatan" temelindeki iddialarını paylaşıp bile, Anadoluçuluğu felsefi açıdan genişletmiş; tasavvufi-mistik bir yaklaşımda yeniden yorumlamış ve sosyalizmle buluşturarak daha toplumsal bir içerikle zenginleştirmiştir (Mollaer, 2016:121).

Topçu'nun Anadoluçuluk fikrine yaptığı bu katkı bizi Topçu'nun bir diğer önemli hatta belki de en önemli kavramı ele almaya mecbur kılmaktadır. Sosyalizm kavramı özellikle 1950'li yıllardan sonra Topçu'nun yazılarında en sık karşılaştığımız kavramlarının başında gelmektedir. Bu kavramı birçok diğer kavramla birlikte kullanmış olması Topçu'nun sosyalizme yeni bir içerik yüklemesini sağlamıştır, bu yakınlaşmalardan en çok göze batanı Anadolu sosyalizmi kavramıdır. Anadolu sosyalizmi Topçu'nun bazı yazılarında kullandığı ve düşüncelerinin üç önemli ayağı olan İslamiyet, Anadoluçuluk ve sosyalizmi kapsayan bir kavramdır (Mollaer,2007:7). Topçu kimi yazılarında ise, kooperatifçiliğe dayanan sosyalizmi telaffuz eder. Kooperatifçi sosyalizm ile üretim yerlerinde bir araya gelen fertler, yarattıkları emek gücü ile toprağın işlenmesini hem en verimli seviyeye çıkaracaklar, hem de sermayenin belli ellerde toplanmasını önlemiş olacaklardır (Mollaer, 2007: 12). Topçu'nun bu sosyalizm düşüncesi kalkınmacı acelecilikten kalkınma eleştirisine geçişi temsil eder (Şehsuvaroğlu, 2011: 100).

Topçu'nun sosyalizm anlayışına dair burada değinmek istediğimiz son husus, sosyalizm görüşünün o dönemde ne gibi eleştiriler aldığına dairdir, çoğu zaman İslamcılık veya milliyetçilik gibi düşünce akımlarıyla anılan Topçu'nun sosyalizm görüşleri, bu iki düşünce akımı içerisinde yer alan düşünürler tarafından sıklıkla eleştirilmiştir. Bu konuda çoğunlukla örnek verilen eleştiri ise Necip Fazıl'ın Topçu'nun görüşlerine yaptığı eleştiridir. Bu konuya değinen Fırat Mollaer, Topçu'nun karşılaştığı durumun Topçu ile bu düşünce akımlarının arasına mesafe koyduğunu belirtmiştir.

“Topçu, sosyalizmiyle Necip Fazıl gibi düşünenlerin tepkisini çekerek Büyük Doğu düşüncesiyle gemileri yakmış, incelmış İslam yorumu ve tasavvufçuluğuyla şeriatçı ve formalist akımların eleştiri oklarına hedef olmuş, kapitalizme İslami bir emporatifle hücum etmesiyle egemenlerin kara listesine alınmış ve son olarak metafizik felsefesiyle sol epistemik cemaatin de kapısında kalmıştır. Topçu'nun kurduğu dergiyle bir ekol yarattığı ve kendi rüzgarında yelken açtığı da düşünülebilir ama öğrencilerinin onu hatırlama tarzları tartışmaya açıktır. Fakat nihayetinde, Topçu'nun düşüncesi Türkiye'de sosyalizm tarihine bir katkıdır” (Mollaer,2007:116).

Topçu'nun sosyalizm görüşleri bunlarla sınırlı değildir, tezimizin ilerleyen bölümünde bu konuyu bir başlık altında derinlemesine ele alacağımız için burada bu şekilde sınırlı tutmayı tercih ettik.

Nurettin Topçu'nun zihin dünyasının veya tartışma konularının ana hatları bu şekildedir ancak bunlarla sınırlı değildir, özellikle uzun yıllar liselerde öğretmenlik yapması Topçu'nun eğitim öğretim hayatımıza dair bazı tespitler yapmasını ve bu tespitlerden hareketle de öneriler ve çözüm yolları sunmasını sağlamıştır (Topçu, 2016: 75). İstanbul Üniversitesi'nde eylemsiz doçent olarak geçirdiği yıllarda ise üniversitelerimizin haline yakından tanıklık etmiş bu konuda yaşadığımız sıkıntıları net bir şekilde ortaya koyarak yazılarında çözüm yolları aramıştır.(Topçu, 2018: 78). Tüm bunların yanında kapitalizm hakkında ortaya koymuş olduğu fikirlerde başlı başına incelenmeye değer görüşlerdir. Yazımızın başında da belirttiğimiz gibi Nurettin Topçu Türk düşünce dünyasının en mümbit isimlerinden biridir, yaşadığı dönemde başta Türkiye'nin olmak üzere dünyanın yaşadığı düşünce/hayat bunalımını fark etmiş ve Ahlak temelli çözüm yolları önermiştir. Kimsenin konuşmadığı bir dönemde bir Ahlak sistemi kurma girişimi veya arayışı bile Topçu'yu bizim için önemli kılmaya yetmektedir.

1.2. İSLAM GÖRÜŞÜ

Nurettin Topçu'nun bir ahlak kuramcısı olduğunu yukarıda birkaç kez dile getirdik, onun ortaya koymuş olduğu İsyen Ahlakı tezi Topçu'nun din görüşünde temelini oluşturmaktadır. İsyen Ahlakı, İslam dininin özgöl bir yorumunu gerektirmektedir (Mollaer, 2016: 201). Topçu bu özgöl yorumu ise İslam düşüncesi içersinde gelişen tasavvuf düşüncesinde bulmuştur. Topçu, din felsefesi üzerine yazılarında İslam tasavvufunu isyan ahlakının genel bir çerçevesi olarak ortaya koymuş ve hareket felsefesinin açılımını tasavvuf felsefesinden almıştır (Mollaer, 2007: 35).

Topçu'nun tasavvuf merkezli din anlayışı geleneksel din anlayışından farklılıklar taşımakta idi, bu farklılardan ilki ve en önemlisi Topçu'nun görüşlerinin temeli olan Hareket Felsefesi'nin ortaya koymuş olduğu temel ilkelerin din görüşlerinde de yansımasıydı. Topçu geleneksel din anlayışının insanı aşırı bir kaderciliğe sürüklediği noktasından hareketle, kurucu rolü ruhani bir anlayışın ürünü olan (mutasavvıf/sufi) insana veriyordu. Topçu bu konuyu şu şekilde belirtmekte idi;

İnsana ebedi ilhamlar sunan dinler yeryüzünde insanlığın kurucusu oldular. İnsanın ihtiraslarıyla iştihsaları temellerini mütemadiyen yıktığı halde gerçek ve samimim dini yaşayış insanlığın kurtarıcısı olmuştur (Topçu, 2015: 20).

Topçu'nun din anlayışında dikkat çeken bir diğer önemli farklılık ise dinin dolayısıyla insanın gayesinin ne olduğu noktasındadır. Topçu bu noktada geleneksel din anlayışının ibadet odaklı olmasını eleştirmiş ve dine bu konuda yeni bir anlam katmıştır;

“Gayesi ruha kavuşmak olan dini hareket yalnız ibadetler halinde görülen disiplinli bazı hareketlerle münhasır değildir. O, müminin bütün hayatına yayılmıştır. Gerçek dindarın hareketi ibadet, sözü dua, bakışı rahmet, beraberliği kuvvettir. Bu hale ulaşabilme, duyulardan akla, akıldan kalbe ve ilhama yükselme sayesinde mümkün oluyor” (Topçu, 2018: 65).

Nurettin Topçu'nun din felsefesinde üzerinde durulması gereken bir diğer önemli nokta ise özellikle Fransa yıllarında etkilendiği Blondel ve Bergson'un Topçu üzerinde ne gibi etkileri olduğu hususudur. Tasavvuf düşüncesi her ne kadar İslam düşüncesinin bir keşif/yaşayış anlayışı olarak biliniyor olsa da Topçu'yu tasavvufi

bir seçime götüren ana temada Topçu'nun din anlayışının önemli bir noktasını oluşturmaktadır.

“Topçu Blondel'in “din esas itibariyle mistiktir” ilahi varlığa duyular ve akılla değil kalp ve irade yoluyla ulaşılabilir ve ahlaki hareket “insanla Allah'ın bir terkibidir” düşüncelerinden; Bergson'un kapalı/toplumsal/statik ve açık/bireysel/mistik/dinamik din ayrımından, hareket, aşk ve yaratıcılığa dayanan, evrende birlikte yaratma muktedir tam bir mitsizimin Hristiyanlığa ve İslamiyet'e özgü olduğu ve sırtını ilme dayayan felsefi sezginin mistik sezgi ile derinleştiği görüşlerinden etkilenmişse; Massignon'un da Hallacı Mansur ile ilgili tasavvuf araştırmalarından ve bu araştırmaların ana fikri olan İslam mistisizminin Hristiyan ve Hind mistisizminin kopyası değil özgün olduğu görüşünden istifade etmiştir” (Mollaer, 2016: 141-142).

Massignon'un Hallacı Mansur üzerine olan çalışmaları Topçu'yu bir ideal tip geliştirme noktasında önemli derecede etkilemiştir, bu noktada Topçu'nun aradığı Müslüman Hallacı Mansur olacaktır. Hallacı Mansur üzerinden bir “ideal yaşama” biçimi geliştirmiş olan Topçu, bu ideal tipin din anlayışının ilahi kaynaklardan hareket ettiğini savunmuş ve bu tasavvufi yaşam silsilesini Hz.Muhammed (s.a.v)'e kadar dayandırmıştır.

“İslam'da Hz.Muhammed'den Hallac'a kadar olan üç asır boyunca sadece Kur'an ilhamıyla yaşayan bir mistikler silsilesi vardır ve bunlar Hicret'in üçüncü asrından sonra yaşayan mistiklere ve özellikle Anadolu sufilerine bu ihya edici güçlerini nakletmişlerdir. Arap sufileri gibi bu sonuncularda bizzat Hz. Muhammed tarafından ortaya konan bu doktrine dayanmaktadırlar. Her iki grup da Kur'an'ın nasslarına (dogma) bağlıdırlar. İslam aleminde sufiliğin tesiri engin bir halde yayılmıştır. Bu doktrin asırlar boyunca İslam toplumuna kudretini vermiş ve onun birliğini temin etmiştir. O, sadece nazari (spekülatif) bir ilim ve derin bir düşünüş olmaktan ibaret kalmamış, fakat aynı zamanda bir adetler sistemi olmuş insanın pratik hayatı için davranış şekilleri ve hareket düsturları temin etmiştir. Anadolu halkı içerisinde, hatta alt tabakalarda bile yayılmış bulunan sistemin adalet ideali, bütün modern tarih boyunca onu istismar edici olanların düşmanlığına karşı bu milletin kudretini ayakta tutmuştur. Sufiliğin geleneği ve birleştirici gücü, Anadolu tarihinin yorulmak bilmez devamlılığını sağlamıştır”(Topçu, 2014: 170-171).

Yukarıda Topçu'dan aldığımız pasaj bu durumu bir kez daha gözler önüne sermektedir. İslam dininin mistik bir yorumu olan tasavvuf Topçu'nun gözünde adeta yaşatıcı ve birleştirici bir güçtür, aynı zamanda ahlakın temelidir. Topçu eserlerinde İslam dünyasının içerisinde bulunduğu krizleri de bu yolla açıklamayı tercih etmiştir.

“Türlü sefaletlerle ihtirasların parça parça böldüğü hasta bir vücudu andıran İslam dünyası en bedbaht devirlerinden birini yaşıyor ve her İslam memleketinde ruhlar birbirlerinden ayrılmış ve birbirlerine saldırıyorlar. Her sene yüz binlerce ziyaretçi ile dolan Kabe'nin etrafında ruh birliği ve beraberliği meydana gelmiyor. Bunun sebebi ne siyasi, ne iktisadi, ne de esasında ilmi ve fikridir. Bu halin sebebi, İslam'ın temeli ve Kur'an'ın özü olan ahlakın kaybedilmiş olmasıdır (Topçu, 2015: 15).”

Topçu'nun bu krize yönelik çözüm yolları da elbette ki tasavvufi/ahlakidir. Ancak Topçu'ya göre tasavvufun hayat sahasından çekilmiş olması çözülmesi gereken ilk problem olarak dikkat çekmektedir. Topçu her ne kadar tasavvuf merkezli bir İslam anlayışı benimsiyor olsa da, tasavvuf onun gözünde "kaideciler" tarafından sesi boğulmuş bir hayat anlayışıdır.

"Ahlaki tecrübeyi nefsinde yapanlar mutasavvıflardı. Tasavvuf İslam'ın ruhunu yaşattığı halde kaideciler onun sesini boğdular. İskolastik zulmünü yaptı. Medrese Mevlana'yı mağlup etti. İslam'ın özü ancak bazı fertlerin ruhunda yaşatıldı. Cemiyette Medrese, kalbi mahkum ederek kapalı ve karanlık putperestliği hayata hakim kıldı. Tasavvuf bir sanat sistemi olarak hayattan uzaklaştırıldı. Hakikatte o, insan ilmidir. Alemden sıyrılarak kendi ruhuna çevrilen insanın içsel hayat denemesi ve Allah yolundaki atletizmidir. Tasavvuf insan hakikatlerinin kapısıdır. Kur'an'ı anlayan ve gerçek imanın yolu olarak onu bizzat yaşayan mutasavvıflardır. İslam'ın uyanış çağı, bilhassa makinanın insan ruhunu boğduğu asrımızda eşyadan ve maddeden ruha yani insana dönüşün sırrını sunacak olan tasavvufun ahlak dünyamızda zaferi ile açılacaktır" (Topçu, 2015: 58-59).

Yukarıda Topçu'nun din anlayışının geleneksel anlayışın dışında bazı kaideler üzerinde inşa edildiğinden bahsetmiştik. Bu kaideleri sırasıyla belirttik, Topçu'nun İslam anlayışının diğer bir özelliği ise geleneksel veya yerleşik fıkıh merkezli anlayışın eleştirisi niteliğinde olmasıdır.

"Tasavvufi seçim, fıkıh merkezli, hukuki ve biçimsel bir din anlayışının eleştirisini beraberinde getirmektedir. Bu "bireylerin kendi dünyalarını inşa etmeye yönelik" bir entelektüel tasavvuf yorumudur, kurumsallaşmış ve gelenekçi bir din yorumunun karşısında yer alır. Dini toplumsal işlevselliğin bir aracı olarak ele alan sosyolojist ve faydacı teoriye karşıt bir doğrultuda gelişmiştir. Din insanın kendi varlığında ki Tanrıyı keşfetme çabası ya da sınırlı bir varlık olmaktan çıkıp Tanrılaşıma girişiminin parçasıdır. Ahlakın gelenekten ayrı tutulması gerektiği gibi, din de gelenek ve benzeri toplumsal kurumlardan özenle ayırt edilmeli ve dinin özünün hukuki değil ahlak olduğu vurgulanmalıdır" (Mollaer, 2016: 202).

Topçu'nun tasavvuf merkezli İslam anlayışına dair üzerinde durulmasının önemli olduğunu düşündüğümüz bir diğer mesele, bu merkezin ve anlayışın kendisini besleme biçimi yani kaynaklarının ne olduğu konusudur. Bu konuda Topçu'nun Anadolu merkezli zihin dünyasının izlerini bir kez daha görmek mümkündür. Topçu Anadolu'da yerleşik olan ve İslam'ın Sünni çizgisinden beslenen tasavvufi yolu vurgulamıştır.

"Topçu'nun tasavvufi din anlayışı, tasavvufun geleneksel ve popüler din anlayışından farklı bir çizgide olduğu kabul edilse bile, toplumsal merkez-çevre analizinde tasavvuf ve tarikatların önemli bir bölümünü heretik çevresel öğeler olarak işaretleyen sosyolojik yorumu destekleyecek bir anlayış değildir. Topçu tasavvufun Sünni yorumuna bağlanacak, Şiiliği bir tehdit olarak görecektir" (Mollaer, 2016: 136).

Nurettin Topçu'nun bir ahlak kuramcısı olduğuna daha önce birkaç kez değışmiştik. Bir ahlak teorisi geliştirmek isteyen Topçu için İşlam'ın mistik boyutu olan tasavvuf sınırsız bir kaynak konumundadır. Onun ortaya koymak istediği ideal tip, ya da isyan ahlakçısı kendini tasavvufta bulacaktır. Bireyi ödev ahlakından çıkarıp harekete geçirecek olan güçte yine İşlam dolayısıyla tasavvuftur. Topçu'nun İşlam anlayışı aynı zamanda diğer birçok görüşünün de belirleyicisi konumundadır. Topçu çözüm yolu aradığı birçok konuya başlıca İşlam milletlerinin içerisinde bulunduğu kriz durumlarına da tasavvufi bir çözüm yolu önerecektir.

Nurettin Topçu'nun İşlam görüşüne dair söz etmemiz gereken bir diğer önemli husus ise bir ekonomi ya da kalkınma modeli olarak ortaya koyduğu görüşlerin temelinde İşlam ve sosyalizm kavramlarının olmasıdır. Topçu, Türk kalkınma modeline dair yazdığı yazılarında İşlam'ın bir birey oluşturması dışında aynı zamanda bir sistem (siyasi, ekonomik, hukuki) oluşturabileceğini de savunmuştur. Topçu'nun ele aldığı İşlam sosyalizmi (Topçu,2014:27) önerisi de bunun bir tezahürüdür. Topçu İşlam ve sosyalizm kavramlarını sıklıkla yan yana kullanmış ve bu iki kavramın özdeşlikleri üzerinden bir kalkınma modeli ortaya koymuştur. Bu, İşlam'ın tasavvufi bir yorumuyla birlikte bir sosyalist yorumu da beraberinde getirmiştir.

Topçu'ya göre İşlam, eşitliği ortaya koyan bir dindi. Bu eşitlik ilkesi tek başına maddi bir kurgu üzerinde değil aynı zamanda hukuki bir zeminde de gerçekleşmesi gereken bir idealdi. Topçu'ya göre; eşitlik merhamet davasıdır. Malların adetçe sayılıp dağıtılmasıyla değil de hakların kanun ve vicdanla her birine bağışlanmasıyla eşit durumda olmalarını dilediğimiz insanlar, hep Allah'ın sevgili kulu olan insanlardır (Topçu, 2012: 38).

Topçu'nun yine bu konudaki şu sözleri yol gösterici niteliktedir;

“Matematik eşitlik, bütünün aynı büyüklükte bölümlere ayrılmasıyla elde edilen bir neticedir. Böyle bir eşitliğin, komünistlerin yaptığı gibi, ancak dışarıdan zorlanarak elde edilmesi, onun maddi karakterini ortaya koyar. Biz, böylelikle elde edilen eşit yaşayışın insanlığa saadet getireceğine asla kani değiliz. Herşeyden önce, bir ahlak ideali olarak halka telkin edilen eşitliğin, insanlığın daha hür yaşaması için bir vasıta, bir merdiven olduğunu kabul ediyoruz. Zira, insanların bir kısmının diğer kısmına köle gibi yaşaması, ruhi hürriyeti ortadan kaldırııcıdır. Bir zümreyi esir, öbürünü zalim yapan eşitsizlikten kurtulmak istiyoruz ” (Topçu, 2012: 36).

Özet niteliğinde tekrar söyleyecek olursak Topçu için İslam ve onun mistik yorumu tasavvuf, bir hareket noktası konumundadır. Görüşlerinin büyük bir kısmının kaynağı buradadır. Bu aradığı devlet ya da ekonomik model özelinde de böyledir. Bu bölümde din görüşünün daha net olarak ortaya koyulabilmesi adına İslam ve sosyalizm kavramlarına dair olan düşüncelerine çok yer vermemeyi tercih ettik. Bu iki kavram arasında kurduğu yakınlık ilişkisine ise bir sonraki bölümde değineceğiz.

1.3. TOPLUM VE SOSYALİZM GÖRÜŞÜ

1.3.1. Toplum Görüşü

Nurettin Topçu, Türkiye’de işçi sınıfının güçlendiği bir dönemde yaşamış ve yazmıştır (Mollaer, 2007:137). Bu dönemde yaşamış olması Topçu’nun toplum görüşlerini önemli ölçüde etkilemiştir. Kapitalizmin yaygınlaştığı liberal politikaların başta Türkiye olmak üzere dünyada belirleyici konuma gelmesi, toplum içerisindeki ekonomik eşitsizliğin giderek yayılması bu dönemde sosyalizm düşüncesinin yeniden gündeme gelmesini sağlayan başlıca sebeplerdir. Bu sebeplerin ortaya çıkardığı burjuva/işçi, patron/çalışan, kapitalist/sömürülen şeklinde tanımlanan sınıfsal yapılara Topçu da değinmiştir.

Topçu sınıf farklılıklarının oluşum sürecini ele alırken ilk olarak “iş bölümü” kavramını kullanır. Bu aynı zamanda kapitalizme giden sürecin başlangıcı ve sınıfsal farklılıkların oluşumunu ifade eder;

“İstismarın kaynağı iş bölümüdür. İçerisinde iş bölümü yapılan ilk topluluklar, fertlerin arasında işleri bölerken, kiminin payına kolay işler, kimine de ağır işler düştü. Kimi az kimi çok çalıştı. Lakin, hep aynı sofrada yediler, aynı kulübelerde oturdular. İşler arasındaki bu fark, başlangıçta büyük değildi ve bir adaletsizlik halinde göze bakmıyordu. Lakin zamanla, her işe harcanan emek farkları büyüdü ve insanları sınıflar halinde birbirinden ayırdı. Bunun yanında mülkiyetin gittikçe ferdileşmesi ve herkesin kendi kazancı ile başkalarında ayrı hayat sürmesi, insanlar arasında servet ve geçin bakımından uçurumlar açtı. Adeta herkesin dünyası birbirinden ayrıldı. Böylece meydana çıkan hayat kavgası sahnesinde çarpışma korkunç denebilecek hale geldi ve bu devirde hakikaten “İnsan, insanın kurdu” oldu (Topçu, 2014: 40).

Bu sürecin başlattığı sınıfsal ayrılıklar, Topçu’da kendisini sermaye ve halk sınıfı şeklinde gösterecektir. Bu aslında burjuva/işçi sınıfı ayırımına benzer bir ayırımdır. Her ne kadar bu benzerlik göze çarpıyor olsa da Topçu bunun doğrudan

patron/amele sınıfı olmadığını da belirtmiştir. Buradan hareketle Topçu'nun sosyalizm ile ilişkisini ortaya koyduğu sınıfsal ayrımını görebiliriz.

“XIX. asırda büyük sermayeye dayanan kapitalist rejim, bu kurdu yenilmez bir canavar haline getirmiştir. İktisadi sınıfların güya ortadan kalkmış bulunduğu bu asırda, dünya çapında tabakanın meydana geldiği sınıflaşma doğmuştur. Bu yeni sınıflaşmaya, patron/amele sınıflaşması demek doğru değildir. Zira büyük sermayenin mücadele sahnesinde bulunduğu ve ameleden başlayarak tabiatı, kazanç vasıtalarını, teşebbüs imkanlarını, sahneleri gazetecileri ve seçimleri bile satın alabildiği bu devirde, sermaye sahiplerinin ayakları altında ezilen, yalnız amele değil, belki bütün cemiyet ve bütün hayattır. Bu yüzden bugünkü sınıflaşmada cemiyeti; sermaye sınıfı ve halk sınıfı diye ikiye ayırmak daha doğru olur ” (Topçu, 2014: 40).

Topçu'nun yapmış olduğu bu sınıflamadan da anlaşılacağı gibi burada bahsedilen” halk sınıfı” toplumun daha büyük bir kısmını oluşturmaktadır. Halk sınıfı aynı zamanda Topçu'nun bir çok yazısında bahsettiği “Anadolulu”dur, ve ideal nizamın veya toplum yapısının da hareket ettirici kuvveti bu sınıftır.

Yeni nizamı hayatımızın her sahasına getirecek olan Anadolu'nun toprağından, İslam'ın nurundan, insanlığın beş bin yıllık hikmet ve ilimden ilham ve hayat alacak, Anadolu'da yeni bir kültür ve medeniyetin doğuşunu müjdeleyecektir (Topçu,2018:77). Topçu'nun bu ifadeleri bu çerçevede önemlidir.

Marx'ın teorisinde burjuva sınıfı, üretim araçlarını elinde bulunduran ve sermaye sahibi sınıf olarak karşımıza çıkarken, Topçu'da durum biraz daha farklılaşıyor olsa da yaptığı çağrışım aynıdır. Bu sosyalist düzenin ön gördüğü veya üzerinde mutabık olduğu bir sınıfsal ayrım olduğu için Topçu'nun bunu Marx'dan aldığını söylemek çok doğru olmaz.

Topçu'nun sermaye sınıfı olarak tanımladığı sınıf hayatın her alanına nüfuz etmiş bir sınıftır. Bu sınıf sadece sermayeye ve üretim araçlarına sahip değildir, Topçu'nun ifadesiyle teşebbüs yollarını da ellerinde bulundurmaktadırlar. Topçu'nun sermaye sınıfı özelinde üzerinde durduğu tek spesifik konu ise kentli tüccar tipidir. Kentli tüccar tipi Topçu'nun teorisinde bir tür –ahlakla üretim seviyeleri arasında aşılmaz fark bulunduğundan veya iyi ahlaklı mümkün kılmayan bir üretim düzeni içinde bulunduğundan- işsiz aylak ya da parazit konumundadır. Kentli tüccar, çalışanların emeğini sömüren bir aylak olduğundan tehlikeli sınıflar buradan çıkar (Mollaer, 2007:124). Burada yeri gelmişken şunları ifade etmekte fayda var; Topçu'nun kentli tüccar sınıfı üzerinden yaptığı analiz aynı zamanda Topçu'nun ideal

toplum yapısına dair görüşlerinin de hangi zemin üzerinde yükseldiği konusunda ipuçları taşımaktadır. Topçu ticaret odaklı bir gelişimin ahlaktan yoksun olduğu konusuna birçok kez değinmiş ve toprağa dayalı üretim modelini savunmuştur.

Topçu'nun bu görüşlerinden hareketle ideal bir toplum yapısı için öngördüğü ekonomik veya kalkınma modelini tahmin etmek zor değildir. Ancak Topçu'nun ideal sisteme geçilebilmesi için aşılması gereken bazı büyük çaplı problemlerden bahsetmektedir. Bunlar elbette ki kapitalizm ve onun temel düşüncesi olan liberalizmdir. Topçu bu konuda gayet nettir. Liberalizm, dolayısıyla kapitalizm savaşılmaması gereken birer düşmandır ve toplumsal anarşizmin doğumuna sebebiyet vermektedir.

“İçtimai alemde fertçilik ve liberalizm, hakikatte insanın insiyaklarına bağlandıkları halde, hürriyetçilik kisvesine bürünerek, insanların hep birbirlerini yere vurmalarından ibaret olan anarşiyi doğuruyorlar. Halbuki hürriyet, aklın bize çizdiği nizam içindeki rolümüzü yapabilme iktidaradır; harekete atılma cesaretidir; insiyaklarımıza karşı gelebilme kudretidir. İnsiyakları tehdit değildir. Bergson'un dediği gibi, hürriyet bizdeki yaratıcılıktır. Gözlerini kapayıp cemiyete uymayı tavsiye eden bir cemiyetçilik ne kadar zararlı ise, nizamdan kaçarak her tarafta anarşi yaratan bir fertçilik de o kadar tehlikelidir. Bizce, içtimai nizamı yaratıcı şahsiyetler yapan bir fertçilik, cemiyet nizamı içindeki hamlelerin yaratıcısı olur. Böylelikle ulaşılan gayeler ise, daha üstün ve yeni bir nizamın başlangıcı olurlar(Topçu, 2014: 44-45).

...Zamanımızın olgunlaşmamış demokrasi hevesini yaşatan birçok memleketlerinde fertçilik ve liberalizm, her sahada anarşiler yaratmaktadır”(Topçu,2014: 45).

Topçu'nun bu içtimai ve toplumsal düzene karşı savunduğu düzen ise içerisinde, milliyetçilik, İslam, Anadoluçuluk esintileri barındıran sosyalizmdir (Öğün, 1992: 83). Topçu'ya göre, insanlığın ideal toplum biçimi, sosyalist bir toplumsal sistemle düzenlenmiş emeğin temel üretken faaliyet olduğu, sanayileşme düzeyi optimum ölçülerle sınırlanmış bir toplumdur, bu toplum, esas olarak emek yoğun bir ekonomik etkinlik olarak tarıma dayanacaktır (Mollaer, 2016: 240).

1.3.2. Sosyalizm Görüşü

Yukarıda Nurettin Topçu'nun ekonomik ve toplumsal model olarak sosyalist nizamdan etkilenecek bir İslam sosyalizmi ya da Anadolu sosyalizmini savunduğuna kısaca değinmiştik. Bu bölümde Topçu'nun bu eklektik sosyalizm görüşünü ele alacağız. Topçu, ilk bakışta toplumsal sorunları ahlaka indirgeyen bir ahlakçı gibi görünmektedir, ancak dikkatli bir okuma, ekonomik planda sosyalist bir çizgiye

yaklaştığını; sol düşüncenin çekirdeğini düşünce sisteminde içerdği fark edilebilir (Mollaer, 2007:103-104). Topçu sosyalizmin sunmuş olduğu düşünce yapısını düşüncelerinin temeline koyuyor olsa da onun sosyalizm anlayışı salt bir sosyalizm anlayışı değildir. Bunu Topçu'nun sözlerinden net olarak anlamak mümkün. Yaklaşık iki yüz yıllık sosyalizm düşüncesini, Anadolu mayası ile daha derinlikli olarak ele alır ve köklerini Müslüman Türk kimliğinde arar. Müslüman Türk, Topçu için benliğini yitirmiş vaziyette arayış içerisindedir. Topçu'nun bir düzen önerisi de bu noktadan itibaren kendisini göstermeye başlar.

“Bin yıllık şerefli bir tarihin sonunda, içten ve dıştan tehdit eden çeşitli düşman darbeleriyle yıkılma tehlikesine karşı koymak azmindeyiz. Mazinin Moğol istilalarıyla, Haçlı seferleri, yerini komünist ve mason zorbalığına bırakmış bulunuyor. Şu farkla ki, Kılıç Aslan'ın torunları Moğollarla işbirliği yapmadığı, Fatih'in türbesine haçlılar yaklaşmadığı halde, bugün Türk çocuklarının kanında komünist neşvesi dolaşıyor ve hayat damarlarında Amerikan yaşayış tarzı hakimiyet tahtını kurmuş bulunuyor. İşte gerileyişimizin mana ve hakikati budur. Biz bu iki barbar istilasını karşılamaya muktedir yeni bir cephe açmaya mecburuz. Elbette ona komünist de, kapitalist de saldıramayacak. Her şeyden önce bu topraklarda büyük devlet olarak yaşayabiliriz. Müslüman Türk devlet telakkisi, Müslüman Anadolu'nun sosyalizmidir. Bu kelimeden gocunan Türk çocuklarının bu hali saflıkla bilgisizlikten başka bir şey değildir” (Topçu, 2012: 27).

Topçu'nun bu sosyalizm önerisi tezimizin birinci bölümünde bahsettiğimiz İslam Sosyalizmi önerilerinden bazı noktalarda ayrılmaktadır. Bu ayrılık noktalarında dikkat çeken ilk husus ise Anadolu Sosyalizmi söylemidir. Yine Topçu'nun ifadelerinde Anadolu Sosyalizminin içerisinde İslam'ın öğelerinin ağırlıklı olarak bulunduğunu biliyoruz. İslam sosyalizmine katkısıda bu noktada toplanmaktadır. Topçu bu durumu şu şekilde ifade etmektedir;

“Müslüman Anadolu sosyalizmi demek, İslam'ın ruh ve ahlakına sahip olacak Anadolu'nun insanını ve bütün hayat kuvvetlerini, ferdi menfaatlerle ihtiraslarının sınırları dışına çıkarıp bir ilahi bölgede, tam iktidarı ile sağlam iradenin disiplini altına, millet selameti yolunda toplulukla seferber etmek demektir. Komünizmi bertaraf edecek ve siyonizmi toprağa gömecek tek kuvvet budur, öbür adı milliyetçiliktir” (Topçu, 2012: 27).

Topçu'nun bu ifadelerinde dikkat çeken önemli bir diğer konu ise milliyetçilik vurgusudur. Topçu'nun da ifadelerinden anlaşılacağı gibi sosyalizm veya Müslüman Anadolu Sosyalizmini milliyetçilik düşüncesiyle eşdeğer görmekte ve bu kavramları birbirini yerine kullanmaktadır. Bu nokta, Topçu'nun “milliyetçi” olduğu tezlerinin de hareket noktasıdır.

Topçu'nun ortaya koymuş olduğu bu sosyalizm düşüncesi içerisinde kendisine has bir noktayı barındırmaktadır. Topçu'nun bir ahlak teorisyeni olması burada da kendisini göstermektedir. Bu aynı zamanda İslam sosyalizmi tezlerinden ayrıldığı en kesin bölümdür. Topçu'nun bu yönüne dikkat çeken Lütfi Şehsuvaroğlu Topçu'nun İslam sosyalizmi görüşlerini; İslami sosyalizm iktisadi değil, ahlaki endişe ve değerlere dayanmaktadır. Kaynağında ekonomi değil, ahlak belirleyicidir. Kendi menfaatinden evvel milletin menfaatini düşünen milliyetçilikte bu sistemin yürütücü, harekete geçirici idealidir (Şehsuvaroğlu, 2011: 93) şeklinde ifade eder.

Topçu'nun bu sosyalizm görüşlerinde milliyetçilik ve İslam izleri açıkça görülmektedir. Bu düşüncelerin Topçu'nun görüşlerini önemli ölçüde etkilediği, sosyalizmi ifade ediş biçiminden de gayet net olarak anlaşılmaktadır. Yeri gelmişken belirtmenin faydalı olacağını düşündüğümüz bir diğer önemli husus ise Topçu'nun görüşlerindeki Fransız düşünce dünyasıdır.

“Topçu'nun Ahlak tezlerine esin kaynağı olan Fransız düşünce ikliminin etki alanında, Birinci Dünya Savaşı öncesi dönemde, Fransız sosyalizminin öncü isimlerinden biri olan Jean Jaures'in de bulunması da dikkat çekicidir. Jaures, Topçu'nun etkilendiği Bergson ve Blondel gibi spirütüalist pozitivizm akımının başlıca düşünür bilim adamı olan Emile Baudouin'un çizgisinden etkilenmişti; Sosyalizmi “büyük bir yaşam gücü” olarak öne sürmekte ve “iradeye dayanan bir gayretin belirtisi” olarak görmekteydi. Sosyalizmi bilinçli insan iradesine, eylemci ahlaka dayandıran ve determinist bir olgu olarak değil ahlaki bir seçim olarak gören Jaures'in spirütüalist-pozitivist düşünce geleneği ile ilgisi düşünülmeye değerdir” (Topçu, 2007: 90-91).

Tüm bunlardan hareketle Topçu'nun ortaya koymuş olduğu bu eklektik sosyalizm düşüncesi ile tasarladığı ya da ümit ettiği toplum nizamının detaylarına bakabiliriz. Topçu'nun İslam sosyalizminde dikkat çeken ilk husus beklendiği gibi eşitlik idealidir. Bu idealin aynı zamanda İslam dininin ideali olduğu kabulüne dayanan Topçu, İslam ve sosyalizm kavramlarını da bu düzlemde yan yana kullanmaktadır.

“Her büyük ve sevimli idealde olduğu gibi, eşitliğe ulaşmak için de iktidarsızlığımızı kabul ederek kılıca baş buracak yerde, usanıp ye'se kapılmak bilmeyen bir emek harcamaktan çekinmemek lazımdır. Bu çalışmanın bir cephesi ruhi ve ahlaki, diğer cephesi ise içtimai ve hukukidir. Ruh ve ahlak cephesi, bizim teklif ettiğimiz nizamın ruhcu (spritualist) kaynağından doğmaktadır. Hristiyanlık ve ondan çok İslam dini, ortaya koyduğu ahlaki esaslarla eşitliği bize telkin etmekte ve onu yıkıcı halleri, pek çok yerde müminlere karşı cephe almakla itham almakla itham etmektedirler. Filhakika, her şeyden önce, insan olarak; sonra bir ümmet ve hukuki bir cemaat olarak hayranlığımızı çeken İslam sosyalizmi yalnız Kur'an'da ki esasları topladığı takdirde bile, alelade bir bağlılık ve hatta merhamet ahlakının

ötesine geçebilen bütün bir felsefi doktrin teşkil eder mahiyettedir’’ (Topçu,2012:35).

Topçu burada ortaya koyduğu eşitlik idealinin ilkelerini ise şu şekilde sıralamaktadır. Topçu ilk olarak bir öğretmen olmanın vermiş olduğu bilinçle olsa gerek eşitliğin eğitimden başlaması gerektiğini savunmuştur. Ona göre her şeyden evvel adil olmak ve eşitliği kurmak isteyen bir devlet, bütün çocuklarına aynı şartlarda okumak imkanı verebilmeli ve devlet merkezinden memleketin en ücra köylerine kadar aynı yapıları yaptırmış olmalıdır (Topçu, 2012: 37). Topçu devamında ise toprak ve sağlık hizmetlerine değinir. Bir milletin köylüsünün toprak karşısındaki yokluk denen felaketine lakayt bir devlet, bu haliyle kendi bünyesinde anarşizme hayat verici olur. Bunu sağlık davası ve bu sahada eşitlik hakkı takip eder (Topçu, 2012: 37). Topçu yukarıda ele aldığımız eşitlik ilkelerine daha sonra yazdığı yazılarda iş ve mülkiyet konularını da dahil etmiştir. Bütün vatandaşları iş sahibi yapmak, işsiz insan bırakmamak devletin vazifesidir, kolaylığa veya fazla kazanç getirdiği için muayyen işlere koşan insanların nispetini yükseltilmemelidir (Topçu, 2012: 47). Mülkiyet ise, her işe girişebilmenin şartı ve fert hürriyetinin teminatçısıdır. Mülk sahibi olmayan fert, hür şahsiyetiyle işinin sahibi olamaz (Topçu, 2012: 47).

Topçu’nun bu eşitlik idealleri olarak aktardığı idealler aynı zamanda onun sosyalizm önerisinin de önemli bir bölümüdür. Tüm bunların ışığında Topçu’nun sosyalizm görüşünün fırsat, eğitim, sağlık ve toprak eşitliğine dayalı olduğunu söyleyebiliriz. Topçu salt manada sosyalizm tanımını da bu noktadan hareketle yapmaktadır. Topçu’ya göre; sosyalizm, XIX. asırda doğan ve büyük sanayi işçilerinin yaşama şartlarıyla refah vasıtalarında cemiyetin diğer fertleriyle eşitlik temini için ortaya konulmuş olan ekonomik doktrinlerin umumi adıdır (Topçu, 2012:247).

Topçu’nun ortaya koymuş olduğu bu tanımla birlikte sosyalizme yüklediği anlam bir kez daha Topçu’nun ideal sistem olarak sosyalizmin bir yorumu olan İslam sosyalizmini benimsediğini göstermektedir. Topçu Türkiye’nin içerisinde bulunduğu sıkıntılı günlerin sorumlusunu bir sosyalizm savunucusu olarak elbette ki liberalizme ve kapitalizme bağlamaktadır. Topçu’nun kapitalizm eleştirisi, modernliğin kapitalist-pozitivist boyutuna yaptığı eleştiriden hareketle çıkarılabilir. Gerçek

ilerlemenin kapitalist nicel ilerleme olmadığını Rousseau’yu hatırlatır bir biçimde açıkladıktan sonra, az gelişmişlerin temel problemi olan kalkınmayı ele alır (Şehsuvaroğlu, 2011: 132).

Topçu’nun sosyalizm görüşlerine dair üzerinde durmak istediğimiz son konu ise Topçu’nun bu İslam sosyalizminden ne gibi sonuçlar beklediği konusudur. Bu soruya verilebilecek en kısa yanıt; “ahlaklı bir kalkınma modeli” yanıtı olabilir ancak Topçu detaylı bir şekilde sosyalizm anlayışını ortaya koymasını umduğu maddeleri uzun uzun açıklamıştır. 1968 yılında Hareket dergisinde yazmış olduğu “Ne İçin Sosyalizm” başlıklı yazısında Topçu sosyalizmi şu maddeler için ideal bir içtimai nizam olarak kabul etmektedir. Yazısının hemen başında;

“Yürekler acısı bir cemiyet düzeni karşısında duygusuz gönüllerle paslı vicdanların durup durup “ne için sosyalizm?” dediklerini duyuyoruz. Öyle ya, rahatça yaşıyoruz. Karnımız doyuyor. Bir çoğumuzun altında son model otomobil. Şöyle böyle birkaç geliri olanların keyfi yerinde. Evimizde radyomuz, buzdolabımız var. Büyük şehirlerde düğünler, ziyafetler gılla gidiyor. Yurdun her tarafında fabrikalar açılıyor. Halk oyunu serbestçe kullanıyor. Üniversitelerimizin sayısı her yıl artmaktadır.

Evet bunların hepsi doğru. Daha birçok parlak görünüşler sayılabilir. Ancak, her birinin altında bir facia barınıyor her tarafı yaralı bir millet vücudunun parlak görünüşlerine aldanmayarak onun tedavisine el uzatmak için, sosyalizmin milliyetçi ve ruhçu şeklinin en iyi çare olduğuna inanıyoruz” (Topçu,2012: 181).

İfadeleri ile Topçu mevcut içtimai düzenin, insanı sahip olduğu gerçek doğasının dışına çıkardığını ve ruhçu/ahlakçı bir yapıdan uzaklaştırdığını anlayabiliriz. Bu aynı zamanda Topçu’nun mevcut kapitalist kalkınma modeline dair bir eleştirisini de içerisinde barındırmaktadır.

Topçu bu yazısının devamında “Biz ne için sosyalizm davasına bağlanıyormuşuz işte sebepleri” (Topçu,2012:182) ifadesini kullanarak bir çok madde saymaktadır, biz burada bunların hepsini ele almayacağız bizim üzerinde duracağımız maddeler, Topçu’nun sosyalizm anlayışının ana hatlarını anlamamızı sağlayacak maddeler olacaktır.

Topçu, sosyalizmi tercih sebeplerini şu şekilde sıralıyor;

Büyük halk kütlelerini emrinde çalıştırarak kendi saadetlerine alet gibi kullanan istismarcı sınıfların, ağalarla patronların hasis menfaatlerine hizmetten halkı kurtararak, kendi kendisinin ihtiyaçlarına hizmet edecek bir hayata kavuşmak için (Topçu, 2012: 183).

Topçu'nun ortaya koymuş olduğu bu madde, doğrudan toplumsal veya sınıfsal eşitliğin sağlanmasına yönelik sosyalizmi tercih ettiği sonucunu göstermektedir. Bu aynı zamanda kapitalizmin temsilcileri olan sermaye sınıfıyla bir hesaplaşma durumunda başlangıcıdır.

“Eski saraylardan fabrikaların eşiğine, ailenin kucağında, okulların kapısına kadar yayılan çeşitli kumarları kaldırmak, geçimi alinteri ile el ve zeka emeğine bağlamak, hayatı bir kumar bahşişi olmaktan kurtarıp aklın ve ahlakın idaresine sokmak için; büyük kumara her şeyini, ama her şeyini feda etmekten çekinmeyen ruhları sefaletinden tutup çıkarmak için; piyango ve Spor-Toto gibi kumarların da halkı yaşamasını bilen milletlere ahlaki ve iktisadi bir bela olduğunu öğreterek bunları da ortadan kaldırmak için” (Topçu,2012:183).

Bu maddeyi Topçu'nun ahlak temalı sosyalizm vurgusunu tekrar hatırlamak için ele aldık. Topçu'nun görüşlerinin ahlak merkezli bir çerçevede geliştiğine yukarıda birkaç yerde değinmiştik. Topçu'nun sosyalizmden bir beklentisi de bu ahlakın geliştirilmesi ve yaygınlaştırılmasıdır.

“Varlığı her yerinden yaralı olan köylünün beden yarasına bir bıçak vurmanın karşılığı olarak, tarlasını sattırmakla yetinmeyen, vurguncunun hürmetkar esnafı, aç gözlü hekimlerin soygunculuğundan dertli bir milleti kurtarmak için; yoksullarla yetimlerin hastane kapılarında sürünmelerine son vermek için” (Topçu,2012:183).

Topçu'nun devleti bir eşitlik temin etme mekanizması olarak görmektedir. Bu madde de sınıfsal farklılıkların devlet tarafından giderilerek, vatandaşların tümüne eşit imkanlar sağlamanın sosyalizm ile gerçekleşebileceğini savunmaktadır.

Topçu'nun ele aldığı diğer maddeler ise şu şekildedir;

“İdare cihazında ve ticaret hayatında bezirgan yahudinin elinde ve devletin kontrol sisteminin yürütülüşünde, hem fakir hem zengin hakkında kanunların kutsal ve mutlak iktidarının gerçekleştirilmesi için.

Millet eğitimi ticaret vesilesi yapan özel okul ile milletimizi yabancı kültürlerin esiri yapmak isteyen yabancı okulların kapılarını kapatmak, Türk vatanında yalnız Türk kültürünü hakim kılmak içi.

Her karış toprağı devlet gayretiyle kalkınmaya, her ferdi devletin yardımıyla tabii haklarına kavuşarak insan gibi yaşama şartlarını bulmaya muhtaç olan bir vatanda özel idare, özel sermaye, özel okul, özel üniversite ve türlü özel çalışmalara genel iradenin gücünü her tarafından bölüp de parçalayarak sanki bir özel devlet hasretine doğru sürüklerken, maddenin ve ruhun bütün değerleriyle bütün iktidarlara doğrudan doğruya millete mal edecek koruyucu ve güdücü, iktidar sahibi bir devlet iradesiyle ruhları canlandırmak için” (Topçu, 2012: 184-185).

Topçu'nun İslam sosyalizmi görüşleri bu şekildedir. İslam'ı bir hareket noktası kabul ederek bu görüşleri ortaya koymasına rağmen Topçu, bazı yazılarında bu sosyalizm anlayışını milliyetçilik, Anadolu sosyalizmi ve Kooperatifçi sosyalizm

olarak adlandırmıştır. Ancak bu tercihler Topçu'nun İslam ve sosyalizm tartışmasına önemli bir katkı verdiği gerçeğini değiştirmez.

Topçu'nun sosyalizm görüşüne dair söylemek istediğimiz son konu ise bu görüşlerin hangi bedenlerde hayat bulduğu konusudur. Topçu'nun zihin dünyası gibi sosyalizm görüşleri de eklektik bir yapıya sahiptir. Bunun sebebi ise Topçu'nun zihin dünyasında belirleyici olanların, Topçu'ya kazandırdıklarıdır. Topçu'nun millet mistikleri ve batı mistikleri olarak tanımladığı bu kişiler, Topçu için birer sosyalist rol modellerdir ve sosyalizm görüşlerinin şekillenmesinde büyük oranda Topçu'yu etkilemişlerdir (Bkz. Topçu,2009). Topçu'nun millet mistiklerini değerlendirmesinde önemli olan diğer hususlarda Anadoluçuluk ve ruhçuluktur (Mollaer, 2016:136).

Buna göre, Mehmet Akif'in "İslam'ın insana uzanan eli'ni temsil eden sorumluluk ahlakından ve Hüseyin Avni'nin meclisi saran zümre menfaatlerine karşı ezilen köylünün haklarını savunmasından kaynağını alan sosyalist ahlakı, Remzi Oğuz'da Anadoluçu ve ruhçu bir sosyalizm olarak kendini göstermiştir (Mollaer,2016:139).

Son olarak, Topçu'nun sosyalizmiyle tasavvuf ahlakı arasında çok yakın bir ilişki olduğunu vurgulamak gerekir. Tasavvufun araçsal rasyonalite tutumu, Topçu'nun sosyalist görüşlerine ve ahlakına yansımıştır (Mollaer, 2016:149).

Nurettin Topçu gibi İslam sosyalizmine katkı veren bir diğer önemli isim ise Roger Garaudy'dir. Roger Garaudy daha sonra Müslüman olmasına rağmen İslam sosyalizmi tartışmalarında akla gelen ilk isimdir ve İslam sosyalizmi tartışmasına herkesten çok katkısı olduğunu söylersek abartmış olmayız. İlerleyen bölümde de Roger Garaudy'nin bu görüşlerini ele alacağız.

2. ROGER GARAUDY VE GÖRÜŞLERİ

2.1. HAYATI

Roger Garaudy, 17 Temmuz 1913'te Fransa'nın Marsilya kentinde dünyaya gelmiştir. Garaudy ateist bir ailede dünyaya gelmesine ve yetişmesine rağmen dinle arasına hiçbir zaman mesafe koymamıştır. Gençlik yıllarında Protestanlıkla kurduğu

ilişki bunu kanıtlar niteliktedir. Garaudy bir süre Protestan Gençlik Teşkilatı Başkanlığı görevinde de bulunmuştur.

Roger Garaudy eğitim hayatının üniversite aşamasını ise Sorbonne Üniversitesinde tamamlamış ve 1952 yılında mezun olmuştur. Daha sonra eğitim hayatına devam eden Garaudy 1954 yılında SSCB Bilimler Akademisinden “Maddeci Bilgi Kuramı” konulu teziyle doktor unvanını almıştır. İlerleyen yıllarda Marksist İnceleme ve Araştırma Merkezi müdürlüğü görevinde de bulunmuştur.

Siyasi sahada yer almak isteyen Garaudy gençlik yıllarında Fransız Komünist Partisi’ne üye oldu. 1954 yılında partideki ilk görevini aldı ve parti merkezi komite üyeliğine getirildi. Siyasi hayatını sürdüren Garaudy, 1945-1951 yılları arası partisinden Fransa’nın Tarn şehri milletvekili olarak seçildi. Garaudy milletvekilliği görevi ile birlikte Fransız Parlamentosunda meclis başkan yardımcılığı ve senatör gibi çeşitli siyasi görevlerde de bulundu. 1968 yılında Rusya’nın Çekoslovakya’yı işgaline büyük bir tepki gösteren Garaudy Rusya’nın bu işgaline karşı sert yazılar kaleme almıştır. Garaudy’nin bu işgale göstermiş olduğu sert ve insani tavır 1970 yılında Fransız Komünist Partisinden ihraç edilmesine neden olmuştur.

Partinin dışına itilmesi Garaudy adına önemli bir döneminde başlangıcı olmuştur. Siyasi faaliyetlere ara veren Garaudy artık düşünce hayatına girmiş ve dünyanın mevcut durumunu tartışmaya başlayarak bu konuya büyük katkılarda bulunmuştur.

1983 yılına gelindiğinde ise Garaudy belki de hayatının en büyük kararını alarak Cenevre’de Müslüman olduğunu ilan etmiştir. Müslüman olmasında en büyük rol ise 1940 yılında “Gizli Örgüt” kurma suçundan sürüldüğü Cezayir’de başlamıştır. Sürgün yıllarında Cezayir’de Müslüman askere öldürülme emri verilmiş lakin Müslüman askerler savunmasız bir adamı kurşuna dizmenin İslam’a yeri olmadığını söyleyerek bu emri reddetmişlerdir. Masum bir insanı öldürmek İslam’a göre tüm insanlığı öldürmek gibidir. İslam’ın bu yüce bakış açısıyla o yıllarda tanışan Garaudy ilerleyen yıllarda İslam hakkında daha çok fikir edinmiş ve Müslümanlığa giden yola ilk adımlarını atmıştır. 12 Haziran 2012 yılında vefat etmiştir.

2.1.1. Eserleri

Roger Garaudy de tıpkı Nurettin Topçu gibi üretken bir düşünce adamıdır. Aktif siyasi hayatında edinmiş olduğu tecrübeler ve aldığı eğitim sayesinde Garaudy içerisinde bulunduğu dünyanın sorunlarına yönelik birçok yazı kaleme almıştır. Garaudy'nin eserlerinin hemen hemen hepsi Türkçeye kazandırılmıştır. Bu eserlerinde ana hatlarıyla Kapitalizm, Marksizm, İslam, Medeniyetler arası diyalog, Liberalizm vb. birçok konuyu tartışmış ve bu tartışma alanlarına yeni ufuklar kazandırmıştır.

Garaudy'nin eserleri arasında Türkçeye çevrilenleri ise şunlardır; Jean Paul Sartre ve Marksizm, Sosyalizm ve İslamiyet, Gerçeklik Açısında Kafka, Gerçeklik Açısından Picasso, Gerçeklik Açısından Saint John Perse, 20.Yüzyılda Marksizm, Doğmayan Hürriyet, Karl Marx'ın Fikir Dünyası, Sosyalizmin Büyük Dönemeci, Marks İçin Anahtar, Sosyalizm ve Ahlak, Kıyasız Bir Gerçeklik Üzerine, Siyanizm Dosyası, Yaşayanlara Çağrı, Aforozdan Diyaloga, İslam ve İnsanlığın Geleceği, Picasso-Jean Jonh Perse-Kafka, İnsanlığın Medeniyet Destanı, İsrail Mitler ve Terör, İslam'ın Yükselişleri ve Çöküşleri, Amerikan Efsanesi, Hatıralar Yüzyılımızda Yalnız Yolculuğum, Şahitlerim, Kafka, Batı Terörü, İlahi Mesajlar Toprağı Filistin, Medeniyetler Diyalogu, Yaşanmış Şiir Don Kişot, İslam'ın Aynası Camiler, 20.Yüzyılın Biyografisi, Çöküşün Öncüsü ABD, Yobazlıklar, İslam'ın Vadettikleri (Garaudy, 2017c: 261-262).

2.1.2. Zihin Dünyası

Roger Garaudy hayatına ateist bir ailede başlamış, Hristiyanlıkla yakından ilgilenmiş, Marksizm üzerine çalışmalar yapmış, Fransız Sosyalist Partisi bünyesinde siyasete atılmış ve daha sonra Müslüman olmuş bir düşünce adamıdır. Roger Garaudy'nin hayatındaki bu değişim ve dönüşümler elbette ki Garaudy'nin zihin dünyasının da değişmesine ve dönüşmesine neden olmuştur. Garaudy'nin hayatında yaşadığı en büyük kırılma noktası ise İslam'ı kabul etmesi ve Müslüman olmasıdır.

Müslüman olduktan sonra Kur'an'ın insanlığa gösterdiği yolu yakından incelemiş ilahi mesajın anlatmak istediklerini derinlemesine düşünmüş ve bu sayede görüşlerini ve düşüncelerini geliştirme fırsatı yakalamıştır. Garaudy'nin Müslüman oluşu elbette ki zihinsel birçok değişim ve dönüşümü beraberinde getirmiştir ancak

burada üzerinde durulması gereken önemli bir nokta Garaudy'nin gençlik yıllarından itibaren içerisinde bulunduğu ve kendisini içerisinde konumlandığı Marksist gelenekten Müslüman olduktan sonrada kopmamış olmasıdır. Fransız Sosyalist Partisi içerisinde siyaset yapmış Marx ve sosyalizm konularında önemli çalışmalara imza atmış olan Garaudy, İslam ve sosyalizm yakınlığını da bu noktada kurmaya çalışmıştır.

Müslüman olduktan sonra İslam'ın dünya görüşü, düzeni üzerine fikirler üreten Garaudy, İslam'ın esaslarının sosyalizmle uzlaşabileceği noktasına varmıştır. Tabi ki bu salt manada bir sosyalizm değildir, sosyalizmin İslam ile tadil ve tamir edilmiş biçimidir. Garaudy'nin zihin dünyasının ana konuları tek başına İslam ve sosyalizmle sınırlı değildir. Bunlar beklide Garaudy'de ilk göze çarpan ana temalardır ancak zihin dünyası ve kavram haritası Nurettin Topçu kadar zengin ve çeşitlidir.

Garaudy'nin üzerinde durduğu ve verdiği katkı itibariyle bir diğer önemli konuda Modernizmdir. Garaudy modernizmin getirmiş olduğu yeni dünyadüzenini, sanat, sanayi, üretim ve tüketim konularını yazılarında sıklıkla ele alır. Buna paralel olarak üzerinde durduğu bir diğer konu ise Batı meselesidir. Garaudy'e göre Batı bir kazadır ve Batı dünyasının öncülük ettiği bu dünya içerisinde İslam motifleri olan yeni bir düzenle değiştirilmeli ve dünya Batının tekelinden çıkarılmalıdır.

Bu konuya değinirken Garaudy şunları söyler;

Söz konusu olan geleceğimizdir. Hepimizin geleceği. İslam'la ve onun da ötesinde Batılı olmayan dünya ile gezegenimizin kaderidir oynanan. Dinamik bir güç olan İslam, sadece geçmişte kalmış bir medeniyet değil, aksine geleceğin ihyasında bugün de katkı sunabilecek bir enerji barındırıyor kendisinde (Garaudy, 2017c:19). Buradan da anlaşılacağı gibi Garaudy İslam'a geleceğimiz için oyun kurucu bir rol atfetmektedir. Bu kurucu rol üzerinde sıklıkla duran Garaudy bu noktada "İslam Rönesansı" kavramını ele alır ve tartışmaya başlar. Ona göre İslam'ın idealleri doğrultusunda tekrar hareket ettirici bir güç olabilmesi için İslam rönesansının gerçekleştirilmesi gerekmektedir.

İslam rönesansının gerçekleşmesinin yolunu da; Capcanlı ve yaşayan bir İslam rönesansı bugün bütün boyutlarıyla, (yani ilk başlarda ve 9.yüzyıldan

12.yüzyıla kadar kendisine o azamet ve ihtişamını kazandıran boyutlarıyla) yeniden keşfedilirse, ancak o zaman mümkün olur (Garaudy, 2016a:133) şeklinde açıklar.

Bu yeniden keşfin aşamalarını da şu sözleri ile açıklar;

“İslam’ın evrensel boyutu yani Kur’ani boyutu keşfedilmelidir! Keşfedilmeli ki İslam, Ortadoğu geleneğinin ve kendi geçmişinin şu veya bu geleneğiyle sınırlandırılmasın! Keşfedilmeli ki şimdi ki içine kapanıklığına mani olunsun! Çünkü bu içe kapanıklıkta kendi farklılığı haddinden fazla işleniyor ve kendi aidiyeti fazlasıyla vurgulanıp ilan ediliyor. Halbuki bütün inanç sahipleriyle elbirliği ve işbirliği edilerek mesajın yayılmasına çalışılması gerekir” (Garaudy,2016a: 133).

Yine bu konu hakkında bir yandan aynı kalarak, diğer yandan çağımızın sorunlarına cevap vermesi için İslam’ın uyanışı nasıl olmalıdır? sorusuna, İslam’ın uyanışının Batı’yı taklit ve geçmişi taklit (Garaudy,2017a:78) yollarından kaçınmakla mümkün olacağını eklemiştir.

Roger Garaudy’nin bu sözlerinden İslam dünyasının uyanışının yolunun bir diğer noktasına ulaşabiliriz, bu İslam’ın ve Kur’an’ın yeniden tenkitçi bir okuma noktasıdır. Garaudy Kur’an’ın mesajını günümüz dünyasına ve sorunlarına cevap verebilecek şekilde yeniden okunması gerektiğini savunmaktadır. Bu tenkitçi düşünme biçimine örnek olarak ise İslam düşünce geleneği içerisinde Mutezile olarak anılan geleneği örnek olarak gösterir.

“Mutezililer Müslümanlara, kendilerini dünya kültürünün tepesine oturtan orijinal bir sentez yapma imkanı vermişlerdi. Bu fikri açılım ve araştırma ruhu, İslam’ı Avrupa, Afrika, Orta ve Yakındoğu kültürünün bir uyarıcısı ve uyandırıcısı yaptı. Mutezililer tenkitçi düşüncenin bir modelini verdiler. Halife el-Mansur tarafından teşvik edilip desteklendiler ve kültürün bütün alanlarındaki o ilerlemeye onlar felsefi temel kazandırdılar” (Garaudy, 2017d:83).

Garaudy’nin İslam’ın uyanış idealine yönelik sözleri ve yazıları zihin dünyasının önemli bir kısmını oluşturmaktadır. Sürekli bu uyanışın arayışı içerisinde bulunmuştur, bazen de müjdecisi olmuştur. Bu uyanışa giden yol elbette ki çok kolay değildir. İslam dünyası kendi içerisinde çözmesi gereken, kültürel, siyasi, ekonomik birçok sorun barındırmaktadır. Mesela siyasi sahada İslamcılık olarak adlandırılan görüş Garaudy’nin zihin dünyasında bir açmazlar sarmalı ve engeldir.

İslamcılık olarak adlandırılmaya karar verilen şey günümüzde İslam’ın bir hastalığıdır, çünkü şeriatı (Bütün peygamberler tarafından Allah yolunda açılmış olan ebedi ve evrensel yol) her dönemin kendine has sorunlarını fıkıhla karıştırmıştır (Garaudy, 2015a: 238) şeklindeki sözleri bunu ispatlar niteliktedir.

Garaudy'nin zihin dünyasının çok geniş olduğuna değindikten sonra, düşünürün zihin dünyasının saç ayaklarından birisi olan ve üzerinde sıklıkla durduğu yeni bir dünya ideali görüşleri üzerinde durduk. Bize göre Garaudy'nin zihin dünyasının çeşitliliğini ispatlamak adına sadece İslam dünyası değil Batı dünyasına yönelik görüşlerine değinmek yeterli olacaktır. Garaudy Fransa'da doğmuş ve büyümüştür yani Avrupalıdır. Bir Avrupalı olması Garaudy'i Avrupa'ya içeriden bakan bir göz olması bakımından önemli kılmaktadır. Batı dünyası hakkındaki eleştirilerinin önemli olması da bundan kaynaklanmaktadır. Çünkü o havayı teneffüs etmiş biridir, dışarıdan görülemeyecek, anlaşılamayacak sorunları bizzat tatbik etmiş ve ortaya koymuştur. Bu bakımdan Avrupa dünyası ve genel manada Batı için söylediği sözler büyük önem arz etmektedir.

Garaudy bir Avrupalı olarak Avrupa'yı en çarpıcı şeklinde ''bir kaza'' olarak tanımlar. Buradan hareketle Avrupa birliği hakkında ki;

Atlantik ittifakının Avrupa direği olarak tanımlanan Maastrich Anlaşmasıyla Avrupa, eskiden rakip, günümüzde ise Amerikan yöneticiliği altında birleştirilmiş sömürgeciliğe boyun eğmiş eski sömürgecilerin kulübünü oluşturmaktadır (Garaudy, 2015a: 226) sözleriyle de bu birliğin bir eski sömürgeciler birliği olduğunu ortaya koyar.

Garaudy'nin zihin dünyasının diğer önemli bir kavramı ise tezimizin de konusu olan Sosyalizm görüşleridir. Bu konuya ilerleyen bölümlerde ayrı bir başlık altında değineceğimiz için zihin dünyasının ana hatlarını bu şekilde sınırlandırmayı tercih ettik.

2.2. İSLAM GÖRÜŞÜ

Yukarıda Roger Garaudy'nin hayat hikayesini ele alırken sonradan İslam'ı seçtiğini ve Müslüman olduğunu dile getirmiştik. Garaudy'nin hayatındaki bu büyük kırılma bizim için önemli bir noktayı oluşturmaktadır. Bu önemli nokta İslam'a sonradan geçen birinin İslam'dan ne anladığı, İslam'ın ona ne ifade ettiği noktasıdır. Bu husus Garaudy'nin İslam tanımını bizler için önemli kılmaktadır.

Her şeyden önce ele alınması gereken konu Garaudy'nin İslam'a iletici bir güç ve potansiyel bir enerji olarak bakması konusudur. Batının ortaya koymuş olduğu değerlerin yok edici doğası, insan yaşamını ahlaki sahada çölleştiren yapısı itibariyle Garaudy tarafından sıklıkla eleştirilmiş ve çözüm yolu olarak ise İslam'ı işaret etmiştir.

Garaudy'e göre İslam, tarihin her döneminde insanlığın bütün sorunlarına cevap verebilecek bir kaynaktı. Yedinci yüzyılda doğan İslam'ın başarılı olup, hızla yayılmasındaki sebep, bu dinin, o zamanki ihtiyaçları göz önünde bulundurarak, kurulmuş olmasıdır (Garaudy ve Bercavi,2017:103). Çağımızın ortaya çıkardığı yeni sorunlara çözüm üretmek yine İslam'dan hareketle Müslümanların elindedir. Garaudy bunun yolunu ise Kur'an-ı Kerim'in çağımızın sorunlarına çözüm olabilecek şekilde yeniden okunması ve değerlendirilmesi gerektiğini söylemektedir.

“Bu önemli görev Müslümanların, Kur'an'ı eleştirel yani ebedi gayelerini gerçekleştirmek için başka bir dil kullanarak yeni koşullara uygulayabilmek amacıyla ayetlerin “nüzul” sebepleri ve koşullarının tarihsel eleştirisi ve alegorik yani insanla hiçbir ortak ölçütü olmayan Allah'ın aşkınlığını asla unutmadan ve insanın ondan yalnızca metaforlarla bahsedildiği gibi O'nun da insanla yalnızca benzetmelerle konuşması tarzda okumalarıdır” (Garaudy,2015a: 242).

Garaudy'nin Kur'an'ı yeniden okuma teklifi İslam dünyasının ve gerçek manada tüm dünyanın içerisinde bulunduğu toplumsal ve insani sorunlara çözüm açısından önemli bir katkı verebilir.

Garaudy sadece Kur'an'ın yeni bir okuması teklifi üzerinde durmaz. O İslam'ın ve Müslüman'ında yeniden tanımlamasını yapmaya çalışır. Bu tanım çabası Batının Müslüman dünyaya bakış açısını eleştirel bir zemin üzerinde yükselir. Batının dışlayıcı, ötekileştirici tavrına karşı çıkarak, İslam ve Müslüman ne değildir? Sorusu üzerinden bir tanım ve açıklama yapar.

“Müslüman, Haçlı seferleri döneminin “kafiri” veya Cezayir'in (Fransız sömürgeciliğine karşı verdiği) kurtuluş savaşının teröristi değildir artık. Batı'yı her şeyin merkezi ve ölçüsü yapan önyargıdan hareketle oryantalistin/müsteşrikin diğer medeniyetleri bir böcek bilimi uzmanının gözüyle ele aldığı müzelik eşya da değildir İslam. Yabancı diyarlarda kafasını dinlemeye tutkun romantik muhayyilenin o çok bayıldığı göçebe bedevi de değil. Sırf bizim “modern” bilimlerimize yol açmak için ortaya çıkmış Ortaçağ'ın o öncü ve itibarlı alimi de değildir. Çünkü bu öncü ve itibarlı alim'le bizim Batılılarca kastedilen şudur: Ortaçağ'da İslam ilminin birden bire şaşırtıcı bir parıltıyla kendini göstermesi, sadece ve sadece “bizim” tarih öncemizden ibaret bir dönemdir.

Hayır, bundan böyle İslam bu sayılanların hiçbiri değildir ‘‘ (Garaudy, 2017c: 21).

Garaudy'den aldığımız bu uzun pasaj iki açıdan kıymetlidir; Birincisi İslam'ın ve Müslüman'ın ne şekilde tanımlanmaması ve tanınmaması gerektiği noktasını belirtmesi açısından, ikincisi ise bu itirazı Batının içerisinde yüksek bir sesle dillendirmiş olmasından ötürüdür. Her ne kadar bu pasaj bir açıklama için olsa da başlı başına Batı açısından kaybolmuş bir dünyanın aslında var olduğunu çığlıktır.

Buradan hareketle Garaudy'e göre İslam salt manada onun için ne ifade ettiğini açıklamak gerekir. Garaudy İslam'ı;

‘‘Bizzat İslam kelimesi, ilahi iradeye boyun eğiş anlamına gelir. Şimdi İslam'ın birlik, bütünlük kavramı dahilinde her şey boyun eğmiştir, müslimdir, Müslümandır: Çiçeğe duran bir ağaç, boy atmakta olan bir hayvan, rengi veya ağırlığıyla bizzat bir taş, basbayağı Müslümandır. Fakat bu teslimiyet (Müslümanlık) onlara bağlı değildir. Onlar kendilerine yön veren kural ve kanunlardan bağlarını koparmazlar. Sadece insan, kendisinin asıl mahiyetini, gerçek özünü unutabilir. Nitekim Kur'an ona ‘‘sen ayetlerimizi unuttun’’ (Tahâ 20/216) diye seslenir. O halde Müslüman kendi seçimiyle, ilk kanunu, yani hayata anlam veren birlik ve bütünlüğün kanununu yeniden hatırlayarak Müslüman olur. O bu seçimde, bu imanından ve reddetme yetisine de sahip olduğu bir vahyi bu kabulünden dolayı tam anlamıyla sorumludur’’ (Garaudy, 2017c: 33-34).

Sözleri ile tanımlamaktadır. Görüldüğü üzere Garaudy İslam'ı tanımlarken onun lafzi anlamına saplanıp kalmaz, İslam'ın kuşatıcı doğasının farkında olarak bir tanımlama yapar. Özetle Garaudy'ye göre İslam, aşkınlığın ve toplumun çok önemli iki boyutunu barındıran birbirinden ayrılmaz o ilahi ve beşeri bir dünya inşa etme projesini, bilimlere ve sanatlara, her insana ve her topluma yükleyen Allah, dünya ve insan görüşüdür (Garaudy, 2017c:21).

Garaudy'nin İslam görüşleri üzerinde durulması gereken son nokta ise onun İslam'ı bir sıfır noktası değil de, ilahi vahyin bir devamı olarak görüyor olmasıdır. Garaudy'e göre İslam bir sürekliliğin ulaşmış olduğu en mükemmel seviyeyi ifade etmekteydi. Garaudy Hz. Muhammed'i ise bu sürekliliğin son temsilcisi ve bildiricisi olarak algılamaktaydı Yani İlahi emrin muhataplarının değiştiğini ancak içeriğinin değişmediği noktasını belirtiyordu.

‘‘İslam demek, kişinin kendi rızası ve hür iradesi ile Tek Allah'a boyun eğmesi/teslim olması demektir. Bu tür boyun eğiş veya teslim oluş, vahye dayalı bütün ilahi dinlerin ortak paydasıdır. Allah'ın ‘‘ruhundan insana üflediği’’

(Hicr,15/29), ilk insan Hz. Adem'den beri gönderilen bütün ilahi buyrukların, yani Museviliğin de Hristiyanlığın da, İslam'ın da özü budur'' (Garaudy,2017d: 17).

Garaudy'nin bu sözleri yukarıda ele aldığımız konuyu ispatlamaktadır. Garaudy'e göre Peygamber Hz. Muhammed hiçbir zaman yeni bir din tebliğ ettiğini iddia etmemiştir, aksine o sadece Hz. İbrahim'in modelini verdiği o imanı, o Allah inancını, yeniden arı ve duru haliyle sunduğunu belirtmiştir (Garaudy, 2017c: 24). Hz. Muhammed'in görevi ise, eskiden indirilen vahiyleri tasdik etmek, onları tarih boyunca uğradıkları bozulmalardan arındırmak ve tamamlamaktır (Garaudy, 2017a:13).

Roger Garaudy'nin İslam hakkındaki görüşleri bu şekildedir. Burada dikkat çekilmesi gereken unsuru bir kez daha belirtmekte fayda görüyoruz. Garaudy İslam'ı bireysel bir ibadet kümesi olmasının dışında değerlendirmiş, aslında İslam'ın doğru bir okuması yapılarak tüm dünyanın yaşatıcı gücü olabileceğini belirtmiştir. Bu bakış açısı Garaudy'nin İslam görüşünü önemli kılan en temel noktayı oluşturmaktadır. Bu kritik nokta yeni bir İslam algısı oluşturulabilmesi açısından Müslümanlar ve diğer dinlere bağlı kişiler açısından büyük bir öneme sahiptir.

2.3. TOPLUM VE SOSYALİZM GÖRÜŞÜ

2.3.1. Toplum Görüşü

Roger Garaudy hayatının önemli bir bölümünde Marksizm üzerine çalışmalar yapmış, yazılar yazmış ve hayata bu pencereden bakmıştır. İslam'la tanışması ve Müslüman olması onun Marksist bakış açısını değiştirmemiş aksine İslam Sosyalizmi savunucuları arasında önemli bir yer edinmesini sağlamıştır. Bu açıdan bakıldığında Garaudy toplumu temel, olarak Marksizm'in çatışma kuramı ve ikili proletarya/burjuva yapısı üzerinden açıklamaya çalışır.

Ancak Garaudy'nin ideal toplum önerileri sadece bu bağlamda değerlendirilemez. Garaudy'nin ideal toplum önerisi bağlamında kullandığı kavramlarda bunun göstergesidir, onun ortaya koymuş olduğu ideal toplum ''Nebevi Toplum''dur. Bu kavramsal katkı Garaudy'nin toplum konusunda takındığı tavrın akisi niteliğindedir. Toplum görüşünü değerlendirirken sadece bu kavramdan hareketle bile İslam'ın kaideleri üzerine bir toplum görüşü inşa ettiğini anlayabiliriz.

Yine buna paralel olarak Garaudy'nin toplum konusunda vurguladığı bir diğer önemli kavram ise "ümme" kavramıdır. Garaudy'nin zihninde toplum ve ümme birbirini yerine kullanılabilecek iki kavram özelliğı taşıyor olsa da aralarında bazı farklılıklar olduğunu da söylemeliyiz.

Garaudy'nin idealize ettiğı bu nebevi toplumun en güzel örneğı Hz. Muhammed döneminde bizzat Hz. Muhammed'in kurduğı toplumdur. Hz. Peygamber tarafından 622'de kurulmuş olan Medine toplumunda ana çizgileri belirleyen yeni bir toplum şekli, aşkınlığı ve imanı bu tarzda tasavvur etmeye ve yaşamaya dayanır (Garaudy, 2017c:38).

Garaudy, Hz. Muhammed tarafından ilahi vahiy ışığında kurulan bu toplumun bir araya gelme şeklinin ise Allah'ın aşkınlığı ve Allah'a olan iman temelinde gerçekleştiğini belirtir.

"Medine'de, 622'de, Hz. Peygamber bir devlet kurduğı zaman, yeni tip bir toplumun ilk örneğini vermiştir. Artık bu, ne göçebelerdeki gibi kan bağına ne de yerleşiklerdeki gibi toprak mülkiyeti üzerine dayanan kabilevi bir toplumdur. Bir toprak, bir pazar, bir dil veya bir tarih birliğine yani ırk, coğrafya veya tarih dolayısıyla geçmiş gibi temel öğelere dayanan, terimin Batılı anlamıyla, bir millet de değildir bu aksine Allah'ın aşkınlığı/mütealliliğı konusunda ortak bir tecrübenin üzerine bina edilmiş nebevi bir toplumdur" (Garaudy, 2017c:38).

Garaudy burada İslam toplumunu tanımlarken bu toplumu modern anlamda millet kavramının dışında ele alarak değerlendirmesi önemli bir noktayı teşkil etmektedir. Burada ümme-millet ayrımı Garaudy'nin bu aşamada kullanmaya başladığı temel ayrım noktasıdır.

Bu noktada Garaudy'nin ümme ve millet kavramlarını ne şekilde değerlendirdiğine bakma ihtiyacı doğmaktadır.

Garaudy ümme kavramını değerlendirirken Jean-Jacques Rousseau'nun "Toplum Sözleşmesi" kavramının dışında bir değerlendirme yapar Ümme-millet ayrımının temel noktası da budur. Aynı zamanda İslam toplumu, bir insan hakları bildirisine değil, insanın vazifelerini belirleyen vahyi temel olarak kurulur (Garaudy, 2017b: 79). Garaudy bu iki noktayı şöyle açıklar:

"Ümme bir, Toplum Sözleşmesinin ürünü değildir. Ümme, o ümmeti oluşturan her bir kimsede, her bir kişinin ferdi çıkarlarını aşan ve hatta ne kadar geniş olursa olsun grubun menfaatlerini de geride bırakan bir gayenin var olduğuna olan kesin kanaate dayalı bir iman toplumdur. Bu ümme, tarihinin ve tasavvurunun bütünlüğüyle insanlığı kapsar. İslam toplumu bu evrenselliğın taşıyıcısıdır, çünkü

üyelerinin her bir, her türlü ırk, yurt veya tarihi geçmiş farkını aşır Allah'ın yüceliğine olan aynı imanla bütünleşerek bütün diğer üyelerle birleşir yek vücut olur .'' (Garaudy, 2017c: 101).

Garaudy'nin ümmet tanımının yanında değindiğimiz bir diğer husus ise millet tanımıydı. Garaudy toplum görüşleri çerçevesinde ümmet dışındaki bütün toplumsal tanımlamaları (millet tanımı bunlardan en önemlisidir) reddeder. Milleti, Tam anlamıyla İslami bakış açısından baktığımızda, millet bir Batı hastalığıdır ve İslam ümmetinin sömürgeci anlayışla parça parça edilmesinin uğursuz bir mirasıdır (Garaudy, 2017c:101) şeklinde tanımlar.

Ümmet-millet ayrımının yanında ele almamız gereken bir diğer unsur ise birey-toplum ayrımıdır. Garaudy'nin bu ayrımında toplumcu bakış açısına sahip olduğunu yukarıda ele aldık. Burada üzerinde durmak istediğimiz husus ise bireyciliğin ne gibi bir tehlike oluşturabileceği noktasıdır. Sosyalist düşünce geleneği içerisinde yer alan hemen hemen her birey için bireycilik dışlanması gereken, yıkıcı bir doğaya sahip olan bir bakış açısı veya yaşama biçimidir. Garaudy de bu noktayı bu şekilde kabul ederek İslam toplumunda bu bireycilikten ötürü sorunlar yaşadığına ve yaşayabileceğine değinmiştir ve bunu;

''Allah inancının bertaraf, toplum dayanışmasının da bireycilikle berhava edilmesinin, statükoyu yaşanılmaz, Batı tipi devrimleri de imkansız hale getirdiği bir dünyada, insanı yüzlü bir geleceğin oluşturulmasına İslam'ın yapabileceği en önemli katkı Allah inancını ve toplum dayanışmasını tekrardan kazandırması değil midir ?'' (Garaudy,2017c:38-39).

Şeklinde ifade etmiştir.

Garaudy'e göre Medine toplumu üzerine derilmemesine düşünmek, Hz. Peygamber'in getirdiği mesaja sahiden sadık kalmak isteyen bütün İslami toplumların ortak paydasını bulup belirleme imkanı verir (Garaudy, 2017b: 40). İslam'ın yapması beklenen sıçramada ancak böyle bir toplum bünyesinde gerçekleşebilir.

Garaudy'nin topluma dair görüşleri bu şekildedir. Burada unutulmaması gereken nokta Garaudy'nin ideal toplum tartışmasında bize sağlamış olduğu kavramsal katkıdır. Nebevi Toplum, İman Toplumu kavramları ideal bir toplumun nasıl olması gerektiği konusunda Garaudy'nin temel görüşlerini ifade ettiği kavramlardır ve bu içeriğe sahiptirler. Garaudy özet olarak toplum konusunda bireyciliğin dışında toplumcu bir bakış açısına sahiptir. Ümmet prensibi

ferdiyetçiliğin zıttıdır ve Allah inancı/iman temelinde bir araya gelmiş kişiler tarafından inşa edilen bu topluma, insanlığın geleceğinin teminatı olarak da bakmaktadır.

2.3.2. Sosyalizm Görüşü

Birçok defa Roger Garaudy'nin sosyalist gelenek içerisinde bulunduğunu hatta kendisini bu ideoloji ile ifade eden bir partinin içerisinde siyaset yaptığını da belirtmiştik. Garaudy eğitim hayatında da sosyalizm ve Marksizm üzerine bir çok araştırma yapmış ve kitaplar yazmıştır. Yani Garaudy hayata, bu sosyalizmin ona sağlamış olduğu bakış açısından bakmıştır. Müslüman olduktan sonra da sosyalizm görüşlerinden asla vazgeçmemiştir. İslam'ı seçmesi sonucunda görüşlerini yenilemiş ve geliştirmiştir.

Sosyalizm ve İslam arasındaki ilişkiyi ele alırken genellikle İslam sosyalizmi vurgusu yapanların, İslam'ın temel öğretisi ve emri olan zekat ve mülk konuları üzerinde sıklıkla durduklarını buradan hareketle İslam sosyalizmi görüşlerini vurguladıklarını söylemiştik. Garaudy'nin İslam ve sosyalizm arasında kurduğu ilişkide buradan başlamaktadır. Garaudy'e göre Sosyalizmin özellikle Müslüman şekilleri, zekat ve vergi sistemiyle Kur'an'ın emeğe dayanan mülkiyet görüşünün geliştirilmesinden doğmuştur (Garaudy ve Bercavi, 2017: 64).

Buradan hareketle Garaudy'nin sosyalizm görüşlerini anlamak adına onun zekat ve mülkiyet konusu hakkında görüşlerinin neler olduğuna değinmek gerekmektedir.

Garaudy'e göre zekat, sadaka değildir, aksine iman sahiplerinin, yani bencilliklerini ve cimriliklerini yenmesini bilen kimselerin yardımlaşmasını somutlaştıran kurumsallaşmış, zorunlu bir tür derûni adalettir (Garaudy, 2017b: 39). Burada bahsedilen adalet zengin-fakir ilişkisi üzerinden temsil edilmek istenen adalettir, yani adalet ifadesi ise Garaudy serveti bireyin değil toplumun bir ürünü olarak gören ve bunu da zekat aracılığıyla bireyler arasında paylaştırmayı ifade etmek istemektedir. Zekat aynı zamanda her şey gibi servetin de Allah'a ait olduğunun, bireyin onu kendi keyfince kullanamayacağını ve her insanın diğer bütün insanlara destek olması gerektiğinin sürekli hatırlatılmasıdır (Garaudy, 2017b: 39).

Zekat yukarıdaki ifadelerimizden de anlaşılacağı gibi toplum içi adaleti sağlayan dengeleyici bir kurum konumundadır. Aynı zamanda zekat kurumu servetin yığılmasını da önlemektedir.

“Dini bir görev olarak, servetin toplum içinde aktarılması olan zekat farızası ve Allah yolunda ve O’nun hizmetinde çalışma yapmadan her türlü servet artışı demek olan riba yasağı başta olmak üzere, Kur’an’ın bütün buyrukları, servetin toplumun bir kutbunda yığılmasını ve öbür kutbun sefaletle terk edilmesini önleme amacı güder. Allah Kur’an’da, paranın siyasi bir hiyerarşi kuracağı her tür sosyal düzeni kökünden reddeder. Tersine, hiçbir yanlış anlamaya meydan vermeyecek açıklıkla, şöyle buyurur; ‘Bir memleketi yıkıp yok etmek istediğimiz zaman, oranın refah ve zenginlikten şırmamış ileri gelenlerini iktidar sahibi yaparız. (İsra, 17/16)’” (Garaudy, 2017a: 20).

Yukarıdaki bölüm Garaudy’nin bakış açısının tam olarak nasıl olduğunu özetler niteliktedir.

Garaudy’nin sosyalizm görüşlerinin bir diğer önemli hususu ise mülkiyet konusundaki görüşleridir. Garaudy İslam’ın mülkiyet anlayışı ile Batının mülkiyet anlayışı arasında derin farklılıklar olduğunu belirtmektedir. Garaudy’e göre İslam’ın mülkiyet anlayışı kendisini ilahi vahye dayandırmaktadır. Batı ise bu mülkiyet konusundaki meşruiyetini Roma Hukuku’nun prensiplerinden almaktadır.

Garaudy bu farklılığı;

“Mülkiyet, Kur’an’da, (Roma hukuku ve kapitalist uygulamasında olduğu gibi) mal sahibinin keyfine bırakılmış bir hak olarak değil, aksine mülkiyeti sadece Allah’a ait malın iradesinde bir sorumluluk olarak görülmüştü. Bu idare, ancak Allah’ın düzenini hakim kılmak gayesi güttüğü zaman meşrudur. Allah’ın halifesi olarak insanın asıl görevi de zaten budur” (Garaudy, 2017a: 155-156).

Şeklinde ifade etmiştir. Yine bu konu hakkında aşağıda değineceğimiz sözleri bu ayrımı net olarak ortaya koymaktadır.

“Mülkiyete gelince: Eğer her mülk Allah’ınsa, her insan da çalışmasıyla ancak o mülkten yararlanma hakkına sahipse, bu durumda mülkiyetin Kur’ani ve nebevi kavramı, Batılı ve burjuva mülkiyet kavramının tam tersidir. İslam hukukunda mülkiyet, ferdin veya bir gurubun imtiyaz değil, tam aksine “iyiliği emretme/ emril bil ma’ruf” konusundaki ilahi buyruğa uygun olarak sosyal bir görevdir” (Garaudy, 2017b: 40).

Garaudy’nin sosyalizm veya İslam sosyalizmi görüşlerinin temel iki kavramı olan mülk ve zekat konusundaki görüşleri bu şekildedir. Bu iki kavram sosyalizm ve İslam arasında kurduğu ilişkinin de başlangıç noktasıdır.

Garaudy'nin sosyalizm görüşleri hakkında üzerinde durmak istediğimiz bir diğer önemli husus ise onun sosyalizmin ana prensipleri üzerinde yapmış olduğu açıklamalardır. Garaudy yaygın olarak inanılan sosyalizmin dine karşı olduğu prensibine veya yanlış algısına karşı çıkmaktadır. Bu husus onun İslam sosyalizmi düşüncesinin de bir yansımasıdır. Garaudy'e göre sosyalistliğin ana prensiplerinde, din aleyhtarlığı veya dinsizlik mevcut değildir. Daha doğrusu sosyalizmde bu konuyla ilgili hiç hayıt ve hüküm konmamıştır. İnsanların herhangi bir dine bağlanmış bulunmaları, sosyalist olmalarına hiçbir bakımdan mani teşkil etmez. (Garaudy, 2017d: 145)

Tüm bunlardan hareketle Garaudy'nin sosyalizm görüşü ile ifade etmek istediği şeyin ne olduğunu ele alabiliriz. Garaudy bu noktada Marks'ın sosyalizm tanımını kabul etmekte ve sosyalizmin bir türevi olan bilimsel sosyalizmi kurtuluş reçetesi olarak sunmaktadır.

“Marx sosyalizmi, sosyalizmin asıl ve maksatlarının ne olması gerektiğinden hareketle şöyle tanımlar: Bir toplum öyle bir ekonomik, siyasi, kültürel şartlar meydana getirmeli ki o toplumda “kendisinde bir Rafael (ünlü İtalyan ressam ve mimar Raffaello Senzio) yeteneği taşıyan kişi o yeteneği tam anlamıyla geliştirip gerçekleştirebilsin. Marx'ın düşüncesi yobaz dogmatizmin zıttı olan tenkitçi bir felsefedir” (Garaudy, 2016a: 32).

Garaudy'e göre sosyalizm tanımı yukarıda belirttiği şekildedir. Marx'tan alıntı yaparak yapmış olduğu bu sosyalizm tanımını Garaudy'nin sosyalizme bakış açısını en net ortaya koyan cümlesidir.

İçinde bulunduğumuz çağın sorunlarına buradan hareketle geliştirilecek olan “Bilimsel Sosyalizm” ile cevap bulabileceğimizi savunmaktadır. Çağımız dünyasının istek ve gereklerine cevap getiren bilimsel sosyalizmin ise her halkın kendi kültürü ve uygarlığı içinde gelişebileceğini eklemiştir (Garaudy ve Bercavi, 2017: 63).

Garaudy aynı zamanda sosyalizmi bir bilim haline getirmek için ise her şeyden önce onu gerçek bir zemin üzerine oturtmanın gerektiğini de belirtmektedir. Garaudy'e göre yapılacak iş olabildiğince mükemmel bir sosyal sistem kurmaktan ibaret değildi, aksine bu sosyal sınıfların ve onların çatışmalarını kaçınılmaz şekilde doğuran ekonominin tarihi seyrini incelemek ve böylece ortaya konan ekonomik durumun içinde çatışmayı çözecek araçları keşfetmek de gerekmektedir.

Son olarak Garaudy'nin sosyalizm görüşleri üzerinde değinmek istediğimiz nokta ise SSCB tecrübesine nasıl baktığı olacaktır. SSCB sosyalist bir ekonomik ve yaşam modelinin en önemli örneğini teşkil etmiştir. Ancak Garaudy SSCB'nin ortaya koymuş olduğu sosyalist tecrübeyi eleştirir ve yanlış bir uygulama olduğunu belirtir.

“Batı ile arasındaki gelişmeyi ‘yakalayıp kapatmak’ ve SSCB’yi (Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği’ni) büyük bir askeri ve sınai güç haline getirmek şeklindeki Sovyet saplantısı, sosyalizmin insancıl gayesini yok eder. Böylece de büyüme önceliklerin önceliği ve başlı başına bir gaye olur. İlkelerde insanlar gibi yamyassı edilir. Marx’ın düşüncesindeki planın gayesi, ekonomiyi son derece acımasız rekabet ve çatışma ortamından çekip çıkarmak ve ekonomiyi insani gayelere hizmet edecek şekilde düzenlemek iken, Stalin’den Kruşçev ve Brejnev’e kadar bütün kararları tepedekilerin tekelinde tutmak için tabandakilerin teşebbüslerini boğan ve her kademede kör, bazen de kan dökmeye kadar varan bir teslimiyet isteyen merkeziyetçi ve bürokratik bir yönetim olup çıkar” (Garaudy, 2016a: 42-43).

Garaudy'nin sosyalizm hakkındaki temel görüşleri yukarıda ele aldığımız şekildedir. Garaudy'nin sosyalizme dair görüşleri elbette ki sosyalizm tartışmalarına bir katkı niteliğindedir. Onun görüşleri aynı zamanda içerisinde taşıdığı İslam idealleri bakımından da İslam sosyalizmi tartışmasına yeni bakış açıları kazandırmıştır. Temel olarak İslam sosyalizmi bakış açısının argümanlarını kullanmış olsa da Garaudy'nin bilimsel sosyalizm vurgusu ile zekat ve mülkiyet konusu üzerindeki görüşleri büyük önem taşımaktadır.

Tezimizin bu bölümünde Nurettin Topçu ve Roger Garaudy'nin toplum, İslam ve sosyalizm görüşleri üzerinde durduk. Bu üç başlık altında görüşlerinin genel çerçevesini çizmeye çalıştık. Her iki düşünürde İslam ve sosyalizm tartışmasına çok malzeme taşımış ve tartışma sahasını genişletmişlerdir. Her iki düşünürün hem İslam hem de sosyalizm görüşleri arasında benzerlikler ve farklılıklar bulunmaktadır. Bu benzerlik ve farklılıkları ise ilerleyen bölümde ele alacağız.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

NURETTİN TOPÇU VE ROGER GARAUDY’NİN GÖRÜŞLERİNİN KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ

Nurettin Topçu ve Roger Garaudy, İslam düşünce geleneğinin son yüzyılı içerisinde yetişmiş olan iki önemli isimdir. Her iki düşünürde bu düşünce geleneği içerisinde benzer konuları ele almakla beraber, bu benzer konularda farklı ve ortak bazı sonuçlara da varmışlardır. İslam dünyasının yaşadığı krizler neticesinde içerisine düştüğü bunalım döneminin çıkış yolları üzerinde düşünen, eserler kaleme alan her iki düşünür, temel manada bu krizin sonlanmasını için düzeninin ve bireyin yeniden inşasının gerçekleşmesi ile mümkün olabileceği noktasında birleşmektedirler. Bu noktadan hareketle bu yeni kurulacak ya da olması arzulanan düzenin İslam ve sosyalizm kavramları üzerine inşa etmenin gerekliliğini belirtmişlerdir.

İslam sosyalizmi tartışmaları, 1950 ve 1960’lı yıllarda sol siyasetin hareketlik kazanması ile birlikte tekrar gündeme gelmiş ve tartışılmaya başlanmıştır. Müslüman dünyası bu iki kavram çevresinde birçok konuyu ele alarak İslam sosyalizmi tartışmasının alanını genişletmiş ve tartışmayı sürekli gündemde tutmuşlardır. İslam sosyalizmi tartışmasının sürekli gündemde kalması ile birlikte Kur’an-ı Kerim’de yer alan ve Müslüman toplumlarında ekonomik, sosyal ve siyasal alanları düzenlemeyi amaçlayan ayetler birçok kez yeniden düşünülmüş ve değerlendirilmiştir. Bu değerlendirmeler farklı bakış açılarından yapılmıştır. Yapılan bu değerlendirmelere, İslam ve sosyalizm arasında çok yakın bir ilişki olduğunu, sosyalizmin İslam dininden doğduğunu iddia eden görüşler ile birlikte, İslam ile sosyalizmin mülkiyet, miras, toprak mülkiyeti ve toprağın kullanım hakkı ile yardımlaşma/dayanışma gibi konularda benzerlik gösterdiğini ancak İslam ve sosyalizm arasındaki ilişkinin bu benzerlikleri aşamayacağını savunanlar örnek olarak gösterilebilir.

İslam ve sosyalizm arasındaki yakınlığı kabul eden ancak yakınlığın dozu veya derecesi açısından farklılık gösteren bu bakış açılarının aksine farklı görüş beyan edenlerde bulunmaktadır. Bu görüşü savunanlar ise, İslam ve sosyalizm

arasında hiçbir yakınlığın ve benzerliğin bulunmadığını iddia etmektedirler. Tartışmanın sürekli gündemde kalması ve alanının sürekli genişlemesi esas olarak bundan kaynaklanmaktadır. Henüz kesin bir sonuca ulaşılammış olması ise tartışmanın sıcaklığını uzun bir süre koruyacağını göstergesi olarak değerlendirilebilir.

Bu tartışma alanına önemli oranda katkı veren iki isim ise Nurettin Topçu ve Roger Garaudy'dir. Bu iki düşünürün ortaya koymuş olduğu İslam ve sosyalizm görüşleri ile birlikte geniş manada İslam sosyalizmi görüşleri birçok noktada benzerlik göstermekle birlikte, farklı noktalara da sahip olduğunu burada belirtmeliyiz. İslam ve sosyalizm kavramları her ne kadar belirli bir içeriğe sahip olsalar da birlikte kullanılmaya başlandığında içeriklerinde bazı değişiklikler meydana gelmektedir. Nurettin Topçu'nun İslam ve sosyalizm kavramlarını ele biçimi ile Roger Garaudy'nin bu kavramları ele alma biçimi bu noktada farklılık gösterebilmektedir. Bununla birlikte iki düşünürümüzün farklı kültürel coğrafyalarda yetişmeleri de yine bu kavramları ele alış biçimlerinde farklılıklara neden olmuş olabilir.

İşte tam olarak bu noktadan hareketle yukarıda ayrı ayrı ele aldığımız Nurettin Topçu ve Roger Garaudy'nin İslam ve sosyalizm görüşlerinin ne gibi benzerlikler ve farklılıklar taşıdığını tezin bu aşamasında ele alacağız.

1. İSLAM GÖRÜŞLERİ

1.1. BENZERLİKLER

Nurettin Topçu hayatına Müslüman bir ailenin Müslüman bir bireyi olarak başlamıştır. Roger Garaudy ise ateist bir ailede dünyaya gelmiş olmasına rağmen ilerleyen yıllarda İslam ile tanışmış ve Müslümanlığı kabul etmiştir. İslam dini ile olan ilişkileri farklı hikâyelere sahip olsa da, bu iki düşünürümüzün İslam'ın tanımı ve işlevi üzerinde ortak görüşleri vardır. Bizde bu başlık altında Nurettin Topçu ve Roger Garaudy'nin İslam konusunda mutabık olduğu noktaları ele alacağız.

Her şeyden önce belirtilmesi gereken ilk nokta bu iki düşünürümüzün İslam temelli bir düzenin başta İslam dünyasının içerisinde bulunduğu ekonomik, siyasi ve

kültürel krizlerden daha sonra ise günümüz dünyasında tüm insanlığın yaşıyor olduğu ahlaki krizlerinden kurtuluş olabileceği noktasında mutabık olduklarını noktasıdır. Her iki düşünürümüze göre de bu düzenin temel ilkeleri ise Kur'an'ın ayetleri içerisinde bulunmaktadır Kapitalist düzenin inşası insanı kendi değerinin dışına çıkarmış ve doğasından uzaklaştırmıştır. Bu kopuş “insanı insanın kurdu” yapmış ve umutsuz bir dünyanın içersine hapsedmiştir. Topçu ve Garaudy insanı ve insanlığı bu umutsuzluğun içerisinden çıkaracak ve hareket ettirecek gücün İslam olduğunu belirterek ortak bir tavır sergilemişlerdir.

Nurettin Topçu ve Roger Garaudy'nin İslam üzerinde uzlaştıkları bir diğer husus ise İslam dininin tüm inananlar arasında tesis ettiği eşitlik ilkesidir. Topçu'ya göre bu eşitlik ilkesi sadece maddi alana hapsolmuş bir eşitlik değildi. Hayatın her alanına sirayet etmiş, hukuki, sağlık, eğitim vb alanlarda da kendisini gösteren bir eşitlik ideali idi (Topçu, 2012: 38). Roger Garaudy de İslam'ın eşitlik ilkesini, Topçu'nun bu bakış açısına çok yakın hatta hemen hemen aynı denilebilecek tarzda ifade etmiştir. Roger Garaudy'e göre; İslam'ın hızla yayılışının iki sebebi bulunmaktaydı. Bunun birinci sebebi dini bir uyanışın gerçekleşmesi, ikinci sebebi de, Medine topluluğunun sosyal mesajıydı. Garaudy Medine topluluğunun şu temel şeriata yürekten bağlı olduğunu belirtmiş; “Mal ve mülkün sahibi sadece ve sadece Allah'tır.” Bu anlayış ise tam anlamıyla eşitlikçi bir toplum meydana getirmiştir. (Garaudy, 2017d: 31)

Özellikle içerisinde bulunduğumuz çağ göz önünde bulundurulsa, Topçu ve Garaudy'nin yapmış olduğu eşitlik vurgusunun değeri daha net olarak anlaşılabilir. Topçu ve Garaudy liberal ekonomi anlayışıyla birlikte ortaya çıkan kapitalist ekonomik düzenin insanları farklılaştırdığı/ayrıştırdığı noktasında hemfikridirler. Bu farklılaştırma/ayrıştırma sonucu ortaya çıkan toplum yapısında bireyler statü ve zenginliklerine göre konumlanmaktadır. Düşünürlerimize göre bu durum, hayatın her alanına sirayet eden bir eşitsizliği meydana getirmekteydi. Nurettin Topçu ve Roger Garaudy eşitlik vurgusunu temelde bu duruma bir itiraz olarak dile getirmişler ve İslam'ın eşitlik/kardeşlik ve yardımlaşma/dayanışma ilkelerinin bu problemi çözebileceğini ifade etmişlerdir. Nurettin Topçu ve Roger Garaudy'nin yazılarında “Medine Toplumu” vurgusunu ve örneğini sıklıkla kullanmaları ise bu duruma verdikleri önemin bir yansıması olarak anlaşılabilir.

Eşitlik ilkesi üzerinde hemfikir olan Nurettin Topçu ve Roger Garaudy'nin İslam görüşleri çerçevesinde uzlaştıkları bir diğer, beklide en önemli nokta ise İslam'ın sosyalizmin ilkeleri ile uzlaşan bir içeriğe sahip olduğu noktasıdır.

Nurettin Topçu İslam ve sosyalizm arasında kurduğu benzerliği 'Müslüman Anadolu Sosyalizmi' ifadesine yüklediği içerikten anlamak mümkündür. Topçu'ya göre Müslüman Anadolu sosyalizmi, İslam'ın ruh ve ahlakına sahip olacak, Anadolu'nun insanını ve bütün hayat kuvvetlerini, ferdi menfaatlerle ihtiraslarının dışına çıkarıp bir ilahi bölgede, tam iktidarı ile sağlam iradenin disiplini altına alarak, millet selameti yolunda toplulukla seferber edecektir. (Topçu, 2012: 27)

Roger Garaudy'nin İslam ve sosyalizm arasında kurduğu ilişkiyi ise sosyalizmin, toplumun sahip olduğu ortak servetin/malların kullanımı hakkındaki görüşlerinden örnek vererek açıklayabiliriz. Garaudy bu noktayı (2017:102);

“İslam'da insanların birbirlerini istismar etmesi, sermaye kuvvetiyle birinin, diğerlerini kendi lehine kullanması şiddetle men olunmuştur. Kur'an da bütün mallar "Emanetullah" olarak gösterilmiştir. Allah'ın emaneti olmak nedeniyle, bu mallarda herkesin iştirak hakkı vardır. Malın işletilmesi herkesini herkesin menfaatine yarar bir halde kullanılması için, devletin müdahalesi esası kabul edilmektedir. Her türlü mal ve servetlerde, çalışma ve sorumluluk dolayısıyla, herkesin iştiraki lazımdır.” Şeklinde ifade etmiştir.

Yukarıda Nurettin Topçu ve Roger Garaudy'nin ayrı ilkelerden hareketle örneklendirdiğimiz İslam ve sosyalizm arasındaki yakınlık ilişkisi aynı örneklerle de çoğaltılabilir. Bu noktada her iki düşünürümüzde İslam'ın bir emri ve kurumu olan “zekat” üzerinde özenle durmuşlar bu kurumun toplum içerisinde bir düzen sağladığını belirtmişlerdir. Zekat her iki düşünürümüzün bakış açısına göre de tüm zenginliğin toplumun belli bir kesiminde toplanmasının önüne set çeken ve fakirlerin bu mal ve mülklerden payını almasını sağlayan çok önemli bir ilkedir. Zekat kavramı Kur'an'da birçok ayette yer almaktadır (2/43-83-110-177, 5/12, 4/77-162 vb.). Zenginlik ve fakirlik olguları üzerinden işlenen zekat verme ve alma fiilleri aynı zamanda toplum içerisinde adalet/eşitlik ve yardımlaşma kültürünün de yerleşmesini sağlamaktadır. Bu kültürün sonucu olarak ise ekonomik anlamda meydana gelebilecek bir eşitsizliğin önüne geçmek amaçlanmaktadır.

İslam görüşleri özelinde vurguladıkları bu zekat örneğinin yanında örnek verilebilecek bir diğer husus ise İslam'ın Müslümanlar arasında kurduğu kardeşlik hukukudur. Allah Kur'an'da tüm Müslümanların kardeş olduğunu

belirtmiştir.(49/10) Allah'ın belirtmiş olduğu bu kardeşlik hukuku üzerinde hem Topçu hem Garaudy ısrarla durmuş bu kardeşlik hukukunun yeniden tesis edilmesi noktasını vurgulamışlardır. Aynı zamanda kardeşlik bilincinin yeniden oluşması Müslüman toplumun eşitlik ideali adına atması gereken ilk adımlardan birini oluşturmaktaydı. Kur'an'da yer alan kardeşlik vurgusu bir kan bağı üzerinden değil, din bağı üzerinden ele alınmaktaydı. Bu durum doğal olarak tüm Müslüman bireylerin eşit ve eşit haklara sahip olduğunu bildiriyordu. Kur'an'da yer alan bu kardeşlik vurgusu toplum içerisinde gerçekleşebilecek sınıfsal farklılaşmaların oluşmasını engellemekteydi. Nurettin Topçu ve Roger Garaudy'nin bu konu üzerinde sıklıkla durmalarının nedeni ise bundan kaynaklanmaktadır. Her iki düşünürümüze göre Müslümanların kardeş oldukları bilincine tekrardan erişmeleri, toplum içerisinde belirli bir sınıf adına gerçekleşebilecek imtiyazında önüne geçmekteydi.

Özetle Nurettin Topçu ve Roger Garaudy'nin İslam görüşleri sosyalizm, zekat ve kardeşlik konuları üzerinde benzerlikler taşımaktadır. Topçu ve Garaudy bu prensiplerin yeniden hatırlanması ile kurulacak düzenin ise kapitalizm ve liberalizmle mücadele edebilecek tek ideal düzen olduğunu savunmaktadırlar. Bu görüşleri aynı zamanda İslam'ın, Batı değerlerinin temellendirdiği mevcut düzene bir "itiraz" niteliğinde olduğunu da göstermektedir. Yani her iki düşünürümüz nezdinde İslam dini bir uysallık değil bir başkaldırıdır, yani her iki düşünürümüzün de İslam'a kaderci perspektiften değil bir karşı koyuş penceresinden baktığını söyleyebiliriz.

Nurettin Topçu ve Roger Garaudy'nin İslam görüşlerinin benzer noktaları yukarıda ele aldığımız şekildedir. Her iki düşünürde İslam'ın bir eşitlik dini olduğunu, paylaşmayı ve yardımlaşmayı teşvik ettiğine İslam'ın, sosyalizmin prensipleri ile uyuşan noktaları olduğu hususunda hemfikir olduklarını tekrar hatırlatmanın faydalı olacağını düşünmekteyiz. Bununla birlikte unutulmaması gereken bir diğer husus, Nurettin Topçu ve Roger Garaudy'nin İslam görüşlerini incelerken sıklıkla ele aldığımız eşitlik vurgusudur. Her iki düşünürümüzde eşitlik ideali fikirlerini İslam dinini ilkelerinden hareketle ileri sürmüşlerdir ve bu noktada benzer bir söylem benimsediklerini söyleyebiliriz. Nurettin Topçu ve Roger Garaudy'nin tüm bu görüşlerini özellikle Müslüman dünyası için, içerisinde bulundukları sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasal krizlerden kurtulmak için faydalı ve yol gösterici düşünceler olarak değerlendirebiliriz.

Nurettin Topçu ve Roger Garaudy İslam dininin tanımı ve içeriği noktasında benzer düşünceler taşıyalar da İslam'ın tam olarak ne ifade ettiği noktasında fikir birliğine sahip değildirlr. İslam'a yükledikleri anlamlar ve kattıkları içerikler bazı noktalarda farklılık gösterebilmektedir. Buradan hareketle aşağıdaki bölümde Nurettin Topçu ve Roger Garaudy'nin İslam görüşlerinin farklı noktalarını ele alacağız.

1.2. FARKLILIKLAR

Etimolojik tanımı itibariyle İslam'ın, kurtuluşa ermek, boyun eğmek, teslim olmak, teslim etmek, vermek, barış yapmak gibi anlamlar taşıdığına yukarıda değinmiştik. Her ne kadar İslam etimolojik olarak bu anlamları taşısa da toplum içerisinde üstlendiği işlev veya İslam'ın bir ilkesine dikkat kesilerek birçok farklı anlama ve içeriğe karşılık gelecek şekilde İslam'ın tanımı yeniden yapılmıştır.

İslam'ın nasıl bir içeriğe sahip olduğu noktasındaki tartışmalar Kur'an'ın ayetlerinin farklı yorumlanması noktasından hareketle başlamıştır. Aynı ayetler farklı bakış açılarından değerlendirilmiş ve ortaya farklı İslam perspektifleri çıkmıştır. Mesela yukarıda da değindiğimiz gibi Kur'an'ın miras konusundaki ayetleri örnek gösterilerek biriktirilmiş olan mal ve mülkün paylaşılması gerektiğinin altı çizilmiş ve İslam'ın sosyalizm ile benzerlik taşıdığı ispat edilmeye çalışılmıştır. Bu çaba İslam'ın tanımının yeniden yapılması sonucunu doğurmuştur. Diğer bakış açısına göre ise yine aynı ayetler örnek gösterilerek İslam'da servet edinmenin önünde bir engel olmadığı ispatlanmaya çalışılmış bu durumda tıpkı diğeri gibi yeni bir tanım ihtiyacı meydana getirmiştir. Yine bu duruma İslam'ın tasavvufi bir içeriğe sahip olup olmadığı tartışması da örnek olarak gösterilebilir.

Bu noktada Nurettin Topçu ve Roger Garaudy'nin İslam görüşleri de farklılıklar gösterebilmektedir. Bu farklılıkların oluşmasının birçok sebebi bulunmaktadır. Her iki düşünüründe farklı kültürel ortamlarda yetişmesi yada beslendikleri kaynaklarının farklı olması bu sebeplere örnek olarak gösterilebilir.

Buradan hareketle Nurettin Topçu ve Roger Garaudy'nin İslam görüşleri arasındaki farklılıkları ele alacak olursak göze çarpan ilk husus, Nurettin Topçu'nun

İslam görüşünün tasavvufi/mistik bir içeriğe sahipken(Mollaer,2016:201), Roger Garaudy'de bu tasavvufi/mistik içeriğin Nurettin Topçu kadar yoğun ve belirgin olmadığı olacaktır.

Nurettin Topçu İslam'ın mistik yorumunu, Türkiye'de tanıdığı ve Millet Mistikleri olarak isimlendirdiği ve Fransa'da ruhçu felsefenin temsilcileri sayesinde benimsemiştir. Millet mistikleri olarak ele aldığı bu grubun dikkat çeken hususu derin ruhçuluk vurgusudur (Mollaer, 2016: 139). Topçu'ya göre millet mistiklerinden biri olan Mehmet Akif İslam'ın insana uzana elini, Hüseyin Avni ise meclisi saran zümre menfaatlerine karşı ezilen halkı, Remzi Oğuz da Anadolu ve ruhçu temaları temsil etmektedir (Mollaer, 2016:139).

Topçu'nun benimsemiş olduğu İslam'ın mistik boyutuna dair üzerinde durmamız gereken diğer isimler ise Blondel ve Bergson'dur. Fransa'daki eğitim yılları içerisinde Topçu'nun hocalığını da yapmış olan Blondel'e göre "din esas yapısı itibariyle mistiktir", ilahi mertebeye erişmenin yolu ise "kalbidir". Bergson da bu ruhçu akımın bir takipçisi olmakla beraber İslam'ın mistik boyutuna vurgu yaparak Topçu'yu büyük oranda etkilemiştir (Mollaer, 2016; 141). Buradan hareketle Nurettin Topçu'nun İslam görüşlerini ele aldığımız bölümde Topçu'nun, Hallacı Mansur üzerinden bir ideal tip geliştirerek bu İslam anlayışının esaslarını verdiğini hatırlatmakta fayda görüyoruz. Burada da görüldüğü üzere Nurettin Topçu'nun İslam anlayışı eklektik bir yapıya sahiptir. Anadolu'nun tasavvufi İslam anlayışı ile birlikte, Hristiyanlığın mistik boyutunu aynı potada eritmiştir. Topçu, İslam'ı bu şekilde tanımlaması ile birlikte, İslam'ın "fıkhi" tanımlarının dışına çıkmış ve farklı boyutlarına dikkat çekmiştir (Bkz. Mollaer, 2016). Nurettin Topçu'nun "ruhçu" veya "mistik" olarak tanımlanmasının altında yatan sebebin benimsemiş olduğu bu İslam anlayışından kaynaklandığını söyleyebiliriz.

Roger Garaudy'nin İslam anlayışında göze çarpan en büyük farklılık ise semavi dinler etrafında odaklanarak bu dinlerin bir bütünü temsil ettikleri ve bir sürekliliğin temsilcileri olduğu görüşüdür. Nurettin Topçu, Roger Garaudy'nin benimsemiş olduğu bu süreklilik vurgusu üzerinde dikkat çekici orada durmaz, ancak Roger Garaudy bu vurguyu sıklıkla tekrarlamaktadır. Garaudy'nin İslam görüşünü Topçu'nun İslam görüşünden ayıran en temel noktanın bu süreklilik anlayışı

olduğunu söyleyebiliriz. Garaudy'e göre İslam, bozulmuş olan *tevhid/birlik* (Allah'ın birliği/tekliği) (Faruki, 2006: 11) inancının son temsilcisi ve yeniden hatırlatıcısı ve düzenleyicisidir (Garaudy, 2017a:13).

Burada bir noktayı açıklamanın faydalı olacağını düşünüyoruz. İsrail'in Filistin topraklarını işgal etmesi konusunda sıklıkla duran Roger Garaudy İsrail'in bir terör devleti olduğu vurgusunu da aynı sıklıkla yapmaktadır. Ancak Museviliği İsrail devletinin tekelinde görmemektedir. Ona göre Musevilik, Hristiyanlık ve İslam tevhid ve Allah'ın birliği noktasında aynı mesajı taşımaktaydılar. Roger Garaudy İsrail ve Musevilik konusundaki görüşlerini bu çerçevede belirttikten, sınırlarını net olarak ayırmış ve doğabilecek bir yanlış anlaşılmanın (Antisemitist olma veya antisemitist olmakla suçlanma gibi) önüne geçmiştir (bkz. Garaudy, 2017h). Nurettin Topçu da Roger Garaudy gibi İsrail'in Filistin topraklarında sergilemiş olduğu terör faaliyetleri üzerinde sıklıkla durmuştur ancak İsrail devleti özelinde, İsrail devletini kastederek kullandığı ifadeler bağlamından kopararak antisemitist olmakla suçlanmıştır (Bkz. Mollaer, 2017). Her ne kadar İslam'ın ve Hristiyanlığın mistik boyutlarına dikkat çekmiş olsa da diğer dinlere olan bakış açısını net olarak ortaya koymamış olması ve yazılarında kullanmış olduğu dil yüzünden Topçu böyle bir suçlamaya maruz kalmaktadır.

Nurettin Topçu ve Roger Garaudy'nin İslam'ın tanımı konusunda üzerinde farklılık gösteren çok az unsur bulunmaktadır. Farklı noktalarda yukarıda ele aldığımız şekildedir. Her iki yazarımız üzerinde yapılacak olan derin çalışmalar bu farklılıkların kaynaklarını da tüm boyutları ile ortaya koyacaktır. Biz çalışmamızın konusu göz önünde bulundurularak farklılıklar ve benzerlikler konusunda her iki düşünürümüzde göze en çok çarpan unsurlar üzerinde durmayı tercih ettik.

1.3. KATKILARI

İslam'ın etimolojik olarak yapılan tanımları üzerinde bir mutabakat sağlandığına ancak İslam'ın, toplum içerisindeki işlevi, ekonomiyi düzenlemeyi öngören ayetleri, insan ilişkilerini düzenleyen ayetleri vb. gibi konularına dikkat çekilerek birçok yeni tanımının yapıldığını veya yapılmaya çalışıldığını söylemiştik. Nurettin Topçu ve Roger Garaudy'nin ortaya koymuş olduğu İslam tanımları da

yapılan bu yeni tanımlardan ikisini oluşturmaktadır. İslam'ın tanımlanması adına yapılan bu girişimlerin her birinin ayrı ayrı İslam'ın zenginliğinden ve kapsayıcılığından kaynaklandığını düşünmekteyiz. İslam'ın dikkat çekilmek istenen (mesela kardeşlik veya eşitlik) ilkeleri üzerinden yapılan bu tanımlamalar kavramın zengin bir içeriğe ulaşmasını ve alanının genişlemesini sağlamaktadır. Bu açıdan bakıldığında İslam'ın yeniden tanımlanması veya anlaşılması adına yapılan girişimler İslam'a dair birer katkı niteliğindedir. Nurettin Topçu ve Roger Garaudy'nin İslam tanımlarının da bu zenginliğine katkı sağladığını söyleyebiliriz. Ancak, Nurettin Topçu ve Roger Garaudy'nin katkılarını ele almadan önce, birçok aşırı İslam yorumu olduğu göz önünde bulundurulsa, bizim burada İslam adına katkı olarak değerlendirdiğimiz bu tanımların tamamının Kur'an merkezli olduğunu belirtmenin faydalı olacağını düşünüyoruz.

Nurettin Topçu'nun özgün bir ahlak kuramı geliştirdiğinden çalışmamızın ikinci bölümünde bahsetmiştik. Topçu'nun İsyah Ahlakı olarak ifade ettiği bu kuram, görüşlerinin tamamının temelini oluşturmaktadır. Topçu'nun İslam anlayışı da bu ahlak teorisinden beslenmektedir (Şehsuvaroğlu, 2011: 97). Nurettin Topçu'nun İslam kavramına yaptığı en önemli katkıda İslam'ı bu İsyah Ahlakı teorisi içerisinde ele almış olmasıdır. Topçu Hareket Felsefesi'nin bir yansımasını İslam'ın içerisinde aramış ve bunu İslam'ın tasavvufi/mistik yorumunda bulmuştur. Hareket Felsefesi'nden yola çıkarak geliştirmiş olduğu İsyah Ahlakı anlayışıyla, İslam'ı kaderci bir bakış açısının dışına çıkarmış ve İslam'ın ilkelerine toplumun her katmanında aktif bir rol biçmeye çalışmıştır. Topçu yazılarında İslam dünyasının içerisinde bulunduğu kaderci anlayışın Müslümanları uysallığa sürüklediğini bunun neticesi olarak ise ortaya çıkan düzensizliğin ve eşitsizliğin Müslüman toplumlarda giderek yayıldığını belirtmiştir (Bkz. Topçu, 2015). Nurettin Topçu'nun İslam'ın içeriğine yönelik yapmış olduğu bu katkının, İslam coğrafyasının içerisinde bulunduğu durum göz önünde bulundurulduğuna ne kadar önemli bir katkı olduğu görülmektedir.

Roger Garaudy de Nurettin Topçu gibi İslam'ın içeriğine dair önemli katkılar ortaya koymuştur. Roger Garaudy modern dünyanın insanları birçok aşilamaz sorunla yüz yüze getirdiğini söylemiştir. Bu sorunlarla birlikte insani değerlerin zedelendiğini vurgulamış ve bu sorunlarla mücadele edebilmenin imkanın da İslam

olduğunu savunmuştur. Roger Garaudy'ye göre İslam, tarihin bütün dönemlerinde insanlığın karşılaştığı sorunları çözebilecek bir kaynaktır. Garaudy aynı zamanda İslam'ın doğumundan kısa bir süre sonra hızla yayılmasının arkasındaki sebebin bu gibi sorunlara hızla cevaplar üretebilmesi ve insanlığa yeni imkanlar sunmasından kaynaklandığını düşünmektedir. (Bkz. Garaudy ve Bercavi, 2017). Buradan da anlaşılacağı üzere Roger Garaudy de Nurettin Topçu gibi İslam'ı toplumun her katmanına ve kurumuna sirayet edebilecek bir güç olarak değerlendirmektedir. İslam kavramının içeriğe yönelik yapmış oldu en önemli katkıda işte bu İslam'a kazandırmak istediği kurucu ve yönetici roldür.

Tezin bu aşamasından sonra ise Topçu ve Garaudy'nin sosyalizm konusu üzerindeki benzer ve farklı görüşleri ile birlikte sağlamış oldukları katkıları ele alacağız.

2. SOSYALİZM GÖRÜŞLERİ

2.1. BENZERLİKLER

Sosyalizm kavramı uzun bir tarihi geçmişe sahiptir. Uzun bir tarihe sahip olmasına rağmen yinede en çok tartışılan kavramların başında gelmektedir. Bu köklü tarihi içerisinde çeşitli vesileler ile sürekli gündeme gelmiş ve bu sıcaklığı ile de tartışma alanını her geçen gün genişletmiştir. Bu tartışma sahasına giren Müslüman düşünürler İslam'ın mesajı üzerinden hareketle sosyalizmin ilkeleri ile İslam'ın emirleri arasında bir paralellik kurmuşlardır. Kurulan bu paralellik ise İslam Sosyalizmi ismi ile kavramsallaştırılmıştır. Kurulan bu paralellik üzerinde açılan yeni tartışma sahasına Nurettin Topçu ve Roger Garaudy de katılmış ve tartışma alanına büyük oranda malzeme taşımışlardır.

Hem Nurettin Topçu'nun hem Roger Garaudy'nin eserlerini incelediğimizde şüphesiz ki bir sosyalizm ideali ile karşılaşacağız. Karşılaşacağımız bu sosyalizm idealleri birçok noktada benzerlik taşısa da bazı noktalarda ise farklılık göstermektedir. Biz burada işe, her iki düşünürümüzün ortaya koymuş olduğu sosyalizm görüşlerinin benzer noktalarını ele almakla başlayacağız.

İslam ve sosyalizm arasında kurulan yakınlığa tezimizin birinci bölümünde detaylı olarak değinmiştik. Burada bu yaklaşmanın hangi ilkeler üzerinde gerçekleştiğini hatırlatmanın yeterli olacağı kanaatindeyiz. İslam ve sosyalizm benzerliği temel olarak, İslam ve sosyalizmde paylaşmak, yardımlaşmak, mülkiyet, toprağın kullanım hakkı, miras ve servet birikimi vb. gibi ortak noktaların olmasından kaynaklanmaktadır. Bu yakınlık kendisini İslam sosyalizmi olarak dışa vurmaktadır. Nurettin Topçu ve Roger Garaudy de bu yaklaşmanın temsilcileri arasındadır. Buradan hareketle de anlaşılacağı gibi her iki düşünürün sosyalizm görüşlerinin ortak noktası İslami bir içeriğe sahip olmasıdır. Düşünürlerimizin sosyalizm görüşlerindeki en büyük benzerlik de budur.

Nurettin Topçu ve Roger Garaudy'e göre sosyalizm, insani değerlerin, yardımlaşmanın, paylaşmanın, eşitliğin dolayısıyla İslam'ın yaşanabileceği en ideal ekonomik ve toplumsal düzeni ifade etmektedir, düşünürlerimizin sosyalizm görüşleri arasında benzerlik taşıyan bir diğer noktada budur. Yani mevcut kapitalist/liberal düzenin insanı doğasından kopardığına dikkat çekerek insanı insan yapan, ona semavi bir nitelik kazandıran bu değerlerin yaşama tekrardan döndürülebilmesi, insanların birbirlerini bu konuda teşvik edebilmeleri ancak sosyalist bir düzenle mümkündür (Bkz. Topçu, 2012 ve Bkz. Garaudy ve Bercavi, 2017).

Yine bu bağlamda Nurettin Topçu ve Roger Garaudy'nin üzerine durdukları bir diğer benzerlik ise mülkiyet edinme konusudur. Her iki isme göre de kapitalizm servetin belli bir kesim tarafından kontrol edilmesini sağlamakta, diğer ve daha büyük kesim ise açlığa ve çaresizliğe terk edilmektedir. Bunu tersine çevirmek yani, toplumun edindiği tüm serveti paydaşlar arası eşit olarak dağıtabilmek ve böylece servetin toplumun tek bir kutbunda toplanmasını engelleyebilmek İslam sosyalizmi ile mümkün olabilecektir. (Garaudy, 2017d: 31 ve Topçu, 2012:181)

Yine bunun devamı niteliğinde olarak; Nurettin Topçu ve Roger Garaudy İslam ve sosyalizm arasında, zekat, riba, faiz, toprak mülkiyeti konularındaki görüşleri de benzerlik taşımaktadır. Ayrıca bu konular sosyalizm görüşlerinin de temel prensipleri niteliğindedir. Yeri gelmişken söylemeliyiz ki bu benzerlikler aynı

zamanda İslam sosyalizmi görüşünü savunanların büyük bir çoğunluğunun da ortak görüşleridir ve hemen hemen hepsi üzerinde benzer kanaatlere sahiptirler.

Her ne kadar Nurettin Topçu ve Roger Garaudy sosyalizm görüşleri büyük resme bakıldığında birçok alanda benzerlik taşısa da bünyesinde farklılıklarda barındırmaktadır. Biz bu farklılıkları yine kültürel ortama ve beslendikleri kaynaklara bağlamaktayız. Her iki düşünürümüzün hayat hikayeleri ve zihin dünyaları tekrar incelendiğinde bu görüşümüzün kuvvetlendiği görülecektir.

Bu aşamada sözlerimizin daha net olarak anlaşılması adına Nurettin Topçu ve Roger Garaudy'nin sosyalizm görüşlerindeki farklılıkları ele alacağız, lakin bu konuyu sonlandırmadan sosyalizm görüşlerinin benzerlikler taşıdığı noktaları tekrar hatırlatmakta fayda görüyoruz. Unutulmamalı ki her iki düşünürümüzde eserlerinde farklı temalar ele almış olsalar da servet, faiz, mülkiyet, miras vb. konularda benzer görüşlere sahiptirler ve her iki isimde, İslam sosyalizmi ve daha geniş manada sosyalizm tartışmalarına bir katkı niteliğindedirler.

2.2. FARKLILIKLAR

Sosyalizm kavramı tarihin belirli aşamalarında, güncel siyasi havanın seyri neticesin birçok farklı şekilde (Bilimsel Sosyalizm, Nasyonal Sosyalizm vb.) ifade edilmiştir. Bunun sebebi ise ideolojik olarak anlamının her geçen gün genişliyor ve ifade alanının artıyor olmasıdır. Aynı zamanda sosyalimin sıcaklığını yitirmeyen bir ideolojik konumlanış olması da bu tür yeni anlamlarının veya biçimlerinin artmasına büyük katkı sağlamaktadır. Sosyalizm düşüncesi geleneği içerisinde yer alan düşünürler de, gerek kültürel gerekse siyasi konjonktür gereği sosyalizmin bu anlamlarından veya biçimlerinden birini ön plana çıkarmışlardır.

Nurettin Topçu ve Roger Garaudy'nin sosyalizm görüşlerindeki farklılık da böyle bir durumun neticesi olarak karşımıza çıkmaktadır. İçerisinde bulundukları siyasi ve kültürel atmosfer her iki düşünürümüzün sosyalizm görüşlerinin farklılık göstermesindeki temel etkidir. Buradan hareketle Nurettin Topçu ve Roger Garaudy'nin sosyalizm görüşlerindeki farklılıkları ele alabiliriz, ancak bu farklılıkları ele almadan önce şunu belirtmeliyiz. Nurettin Topçu ve Roger Garaudy'nin

sosyalizm görüşleri yukarıda ele aldığımız gibi birçok alanda benzerlik hatta aynılık göstermektedir. Bu durum Topçu ve Garaudy'nin sosyalizm görüşlerindeki farklılıkları noktasını azaltmaktadır. Lakin göze batan birkaç farklılık bulunmakla beraber o farklılıklar ise şunlardır.

Öncelikle Nurettin Topçu'nun sosyalizm görüşlerinden bahsettiğimiz kısımda da detaylarıyla birlikte ele aldığımız gibi Nurettin Topçu'nun sosyalizm görüşü eklektik bir yapıya sahiptir. Yazılarında İslam sosyalizmi olarak kullandığı kavramın bir başka yazısında Anadolu sosyalizmi olarak karşımıza çıktığını görmekteyiz. (Doğan, 2016: 56). Nurettin Topçu'nun sosyalizme kattığı bu Anadolucu ve milliyetçi içerik, (Topçu, 2012: 27) Nurettin Topçu'nun sosyalizm görüşünü Roger Garaudy'nin sosyalizm görüşünden ayıran en büyük özelliktir. Nurettin Topçu'nun sosyalizm düşüncesi içerisinde yer alan Anadoluculuk ve milliyetçilik vurgusu ise gençlik yıllarında tanıdığı sosyalist millet mistikleri ve Fransa'daki öğretim hayatı sırasında tanıdığı isyankar Batı mistiklerinin (Mollaer, 2016:186) rolü olup olmadığı araştırılmaya değer bir konudur.

Nurettin Topçu'nun sosyalizm görüşlerinin yapı taşlarından biri olan millet/milliyetçilik vurgusu Roger Garaudy'nin sosyalizm görüşlerinde aksi bir istikamette ilerler, Garaudy'e göre millet/milliyetçilik vurgusu bir "Batı hastalığı"dır (Garaudy, 2017c: 101). Roger Garaudy İslam içerisindeki milliyetçilik vurgularına dikkat çekerken bu ifadeyi kullanır. Bir ırk veya millet üzerinden ifade edilen sosyalizm ve özelde İslam sosyalizmi vurgusunu kabul etmemekle birlikte buna şiddetle karşı çıkar. Roger Garaudy'nin bu noktada önerisi ise ümmet bilincidir. Ümmet bilinci nebevî bir toplumun inşa sürecinin başlangıcıdır.

Nurettin Topçu'nun sosyalizm görüşleri kapsamında ortaya koyduğu millet/milliyetçilik ve Anadoluculuk vurgusu ile Roger Garaudy'nin milliyetçiliğin her türlüşünü reddeden bakış açısı bu düşünürlerimizin sosyalizm görüşlerinde ayrıldığı en temel noktadır. Bu farklılığı bir çatışmadan ziyade bir zenginlik olarak değerlendirmenin faydalı olabileceği kanaatindeyiz. Çünkü bu görüşlerin ve diğerlerinin her biri bu tartışma sahasının alanını genişletmekte ve beklide yeni ufuklar açmaktadır. Birbirinden bağımsız olarak, içerisinde bulundukları atmosferin genel şartları da dikkate alındığında bu farklılıkların nedenlerini anlamak çok

kolaydır bu hususa yukarıda zaman zaman değindiğimiz için burada tekrar ele almayacağız.

Nurettin Topçu ve Roger Garaudy'nin sosyalizm görüşlerinin uzlaşan ve farklılaşan noktaları bu şekildedir. Her iki düşünüründe sosyalizm tartışmasına verdiği bu katkılar ve sağlamış olduğu yeni söylemler kültürel, ekonomik ve siyasi bir düzen arayışı içerisinde bulunan İslam coğrafyasının işini kolaylaştırma noktasında önemli katkılar olduğu ise yadsınamaz bir gerçektir.

Nurettin Topçu ve Roger Garaudy'nin tezimizin ikinci bölümünde yer verdiğimiz İslam ve sosyalizm görüşlerinin karşılaştırmalı analizi ana hatları itibariyle yukarıda ele aldığımız şekildedir. Düşünürlerimizin din ve ideoloji bağlamında ele aldığımız İslam ve sosyalizm arasında kurduğu ilişki, yukarıda değindiğimiz gibi din ve ideoloji arasında olan benzerlik ve karşılıklı etkileşim ilişkisi kapsamında, yani bir dinin bir ideolojiyi etkileyebileceği ve bir ideolojinin dinden beslenebileceği noktasına örnek teşkil etmektedir. Görüşlerinin detaylı bir karşılaştırması tezimizin konusunun dışına çıkaracağını düşündüğümüz için konuyu burada bu şekilde sınırlamayı tercih ettik. Nurettin Topçu ve Roger Garaudy'nin İslam ve sosyalizm konusunda yazdıkları göz önüne getirildiğinde karşılaştırmalı birçok çalışmanın da yapılabileceğini belirtmek isteriz.

2.3. KATKILARI

İslam ve sosyalizm tartışması 1950'li yıllarda sosyalizm ideolojisinin sıklıkla tartışılması, sol siyasetin ve grupların hareketlilik kazanması ile birlikte İslam dünyası tarafından da ele alınmaya başlamıştır. 19. yüzyılda Batı dünyası bilim ve sanayi alanında bir gelişim ve atılım çizgisi yakalamıştır. Batı yakaladığı bu çizgi ile birlikte birçok alanda yeni gelişmelere imza atmış ve dünya genelinde siyasal ve ekonomik anlamda mutlak otorite olma iddiasını ileri sürmüştür. Batının yakaladığı bu trend İslam coğrafyasını da büyük oradan etkilemeyi başarmıştır. Bu etki ile birlikte Müslüman aydınlar Batının yakaladığı bu çizgiye paralel olarak Müslüman dünyasının da yeni atılımlar yaparak çağa ayak uydurmasının gerekliliğini ileri sürmüşlerdir. Müslüman aydınların bu düşünceleri doğal olarak İslam dünyasının yaşadığı siyasal ve ekonomik sorunları nasıl çözmesi gerektiği sorununu ortaya

çıkarmıştır. Bu noktada dönemin ideolojik atmosferi ile birlikte liberalizm, sosyalizm, gibi dönemin sıcak ideolojileri tartışılmaya başlanmış ve İslam'ın bu ideolojilerin herhangi birinden beslenebileceğine yönelik iddialar ileri sürülmüştür. Bu noktada Müslüman aydınlar ideolojik olarak farklı tavırlar takınmış olmalarına rağmen buluştukları ortak nokta, İslam'ın merkezi bir konumda yer alarak bu ideolojiler aracılığıyla veya yardımıyla hayatın her alanına sirayet etmesinin gerektiği noktasıdır.

Nurettin Topçu ve Roger Garaudy de Müslüman dünyasının ekonomik ve siyasal anlamda arayışlar içerisinde olduğu bu dönemde, bu tartışma alanına katkı yapan iki önemli isim olarak karşımıza çıkmaktadır. Her iki düşünürde Müslüman coğrafyasının bu sorunları aşabilmesi adına sosyalist bir ekonomik anlayışın ve yönetim sisteminin benimsenmesi gerekliliğini savunmuşlardır. (Bkz. Topçu, 2012: ve Bkz. Garaudy, 2017a: 155-156). Düşünürlerimiz benimsedikleri bu ideolojik konumlanış itibarıyla, İslam dünyasındaki sosyalizm tartışmalarına yazıları ve söylemleriyle büyük oranda malzeme taşımışlardır.

Nurettin Topçu'nun bu tartışma alanına verdiği en önemli katkı Türkiye özelinde kavramsallaştırdığı Anadolu Sosyalizmi veya Müslüman Anadolu Sosyalizmi kavramlarıdır (Topçu, 2012: 27-28). Topçu, muhafazakarların sosyalizme açıkça karşı olduğu bir tarihsel evrede "Anadolu Sosyalizmi" teorisini ortaya atmış ve keskin bir kapitalizm eleştirisi sunmuştur (Mollaer, 2016: 29). Topçu'nun Anadolu Sosyalizmi olarak tanımladığı bu kalkınma modeli teknolojik atımların sınırlı tutulduğu daha çok Anadolu insanının üretim gücüne vurgu yapan bir kalkınma modelidir. Yani Topçu'nun kalkınma modeli aceleci ve hızlı bir kalkınma modelinin aksine (Şehşuvaroğlu, 2011: 100-101) eşitlikçi bir kalkınma modelidir.

Son olarak Topçu'nun sosyalizm tartışmalarına verdiği bir diğer katkı ise sosyalizm ve tasavvuf arasında kurduğu yakın ilişkidir. Tasavvufun araçsal rasyonaliteye karşı tutumu, Topçu'nun sosyalist görüşlerine ve ahlakına yansımıştır. Dolayısıyla Topçu'nun sosyalizmi pozitivist anlamda bilimsel (Marksist) bir sosyalizmden ziyade "etik bir seçim olarak sosyalizm" görüşüne daha yakın olan ahlakçı bir sosyalizmdir (Mollaer, 2016: 149-150)

Roger Garaudy'nin de, tıpkı Nurettin Topçu gibi yazılarıyla sosyalizm veya İslam sosyalizmi tartışmalarına büyük katkılar sağladığını söyleyebiliriz. Ancak Garaudy, Topçu'dan farklı olarak bu tartışma alanına pratik alanda da katkı vermeyi amaçlamıştır. Garaudy 1940'lı yıllardan sonra Fransız Komünist Partisi bünyesinde yer almış ve milletvekilliği yapmıştır. Roger Garaudy milletvekili olarak görev yaptığı yıllarda sosyalizm görüşlerini siyasi alanda da göstermiş ve sosyalist düzenin imkanını bu alanda ortaya koymaya çalışmıştır. Bu katkı, fikirlerinin pratik alanda ne gibi etkiler aldığını ve ne gibi sonuçlar doğurduğunun anlaşılabilmesi adına önemli bir katkı olarak değerlendirilebilir. Bunun yanında bir diğer önemli katkısı ise Nurettin Topçu gibi İslam sosyalizmi adına ortaya koymuş olduğu fikirlerdir. Siyasi tecrübesi göz önünde bulundurulsa bu fikirlerin değerinin anlaşılması zor olmayacaktır.

3. İSLAM DÜŞÜNCESİNE KATKILARI

3.1. GÜNCEL MESELELERE KATKILARI

Nurettin Topçu ve Roger Garaudy ayrı ayrı değerlendirildiğinde İslam düşüncesine birçok alanda katkı sağladıkları görülecektir. Çalışmamızın önemli bir bölümünde Topçu ve Garaudy'nin İslam, sosyalizm ve genel manada ise İslam sosyalizmine vermiş oldukları katkılarını değerlendirdik. Nurettin Topçu ve Roger Garaudy'yi bu çalışmanın konusu bakımından önemli kılanda İslam sosyalizmine vermiş oldukları bu katkılardır, ancak düşünürlerimizin zihin dünyaları, ilgi alanları ve tartışma konuları sadece bu konuyla sınırlı değildir. Daha önce her iki düşünürümüzün de çok üretken isimler olduğuna değinmiştik. Bu üretkenlikleri sadece İslam sosyalizmine yeni bir bakış açısı kazandırma noktasında değil bununla ötesinde, içerisinde bulundukları dünyanın hemen hemen tüm sorunları çerçevesinde problemlere çözüm yolları arama noktasında kendisini göstermektedir. Nurettin Topçu ve Roger Garaudy'nin ele aldıkları konular tek tek değerlendirecek olursa ortaya daha büyük ve kapsamlı bir çalışmanın çıkacağını unutmamamız gerekir, bizim burada temas etmek istediğimiz nokta düşünürlerimizin İslam düşünce hayatına yaptıkları katkılarının ana hatlarını çizmek olacaktır.

Konuyu ele almadan önce belirtmemiz gereken ilk husus düşünürlerimizin tanınırlığı hususudur. Nurettin Topçu Türk düşünce hayatının en mümbit düşünce insanlarından biri olsa da genel manada bakıldığında İslam coğrafyası başta olmak üzere dünyanın diğer kısmında da çok tanınan ve bilinen bir isim değildir. Her ne kadar Fransa'nın ve dünyanın önde gelen üniversitelerinin birisinde önemli bir doktora çalışmasına imza atmış olsa da ünü sınırlarımızı henüz aşabilmiş değildir. Bu durumun iki nedenden ötürü kaynaklandığını düşünmekteyiz. Birincisi Nurettin Topçu, Osmanlı İmparatorluğunun dağılma ve Türkiye Cumhuriyetinin kurulma dönemlerine tanıklık etmiş bir isimdir. Dağılan imparatorluğun ortaya çıkarmış olduğu yorgun ve ümitsiz bir toplumun mevcut sorunlarına ve kurulan yeni düzenin beraberinde getirdiği yeni sorunlara eğilmesi Nurettin Topçu'nun düşünce dünyasının ve yazı hayatının büyük bir bölümünün bu çerçevede sınırlanmasına neden olmuştur. İkinci sebebi ise ona yapılan büyük haksızlıklardır. Fransa'dan doktora çalışmasını başarıyla tamamlayarak Türkiye'ye dönem Topçu'yu üniversite dışına itmek ve düşüncelerini değersizleştirmek Topçu'nun tanınırlığına vurulmuş darbelerden biridir. Ancak içinde bulunduğumuz dönemde Nurettin Topçu'nun eserlerinin tekrar basılmaya başlanması ile birlikte Nurettin Topçu üzerine yapılan çalışmalarında arttığını görmekteyiz. Bu durum Topçu'ya yapılan haksızlığı telafi etmek adına ise ümit vericidir. Buradan hareketle Topçu'nun genel manada İslam, özel manada Türk düşüncesine ne gibi katkılar yaptığına geçebiliriz.

Daha önce birkaç defa değindiğimiz gibi Nurettin Topçu'nun düşünce tarihimize getirdiği en özgün tezlerden biri "İsyan Ahlakı"dır. İsyan Ahlakı, Topçu'nun düşünce sisteminde diğer bütün ilkelerin kendinden çıkarıldığı aksiyomatik önerme konumundadır (Mollaer, 2007: 45-46). İsyan Ahlakı, Topçu'nun bizlere bıraktığı beklide en büyük miras niteliğindedir. Bununla beraber Topçu'nun düşünce dünyamıza kattığı bir diğer husus İslam'ın Rönesans'ının ne gibi ilkeler üzerinde yükseleceğidir. Türkiye özelinde bu konunun kurucu unsurlarını ele alan Topçu, eğitim hayatından, üniversiteye, ekonominin tekrardan ne şekilde inşa edilmesi gerektiğine, işçi işveren ilişkisinin nasıl kurulmasına, bireyin yeniden inşasına ve kişinin nesneye olan hırsına kadar birçok konuyu ele almıştır (Bkz. Topçu,2012) Günümüz dünyası göz önüne alındığında Topçu'nun bu öneriler silsilesinin kıymeti bir kez daha anlaşılacaktır. Bununla birlikte NurettinTopçu'nun

düşünce geleneğimiz içerisinde yer alan Mehmet Akif, Mevlana, Yunus Emre gibi şair ve mutasavvıflar üzerine yaptığı değerlendirmelerde büyük kıymet taşımaktadır. Nurettin Topçu üzerine yapılacak yeni çalışmalar bu kıymeti gün yüzüne çıkaracaktır.

Roger Garaudy, Nurettin Topçu'nun aksine daha geniş bir coğrafyaya temas etmeyi başarmış bir düşünür ve siyaset insanıdır. Bunun sebebini ise hayat hikâyesinden ve konuştuğu konumdan ötürü kaynaklandığını düşünmekteyiz. Garaudy Müslüman olduğunu ilan etmesi ile birlikte İslam coğrafyasında dikkat çekmiştir. Kaleme aldığı eserleri Müslüman coğrafyanın dillerine çevrilmiş ve fikirleri tartışılmaya başlanmıştır. Bununla birlikte Fransa vatandaşı olması ve eleştirilerini Avrupa'nın kalbinden yapıyor olması Garaudy'nin ününü arttırmıştır. Bize göre bu haklı kazanılmış bir ündür. Garaudy seslerin kısık çıktığı bu yüzyılda Batıya en şiddetli eleştirileri yöneltmiştir ve bunu Batıya içeriden bakan bir göz olarak yapmıştır. Batının tüm dünyaya dayattığı yaşam biçimini en şiddetli bir şekilde eleştirerek çürümenin resmini çizmiş ve değişim konusunda Müslüman coğrafyasını cesaretlendirmiştir. Batıyı bir kaza olarak değerlendirmesi yukarıdaki cümlelerimizi ispatlar niteliktedir (Garaudy, 2015a:47)

Bununla birlikte tıpkı Nurettin Topçu gibi kullanmış olduğu İslam Rönesansı kavramının gerekliliği konusunda yaptığı tartışmalar ve yazdığı yazılar güncel meselelerimize vermiş olduğu katkıların başında gelmektedir. Her iki isme göre de İnsanların düzen içerisinde yaşayabileceği tek toplumsal düzen Hz. Muhammed'in başında olduğu Asr-ı Saadet modelinin inşasına yeniden başlamakla mümkündür.

3.1.1. Batı Dünyasına Yönelik Görüşleri

Batı dünyası Modernizm dönemi ile birlikte dünyada kültürel, ekonomik ve siyasal anlamda tek mutlak güç olma iddiasına erişmiştir. Modernizm düşüncesinin modern olan ve modern olmayan şeklinde ayrıştırıcı yapısı ile birlikte Batı dışı toplumların kültürel değerleri yok edilmeye veya kıymetsizleştirilmeye başlanmıştır. Modernizm düşüncesi ile birlikte Batı tüm alanlarda biricik olarak tasvir edilmiş ve Batı Modernizmi tüm toplumların ulaşması gereken mutlak hedef olarak gösterilmeye çalışılmıştır.

Batı modernizmi siyasal anlamda demokratik yönetim şeklini öngörmekle beraber, ekonomik anlamda kapitalist bir modeli temsil ediyordu. Liberalizm düşüncesinin şekillendirdiği kapitalizm ile birlikte dünyada zengin-fakir ayrımı giderek artmış ve aradaki uçurum kapanmayacak konuma ulaşmıştır. Batı dünyasının ortaya çıkarmış olduğu bu yeni dünya düzeni ise çok sık ve sert bir şekilde eleştirilmiş ve bu modelin insanlık için ideal bir model olamayacağı vurgulanmaya çalışılmıştır. Nurettin Topçu ve Roger Garaudy'nin de Batı modernizmine yönelik ciddi eleştirileri olmuştur.

Roger Garaudy'nin Fransız vatandaşı olduğu ve bir dönem Fransız Parlamentosu'nda milletvekilliği yaptığını söylemiştik. Roger Garaudy'nin Batı dünyasına yönelik eleştirilerini önemli kılanda bu noktadır. Batılı olmayan düşünürlerin eleştirileri, Batı dünyasına dışarıdan bakan bir göz olarak detaylı bir eleştiri ve inceleme olmamakla değerlendirilebilir. Ancak Garaudy'nin bir "Avrupalı" olması ve Nurettin Topçu'nun Avrupa'da uzun yıllar eğitim alması düşünürlerimizin bu konudaki görüşlerinin önemini anlaşılmasına yardımcı olacaktır.

Roger Garaudy ve Nurettin Topçu'nun Batı dünyasına yönelik eleştirileri genel olarak liberalizm düşüncesinin eleştirilmesi noktasında birleşmektedir. Garaudy liberalizmi, Batı dünyasının serbest mübadele, piyasa ekonomisi vs. gibi farklı adlandırmalar altında günümüz oyun yöneticilerinin bütün dünyaya dayatmaya çalıştığı bir sistem olarak değerlendirmektedir (Garaudy, 2015: 226).

Roger Garaudy aynı zamanda liberalizmin bireyciliği yüceltmesinin insanı manevi dünyasından uzaklaştırdığını söyler. Bu gibi kopuşların ise liberalizm düşüncesinden uzaklaşarak toplumcu düşünce ile engellenebileceğini düşünür.

"Bireyciliğin yüceltilmesiyle özgünleşen bu ideoloji insanı, şu insani boyutlarından yoksun bırakır: Aşkınlık, yani yepyeni bir gelecek inşa etmek için geçmişin ve şimdinin sapmalarından temelli kopabilme imkanı ve topluma aidiyet. Topluma aidiyet her ferdin herkesin geleceğinden sorumlu olduğu bilincini taşımasıdır. Dolayısıyla, her kadının her erkeğin ve her çocuğun, kendisinde taşıdığı her insani donanımı ve bir şeyler ortaya koyabilme yeteneğini sergilemesi için, bütün ilmi, teknik, ekonomik, siyasi ve kültürel imkanları onun hizmetine sunması gerektiğinin şuurunda olmasıdır" (Garaudy, 2017c: 20).

Nurettin Topçu da Garaudy'nin bu değerlendirmesine benzer bir değerlendirme yapar ve liberal ekonomi politikalarının insanın manevi/mistik

boyutuna ters düştüğünü savunur (Bkz. Topçu, 2012). Aynı zamanda Nurettin Topçu liberalizm ve kapitalizm eleştirisini kapitalizmin pozitivist doğasına odaklanarak ortaya koyar ve gerçek ilerlemenin kapitalist yani nicel ilerleme olmadığını düşünür (Şehsuvaroğlu, 2011: 132).

Bununla birlikte Nurettin Topçu'nun ortaya koymuş olduğu İsyah Ahlakı düşüncesi Batı düşüncesinin, yani modernizmin ortaya çıkardığı bireyin eleştirisidir. Bireyi yeniden açıklama maksadı taşıyan bu düşüncesi ile birlikte Topçu, pozitivist ve kapitalist sistem içerisinde kurgulanan bireyi, ahlak temelli manevi/mistik bir boyuta taşımayı amaçlamaktadır.

Nurettin Topçu ve Roger Garaudy'nin Batı dünyasına yönelik eleştirilerinde müşterek olduğu bir diğer nokta ise, Batı'nın ahlaki değerleri zedelediği noktasıdır. Modernizm düşüncesinin bu yönü başta Topçu ve Garaudy olmak üzere sıklıkla eleştirilmiş ve yıkıcı doğası ortaya konulmaya çalışmıştır. Topçu'nun İsyah Ahlakı düşüncesi temelde buna çözüm üretmeyi amaçlayan bir düşüncedir. Nurettin Topçu İslam düşüncesinin tasavvufi vurgusuna dikkat kesilerek bireyin kaybettiği ahlaki değerleri bu düşünce içerisinde tartışır ve öneriler sunmaya çalışır.

Roger Garaudy de, Topçu gibi Batı dünyasının zedelediği bu ahlaki atmosferin İslam'ın ahlaki önerileriyle düzeltilebileceğini savunur. İslam dinini berraklığına ve evrenselliğine yeniden kavuşturulmasının, bugün Batı'nın siyasi ve manevi yönden iflas etmiş olması yüzünden çok önemli olduğunu düşünmektedir (Garaudy, 2017a: 37).

3.1.2. İsrail Sorununa Yönelik Görüşleri

Değirmek istediğimiz bir diğer konu ise her iki düşünürümüzün de üzerinde çok sık durduğu İsrail'in Filistin topraklarını işgali konusudur. 1948 yılında kurulan İsrail devleti kurulduğu ilk yıllardan itibaren hızla Filistin topraklarını işgal etmeye başlamıştır. İsrail'in bu işgalci tavrı o dönemde Müslümanlar tarafından şiddetle eleştirilmiş ve karşı çıkılmış olsa da siyasi alanda bir sonuç alınamamıştır. O dönemde başlayan ve günümüzde de devam eden bu işgal sürecine Topçu ve Garaudy de yakından tanık olmuşlardır. İsrail'in bu işgalci tavrına yönelik çok sert yazılar kaleme almışlar ve bunun başta Müslüman coğrafyası olmak üzere tüm dünya açısından büyük bir sorun olduğunu açıklamaya çalışmışlardır (Bkz. Garaudy, 2017g

ve Bkz. Topçu, 2012). Özellikle Nurettin Topçu bu işgal sürecine yönelik yazdığı yazılarda çok sert bir üslup kullanmıştır. Topçu İsrail'in sürdürmüş olduğu şiddeti Filistinli Müslümanların maruz kaldığı bir şiddet olmaktan öteye taşımış aslında bunun tüm insanlığa yönelik bir şiddet eylemi olduğunu şu sert sözleri ile ifade etmiştir.

“Yahudilerin yetmiş yıllık Babil esareti, insanlığın ebedi kalacak çilesinin başlangıcı olmuştur. Bu esaretin kıyamete kadar intikamını almaya söz veren vicdanı azapsız kavim, madde dünyasında olduğu kadar ruh ve düşünce dünyasında da insanlığa yapabileceği bütün zulmü yapıyor. İyi rejimlere kötü, büyük ruhlara düşük, sefil ruhlara büyük dedirten propagandayı insanlığın saf hafızasına sindirdikten ve zayıf his damarlarına aşıladıktan sonra, hayırla şer boğuşmasında insanlığın masum ümidi olan zafer payını hayrın elinden alarak şerle bağışlamasını, şeytanda bile eş görülmeleyen bir maharetle yapıyor. Yahudi kabilesi olan mahud locanın canavar iştihası ile içimizden hergün yuttukları, gitgide kendilerine büyük ümit bağladıklarımıza kadar uzanmaktadır. Ebedilik ümidinden, sonsuzluk sevgisinden ve peygamber şefaatinde mahrum olduğuna inanan bu beddualı kavim, insanlığın sahip olduğu ve hayatı yaşamaya değerli yapan bütün nimetlerden mahrum oluşunun intikamını almak hırsı ile, kin ve haset silahları ile silahlanarak, insanlık ruhunun ortaya koyduğu bütün büyük ve güzel şeyleri yıkmaktadır ” (Topçu, 2012: 205).

Yine bir başka yazısında Nurettin Topçu İsrail zulmüne yönelik eleştirisini şu şekilde ifade etmiştir;

“Şüphe yok ki Allah, Yahudi kavmini, insanlığın başına musibet olmak için yaratmıştır. Günahları çok olan insan oğlu, doğrudan doğruya veya araya giren vasıta ile, mutlaka Yahudi eliyle cezalandırılıyor. Bu, insanlığın ezeli kaderidir. Her zaman, her yerde masum ve mazlum görülen Yahudi, ta içimize girerek bizi içimizden çürüten şeytandır. Dışarıdan saldıran kuvvet haline geldiği zaman da ne belalı olduğu görülüyor” (Topçu, 2012: 210).

Topçu'nun bu sözlerinde dikkat çeken ilk husus İsrail'in yürütmüş olduğu politikaları eleştirirken “İsrail” ifadesi yerine “Yahudi” ifadesini kullanıyor olmasıdır. Bu ifade tarzı yüzeysel olarak bakıldığında yanlış anlaşılmaya müsait bir ifade tarzı olarak karşımıza çıkmaktadır. Dini bir kesime işaret eden “Yahudi” ifadesi, İsrail'in yürütmüş olduğu şiddet politikasını İsrail özelinden çıkartıp, tüm Yahudilerin bu şiddeti benimsediği anlayışının oluşmasına neden olabilecek ifadeler olarak anlaşılabilir. Ancak derinlemesine bakıldığında, İsrail zulmünün giderek arttığı 1960'lı yıllarda özellikle Türkiye de İsrail'e yönelik eleştirilerin bu ifadeler üzerinden yapıldığı görülecektir. Topçu da dönemin atmosferinden etkilenerek ve İsrail zulmüne sert bir tepki vermek amacıyla bu ifadeleri kullandığını düşünmekteyiz. Topçu'nun bu yazıları 1965-1967 arasında kaleme aldığı da göz önünde bulundurulsa “Yahudi” ifadesinin dini bir kesimi değil İsrail'i işaret ettiği

rahatlıkla anlaşılacaktır. Topçu bu sert üslubu yüzünden zaman zaman antisemitist olmakla da suçlanmıştır. Ancak günümüzde bu işgal sürecinin geldiği nokta göz önünde bulundurulduğunda bu eleştirilerin ne kadar haklı olduğu anlaşılmaktadır.

Roger Garaudy'nin İsrail ve İsrail'in politikalarına yönelik eleştirileri "Siyasi Siyonizm" söylemi etrafında şekillenir. Garaudy'e göre İsrail bu politika bağlamında Yahudiliği bir din olma hüviyeti dışına çıkarıp, bir millet hüviyetine sokma içerisindedir. Yine İsrail'in Filistin topraklarını işgalini ve yayılmacı politikalarını bu söylem etrafında ele alır.

"Siyonizmin bizzat ilkesi, Yahudiliği bir din yapmak değil, bir millet, bir devlet yapmak, dünyanın bütün Yahudilerini o milletin mensubu olarak görmek ve onları bu devlete getirmek için elinden geleni yapmak, evet, bütün bunlar Siyonist devleti bir "hayat sahası" kazanmak için acımasızca birbiri ardınca yayılmacı savaflara sürüklüyor. İsrail devletinin bütün saldırılarının ve toprak ilhaklarının tarihi, siyasi siyonizmin işte bu amansız mantığından kaynaklanır" (Garaudy, 2017g: 157-158).

Garaudy aynı zamanda İsrail'in bu yayılmacı politikalarının Hitler'in Nazizm'inden çok küçük bir farkla ayrıldığını ifade eder. Yani Garaudy'e göre Nazizm ve Siyonizm büyük oranda benzer özelliklere sahiptir. Bu benzerliği ve Nazizm ile Siyonizm arasındaki küçük farkı da şu şekilde ifade eder;

"Siyasi siyonizmin olabildiğince militarist ve yayılmacı bu girişimini Hitler'in Nazizm'inden ayıran tek küçük fark şudur: Bu girişime eşlik eden ideoloji ve mitolojide, İsrail devletinin durumunda, sadece ırk vurgusuyla yetinilmez (Hitler ise ırkla yetinir ve "Aryen ırkının bulunduğu bütün topraklar bizim olmalı derdi), fakat sözüm ona Kutsal Kitap'a dayandırılan "vaat" masalına çok fazla vurgu yapılır. O "vaat" tamamen kabileci bir anlamda yorumlanır (artık manevi anlamda, yani Allah'ın bütün insanlığı kurtarıcı Hükümrânlığı anlamında değil de materyalist ve bölgesel anlamda, sadece ve sadece Toprak anlamında yorumlanır). Tekvin/Yaratılış'ın "Mısır ırmağından Büyük Fırat ırmağına kadar bu ülkeyi senin soyuna veriyorum" ifadesi siyasi ve askeri bir program olarak görülür" (Garaudy, 2017g: 158).

Nurettin Topçu ve Roger Garaudy'nin İsrail'e ve politikalarına yönelik eleştireli ve söylemleri genel hatları itibariyle bu şekildedir. Roger Garaudy İsrail'in politikaları ve Filistin topraklarının işgaline dair Topçu'ya nazaran daha fazla yazı kaleme almıştır ve bu krizi yazılarında bütün boyutları ile tartışmıştır. Topçu'nun yazılarının kıymeti ise bu sürecin ne şekilde başladığının ve işgal sürecinin tarihsel arka planının anlaşılması adına önemli yazılardır. Aynı zamanda Topçu'nun bu işgal sürecine dair yazıları, o dönemki Türk aydınının bu meseleye nasıl yaklaştığının anlaşılması adına da önemli yazılardır.

Nurettin Topçu ve Roger Garaudy'nin bu işgal sürecine ve İsrail Devleti'ne yönelik yazmış olduğu yazılar ve dillendirdikleri söylemler, bu krizin sonlandırılması adına Müslüman aydınların ve siyasetçilerin üzerinde titizlikle durması gereken yazılar ve söylemlerdir. Sürecin geldiği noktaya bakacak olursak özellikle coğrafyamızda barışın ve güvenin tekrardan sağlanabilmesi için başta bu sorun olmak üzere diğer sorunların hızla çözüme kavuşturulması Müslüman dünyası için önemli bir nokta olarak gözükmektedir.

Nurettin Topçu ve Roger Garaudy'nin güncel, siyasi, kültürel ve ekonomik konulara yönelik katkılarının ana hatları bu şekildedir. Topçu ve Garaudy'nin ele aldığımız bu katkıları ayrı ayrı bir çalışma olabilecek nitelikte konulardır. Devam etmesini umduğumuz Nurettin Topçu ve Roger Garaudy üzerine yapılacak çalışmalarda bu konuların detayları ile birlikte ele alınması, her iki düşünürümüz görüşlerinin anlaşılması ve tartışılması adına önemli katkılar sağlayacaktır.

SONUÇ

İdeoloji kavramı günümüzde sosyoloji, felsefe ve siyaset bilimlerinin sıklıkla ele aldığı kavramların başında gelmektedir. Kavramın sosyal bilimler içerisinde birçok dala konu olmasının sebebi ise tanımının net olarak yapılamamasıdır. Bu bilim dallarının ideolojiye yükledikleri farklı anlamlar ise bir tanım etrafında toplanmayı güçleştirmektedir. Bununla beraber ideoloji kavramının doğasındaki bu problem birçok farklı kavrama karşılık gelebilecek şekilde kullanılmaya ve kavramların iç içe geçmesine neden olmuştur. İdeoloji kavramının yakınlık gösterdiği kavramların başında ise “din” kavramı gelmektedir. Bu noktada din ve ideoloji kavramlarının içerikleri üzerinde ayrı ayrı durulması ve açıklanması zorunluluğu doğmaktadır.

İdeolojiler belirli düşünce ve davranış kalıpları üzerinden bireyi ikna etme eğilimi gösterirler. Bu düşünce ve davranış kalıpları mutlak doğru ve iyi olduğu hususunda da katı bir tutum sergilerler. İdeolojiler arası rekabet veya çatışmanın kaynağı da takındıkları bu katı tutumlarıdır. Her ne kadar bu tutumlarından dolayı ideolojiler arasında çatışma oluşsa da, bazen karşıt ideolojilerin birbirini besledikleri ve eklemlendikleri de (Nasyonal Sosyalizm vb.) görülebilmektedir. İdeolojinin taşıdığı bu içeriğine benzer bir içeriğe din kavramı da taşır. Tıpkı ideolojiler gibi dinlerde bireye hazır düşünce ve davranış kalıpları sağlama iddiasındadırlar. İlkelerinin mutlak doğru ve iyi olduğu noktasında da ideoloji ile benzer tavır sergilerler. Bu bulgular üzerinden din ve ideoloji arasındaki ilişki ele alındığında birbirleri ile aynı iki kavram oldukları sonucu çıkarılabilir. Dinlerinde birer ideoloji olduğu görüşünü savunanlarda genellikle konuyu bu bulgular üzerinden ele alır. Bu bulgular üzerinden kurulan bu ilişkinin ilk etapta doğru bir ilişki olarak anlaşılabilir ve buradan kavramların aynı olduğu sonucu çıkarılabilir. Ancak kavramların içerikleri detaylı bir şekilde incelendiğinde din ve ideoloji arasında kurulan aynılık ilişkisinin bir yanılsama olduğu anlaşılmaktadır. Her ne kadar din ve ideoloji bireyi şekillendirme konusunda ortak ve katı bir tutum sergileseler de, birbirlerinden ayrı olarak çok farklı noktalara da temas etmektedirler.

İdeolojiler genellikle dünyayı düzenleme ve bireyi şekillendirme kaygısı taşırlar. Siyasi anlamda yönetim biçimine, ekonomik sisteme ve ilişkilere bununla beraber bireylerin sergilemesini öngördükleri ortak tavra odaklanırlar. Buradan da anlaşılacağı gibi ideolojilerin içeriği ve doğası sekülerdir ve seküler alanı biçimlendirmeye çalışırlar. Dinlerde ideolojiler gibi dünyaya dair bazı kaygılar taşırlar. Dinlerinde siyasi olarak yönetim biçimini, ekonomik işleyişi ve bireyler arasındaki ilişkiyi düzenlemeyi amaçladıkları bilinmektedir. Ancak dinler bunlardan çok farklı olarak bireyin, ölüm sonrası bilinmezliklerine ve sorularına cevap verme iddiası taşırlar ve kendilerini bunun üzerinden meşrulaştırırlar. Dinlerin içerikleri incelendiğinde ana konularında aslında bu olduğu görülmektedir. Bu durum dinin kendisini, ideolojinin seküler alanından ayırmasına neden olmaktadır. Bunun sonucunda ise, din ve ideoloji arasındaki ilişkinin aynılık ilişkisi olduğu yönündeki görüşler çürütülmektedir. Tüm bu bulgular eşliğinde tezimizin birinci bölümünde yaptığımız değerlendirmede din ve ideoloji arasındaki ilişkinin bir aynılık ilişkisi değil bir benzerlik ilişkisi olduğu sonucuna ulaştık. Aynı zamanda din ve ideoloji arasındaki bu benzerlik ilişkisi üzerinden, bir dinin bir ideolojiyi besleyebileceği veya ortak kargıları olabileceği noktasını değerlendirdik. Din ve ideoloji arasında kurduğumuz bu benzerlik ilişkisini İslam ve sosyalizm kavramları üzerinden örneklendirdik ve hangi noktalarda ilişki kurduklarını ve bu ilişkinin detaylarını tartıştık.

Sosyalizm ideolojisi 1950'li yıllardan itibaren sol siyasetin hareketlilik kazanması ile birlikte tekrar siyasi gündeme gelmiş bir ideolojidir. İdeolojinin tarihi ise oldukça eskidir. Ancak bu kavrama asıl ününü veren Karl Marx olmuştur. Sosyalizm ideolojisi genel olarak eşitlik, mülkiyet, toplumsal sınıf vb. gibi olgulara odaklanır. Temel iddiası sınıfsız ve eşit haklara sahip bir toplum meydana getirmektir. Bu iddiasından dolayı sıklıkla paylaşmak, yardımlaşmak vb. gibi insani değerlere vurgu yapmaktadır. İslam da ortaya çıktığı ilk günden itibaren sosyalizmin taşıdığı benzer kaygıları taşır. Kur'an birçok ayetinde paylaşmayı ve yardımlaşmayı emreder. Aynı zamanda Müslümanların eşit oldukları vurgusunu yapar. Bununla birlikte ekonomik olarak servet biriktirme, toprak mülkiyeti ve kullanımı, bireyler arasındaki eşitlik ideali ve ortak mallar gibi konularda sosyalizm ile benzer görüşler bildirir. Bu benzerlikler İslam ve sosyalizm arasında bir yakınlığın meydana

gelmesini sağlamaktadır. Bu yakınlığın derecesi ise oldukça tartışmalıdır. Tartışma mülkiyet, toprağın kullanımı ve eşitlik gibi benzer konular üzerinden ele alınmaktadır ancak varılan sonuçlar çok farklıdır.

İslam ve sosyalizm arasında büyük bir yakınlığın olduğunu savunanlar daha çok eşitlik ve paylaşma/yardımlaşma gibi konular üzerinden hareket ederler ve sosyalizmin İslam'dan doğduğu sonucuna varırlar. Bu değerlendirme konular bu iki husus ile sınırlı tutulduğunda haklı bir değerlendirme olarak nitelendirilebilir. Ancak konular çeşitlendirildiğinde aralarında büyük farklılıklarında olduğu anlaşılmaktadır. Örneğin sosyalizm herhangi bir servet birikimini ve doğal olarak mirası öngörmez. İslam dini ise servet birikimini (zekâtını vermek ve ekonomik işleyişi etkilememek şartı ile) kabul eder. Servetin bir sonucu olarak mirasın ne şekilde paylaşılması gerektiğini ise Kur'an'da detaylı olarak açıklanır. Bu noktalar göz önünde bulundurulduğunda sosyalizmin İslam'dan doğduğu yönündeki görüşler değerini kaybetmektedir. Ancak aralarında kısmi benzerlikler olduğu da yadsınamayacak bir gerçektir. İslam ve sosyalizm arasındaki ilişkiyi incelediğimiz birinci bölümde ulaştığımız sonuç bu değerlendirmeye benzer bir sonuçtur. Bu bölümde İslam ve sosyalizm arasındaki ilişkinin bazı noktalarda benzerlik bazı noktalarda ise farklılıklar taşıdığı görülmüştür. Bununla birlikte bu tür bir ilişkiyi reddeden, İslam ve sosyalizmin tamamen farklı içerikleri olduğunu savunan görüşlerde değerlendirilmiştir.

İslam ve sosyalizm arasında bir yakınlık veya benzerlik olup olmadığı tartışmasına katkı veren iki önemli isimde Nurettin Topçu ve Roger Garaudy'dir. Tezimizin ana konusu da din ve ideoloji bağlamında bu iki düşünürün İslam ve sosyalizm görüşlerini incelemektir. Çalışmamızın ikinci bölümünde Topçu ve Garaudy'nin İslam ve sosyalizm görüşlerini inceleyerek, bu iki kavramı hangi zeminlerde bir araya getirdikleri ve bu kavramlara ne gibi içerikler yükledikleri üzerine durulmuştur.

Nurettin Topçu'nun Türk düşünce dünyasına kattığı en özgün tez İsyân Ahlakı tezidir. Topçu'nun bir ahlak kuramcısı olarak bilinmesinin altında yatan sebepte geliştirmiş olduğu bu özgün tezdur. Hareket Felsefesi'nin ve tasavvufun dinamikleri üzerinden inşa ettiği bu tez hemen hemen tüm görüşlerinin temelini

oluşturmaktadır. İslam ve sosyalizm görüşleri de İsyen Ahlakı tezi etrafında şekillenmektedir. Topçu'nun İslam görüşü, içerisinde tasavvufi ve manevi/mistik ezgileri barındırır. Hallac-ı Mansur, Mevlana ve Yunus Emre üzerinde idealize ettiği Müslüman birey tasavvuru ise düşüncelerindeki tasavvufi, manevi/mistik havayı ortaya koymaktadır. Bu açıdan Topçu'nun İslam tanımını fıkhi merkezli bir tanımdan ziyade tasavvuf merkezli bir tanımdır. Topçu'nun bu tanımı İslam'ın içeriğinin zenginleşmesi adına değerli bir tanımlamadır. Bu tasavvufi içerik Topçu'nun ortaya koymuş olduğu sosyalizm görüşlerinde de karşımıza çıkmaktadır. Bununla birlikte Topçu'nun sosyalizm görüşlerinde dikkat çeken en önemli husus milliyetçilik vurgusudur. Topçu yazılarında sosyalizmi, genellikle Anadolu Sosyalizmi veya Müslüman Anadolu Sosyalizmi olarak ele almıştır. Elbette ki bu tanımlama sosyalizmin içeriğinde bazı değişiklikleri öngörmektedir. Topçu bu değişiklikleri ise, sosyalizme İslami ve milliyetçi bir içerik katarak gerçekleştirmektedir. Çalışmamızın ikinci bölümde Topçu'ya dair ulaşılan temel notada budur. Yani Topçu'nun sosyalizm görüşü, içerisinde milliyetçilik vurgusu barındıran, tasavvufi içeriği olan ve İslami kaygılar taşıyan bir sosyalizm görüşü veya biçimidir. Topçu'nun sosyalizme yüklediği bu anlamların sebebi ise içerisinde yetiştiği kültürel ortam ve beslendiği kaynaklardır. Topçu, Fransa'da eğitim aldığı yıllarda dinin mistik boyutunu savunan Blondel, Bergson gibi hocalarından büyük oranda etkilenmiş ve bunun neticesinde tasavvufu kendisine bir hareket noktası olarak belirlemiştir. Özellikle Millet Mistikleri'nden biri olarak nitelendirdiği Oğuz Remzi Arık'tan da Anadoluculuk fikrini alarak sosyalizme Anadolucu/Milliyetçi bir içerik kazandırmıştır.

Roger Garaudy'nin İslam ve sosyalizm görüşleri de Nurettin Topçu'ya benzer olarak ahlaki kaygılar taşımaktadır. Bununla birlikte Garaudy'nin görüşleri ekonomik bir direnişi de kapsar. Aynı zamanda Garaudy İslam'ın tüm insanlığı kapsayan doğasını da ön planda tutmaktadır. Roger Garaudy İslam'ı, hakikati dile getiren dinlerin sonuncusu ve Hz. Muhammed'i bu hakikati tebliğ eden peygamberlerin son temsilcisi olarak görmektedir. Medeniyetler arası diyalog fikrini sıklıkla tekrarlaması bu görüşünün bir yansıması olarak karşımıza çıkmaktadır. Garaudy'nin, bütün dinlerin aynı öze sahip olduğu yönündeki görüşleri özellikle bir metin etrafında şekillenen Hristiyanlık, Musevilik ve İslam gibi dinlerin ortak bir

mesajın temsilcileri olduğu yönündeki görüşlere de önemli oranda katkı sunmaktadır. Ancak Roger Garaudy'nin sosyalizm görüşü milliyetçilik noktasında Topçu'dan tamamen ayrılmakta ve farklı bir çizgide ilerlemektedir. Garaudy yapılan tüm milliyetçilik vurgularını reddeder ve milliyetçiliği insanlığın aşması gereken büyük bir sorun olarak görür. Roger Garaudy'nin İslam ve sosyalizm görüşlerini incelediğimizde ulaştığımız temel noktada bunlar olmuştur.

Nurettin Topçu ve Roger Garaudy'nin İslam ve sosyalizm görüşleri karşılaştırdığımızda ise ortaya çıkan en temel farklılığın bu milliyetçi içerik olduğunu gördük. Topçu, Anadolu özelinde sıklıkla "Türklük" vurgusu yaparken Roger Garaudy bu tür vurguları kullanmamış ve kullanılmasını da bir hastalık olarak değerlendirmiştir. Biz bu farklılığın düşünürlerimizin beslendiği kaynaklardan ve içerisinde bulundukları kültürel, siyasi ortamdan kaynaklandığını düşünmekteyiz. Topçu, Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılma sürecine yakından tanıklık etmiştir. O dönemdeki kimlik politikalarının da Osmanlı ile birlikte daraldığı ve mikro bir hal aldığı (İslamcılık siyasetinden, Osmanlıcılık siyasetine daha sonra ise Türkçülük siyasetine geçişi bir daralma olarak değerlendirmekteyiz) göz önünde bulundurulursa, yaşadığı dönemin hâkim kimlik politikası olan Türkçülük veya milliyetçilik söyleminden etkilenmesinin nedenleri anlaşılabilir.

Ancak İslam dininin tüm Müslümanları kardeş olarak nitelendirmesinin, bu tür milliyetçi söylemler ile pek uyuşmadığını düşünmekteyiz. Çünkü İslam, doğası gereği birleştirici ve bütünleştirici bir yapıya sahiptir. Bu tür söylemler ise bir bütün halinde olması gereken Müslümanları ideolojik olarak ayırtırmakta ve farklı kutuplara itmektedir. Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılma sürecini tetikleyen milliyetçilik akımı bu konuda verilebilecek en nitelikli örnektir. İmparatorluk içerisinde yaşayan tüm etnik gruplar bu akımdan etkilenmiş ve dağılma süreci hızlanmıştır.

Özetle; Din ve ideoloji arasında bir yakınlık olduğu aşikârdır ancak bu yakınlığın ne şekilde gerçekleştiği noktası bir karışıklığa neden olmaktadır. Bizim bu çalışmada ortaya koyduğumuz temel iddia bu yakınlığın bir aynilikten çok bir benzerlik ilişkisi içerisinde gerçekleştiğidir. Hem dinin hem ideolojinin bizlere hazır düşünme ve yaşama kalıpları sunuyor olmaları bu yakınlığın çıkış noktasını

oluşturmaktadır. Bu bağlamda da sosyalizm ve İslam görüşlerinin arasındaki ilişkiyi ele alarak bu görüşümüzü ispatlamaya çalıştık. İslam ve sosyalizm arasındaki bu ilişkiyi de Nurettin Topçu ve Roger Garaudy üzerinden kurmayı amaçladık.

Din ve ideoloji literatürü incelendiğinde bu tartışmanın her geçen gün daha da arttığını görmekteyiz. Sosyal bilimlerin farklı disiplinlerinin bu tartışmaya yaptıkları katkı dikkate alındığında, bu tartışmanın çeşitliliğinin artacağını söylemek de güç olmayacaktır. Bu bağlamda din ve ideoloji arasındaki ilişki yeni bulgular neticesinde tekrar incelenmeye değer bir konu olma özelliğini de devam ettirecektir. Bu çalışmanın temel amacı da bu tartışma alanına bir katkı sunmaktır.

KAYNAKÇA

- Althusser, L. (2015). *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları*, 2.Baskı, (A. Tümertekin çev.). İstanbul: İthaki Yayınları.
- Aktay, Y. (2016) *İslam ve Solun Soykütüğü*, 1.Baskı, İstanbul: Tezkire Yayınları.
- Arvasi, S.A. (2011). *Türk İslam Ülküsü I*, 1. Baskı, İstanbul: Bilgeoğuz Yayınları.
- Aydın, M. (2013). *Bilgi Sosyolojisi*, 3.Baskı, İstanbul: Açılım Kitap.
- Aydın, M. (2016). *Sistemantik Din Sosyolojisi*, 2.Baskı, İstanbul: Açılım Kitap.
- Bedri, A. (B.t). *İslam ve Sosyalizm*, 4.Baskı, (A.K. Saran çev.). İstanbul: İktal Yayınları.
- Bottomore, T. (2002). *Marksist Düşünce Sözlüğü*, 3.Baskı, (M. Tuncay çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Cesur, E. (2017). *Müslüman Sosyalistler; Bir Kurtuluş Teolojisi Olarak İslam*, 1.Baskı, Eski Yenin Yayınları: Ankara.
- Çağan, Kenan. (2008). “İdeoloji”. K. Çağan (ed.), *İdeoloji* (1.Baskı) içinde (9-41). Ankara: Hece Yayınları.
- Çiftçi, Ahmet. (B.t). *Komünizm Sosyalizm ve İslam*, İstanbul: Kendi Yayını.
- Doğan, D.M. (2016). *İki Yol Açıcı; Nureddin Topçu ve Necip Fazıl*, 1.Baskı, Ankara: Yazar Yayınları
- Eagleton, T. (2015). *İdeoloji*, 4.Baskı, (M. Özkan çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- En-Nedvi, H. (2015). *İslam'ın Siyasal Yorumu*, 1.Baskı, (H. Özkan çev.). İstanbul: Bedir Yayınları.
- Es-Savvaf, M. (1988). *İslam'da Sosyalizm Yoktur*, 1.Baskı, (R. Nazlı çev.). İstanbul: Emin Yayınları.
- Faruki, İ.R. (2006). *Tevhid*, 4. Baskı, (D. Yardım. ve L. Boyacı. çev.) İstanbul: İnsan Yayınları.

- Garaudy, R. ve Bercavi, F. (2017). *İslamiyet ve Sosyalizm*, 4.Baskı, (H.Erdem çev.). İstanbul: Rebeze Kitaplığı.
- Garaudy, R. (2007). *Amerikan Efsanesi*, 4.Baskı, (C. Aydın çev.). İstanbul: Türk Edebiyat Vakfı Yayınları.
- Garaudy, R. (2015a). *Batı Terörizmi*, 2.Baskı, (A. Meral çev.). İstanbul: Pınar Yayınları.
- Garaudy, R. (2015b). *20.Yüzyılın Biyografisi Garaudy'nin Felsefi Vasiyeti*, 1.Baskı, (C. Aydın çev.). İstanbul: Türk Edebiyat Vakfı Yayınları.
- Garaudy, R. (2015c). *Şahitlerim*, 2.Baskı, (C.Aydın çev.). İstanbul: Türk Edebiyat Vakfı Yayınları.
- Garaudy, R. (2015d). *Medeniyetler Diyalogu*, 3.Baskı, (C. Aydın çev.). İstanbul: Türk Edebiyat Vakfı Yayınları.
- Garaudy, R. (2015e). *Hatıralar, Yüzyılımızda Yalnız Yolculuğum*, 5.Baskı, (C. Aydın çev.). İstanbul: Türk Edebiyat Vakfı Yayınları.
- Garaudy, R. (2015f). *Çöküşün Öncüsü ABD*, 1.Baskı, (C. Aydın çev.). İstanbul: Türk Edebiyat Vakfı Yayınları.
- Garaudy, R. (2015h). *Siyonizm Dosyası*, 5.Baskı, (N. Uzel çev.). İstanbul: Pınar Yayınları.
- Garaudy, R. (2015ı). *Yaşayanlara Çağrı*, 4.Baskı, (C. Aydın ve N. Aydoğmuş çev.). İstanbul: Pınar Yayınları.
- Garaudy, R. (2016a). *Yobazlıklar*, 3.Baskı, (C. Aydın çev.). İstanbul: Türk Edebiyat Vakfı Yayınları.
- Garaudy, R. (2016b). *Yaşamış Şiir Don Kişot*, 4.Baskı, (C. Aydın çev.). İstanbul: Türk Edebiyat Vakfı Yayınları.
- Garaudy, R. (2016c). *Endülü's'te İslam ve Düşüncenin Başkenti Kurtuba*, 3.Baskı, (C. Aydın çev.). İstanbul: Türk Edebiyat Vakfı Yayınları.
- Garaudy, R. (2017a). *İslam ve İnsanlığın Geleceği*, 11.Baskı, (C. Aydın çev.). İstanbul: Türk Edebiyat Vakfı Yayınları.

- Garaudy, R. (2017b). *İslam'ın Vadettikleri*, 12.Baskı, (C. Aydın çev.). İstanbul: Türk Edebiyat Vakfı Yayınları.
- Garaudy, R. (2017c). *Geleceğimizde İslam Var*, 9.Baskı, (C. Aydın çev.). İstanbul: Türk Edebiyat Vakfı Yayınları.
- Garaudy, R. (2017d). *İslam'ın Yükselişleri ve Çöküşleri*, 1.Baskı, (C. Aydın çev.). İstanbul: Türk Edebiyat Vakfı Yayınları.
- Garaudy, R. (2017e). *İsrail, Mitler ve Terör*, 1.Baskı, (C. Aydın çev.). İstanbul: Türk Edebiyat Vakfı Yayınları.
- Garaudy, R. (2017f). *İslam'ın Aynası Camiler*, 2.Baskı, (C. Aydın çev.). İstanbul: Türk Edebiyat Vakfı Yayınları.
- Garaudy, R. (2017g). *İsrail Sorunu Siyasi Siyonizm*, 1.Baskı, (C. Aydın çev.). İstanbul: Türk Edebiyat Vakfı Yayınları.
- Garaudy, R. (2017h). *İlahi Mesajlar Toprağı Filistin*, 4.Baskı, (C. Aydın çev.). İstanbul: Türk Edebiyat Vakfı Yayınları.
- Garaudy, R. (2017ı). *İnsanlığın Medeniyet Destanı*, 11.Baskı, (C. Aydın çev.). İstanbul: Türk Edebiyat Vakfı Yayınları.
- Güngör, E. (1998). *İslam'ın Bugünkü Meseleleri*, 12.Baskı, İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Izutsu, T. (2017). *Kur'an'da Tanrı ve İnsan*, 6.Baskı, (K. Atalar çev.). İstanbul: Pınar Yayınları.
- Kalın, İbrahim. (2016). *İslam ve Batı*, 7. Baskı, İstanbul: İSAM/ İslam Araştırmaları Merkezi.
- Kıransal, A. (2014). *İslam-Sol Sentezinin Tarihsel Arka Planı*, Tezkire Dergisi, Sayı 50, içinde (105-120).
- Kidvai, M.H. (2017). *İslam ve Sosyalizm*, 1.Baskı, (S. Çelik çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Meali. (2010). 1.Baskı, (haz: H. Karaman, A. Özek, İ. K. Dönmez vd.), Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

- Kutub, S. (2016). *İslam'da Sosyal Adalet*, 1.Baskı, (H.Ünal çev.). İstanbul: Beka Yayınları.
- Kutub, S. (2014). *İslam-Kapitalizm Çatışması*, 1.Baskı, (K.M. Çetiner çev.). İstanbul: Beka Yayınları.
- Mannheim, K. (2009). *İdeoloji ve Ütopya*, 2.Baskı, (M. Okyavuz çev.). Ankara: Nika Yayınları.
- Mardin, Ş. (2017). *İdeoloji*, 18.Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Mardin, Ş. (2001). *Din ve İdeoloji*, 10.Baskı, İstanbul İletişim Yayınları.
- Marshall, G. (1999). *Sosyoloji Sözlüğü*, 1.Baskı, (O. Akınhay ve D. Kömürcü çev.). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- McLellan, D. (2012). *İdeoloji*, 3.Baskı, (B.Yıldırım çev.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Mevdudi, S. (2011). *Kur'an'ın Dört Temel Terimi*, 8.Baskı, (M. Osmanoğlu çev.). İstanbul: Özgün Yayıncılık.
- Mollaer, Fırat. (2016). *Liberal Muhafazakarlık Karşısında Nurettin Topçu*, 2.Baskı, İstanbul: Hece Yayınları.
- Mollaer, Fırat. (2007). *Anadolu Sosyalizmine Bir Katkı; Nurettin Topçu Üzerine Yazılar*, 1. Baskı, İstanbul: Hece Yayınları.
- Murat, Ahmet. (2008). "Din Bir İdeoloji Midir?" K. Çağan (ed.), *İdeoloji* (1.Baskı) içinde (339-350). Ankara: Hece Yayınları.
- Nasr, S.H. (2012). *Genç Müslümana Modern Dünya Rehberi*, 5.Baskı, (Ş. Yalan çev.). İstanbul: İz Yayıncılık.
- Nasr, S.H. (1996). *İslam İdealler ve Gerçekler*, 2.Baskı, (A. Özel çev.). İstanbul: İz Yayıncılık.
- Outhwaite, W. (Ed.). (2008). *Modern Toplumsal Düşünce Sözlüğü*, 1.Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Öğün, S.S. (1992). *Cemaatçi Milliyetçilik ve Nurettin Topçu*, 1.Baskı, İstanbul: Dergah Yayınları.

- Sancar, S. (2014). *İdeolojinin Serüveni Yanlış Bilinç ve Hegemonyadan Söyleme*, 3.Baskı, Ankara: İmge Kitapevi.
- Seyyar, Ali. (2007). *İnsan ve Toplum Bilimleri Terimleri Ansiklopedik Sosyal Bilimler Sözlüğü*, 1.Baskı, İstanbul: Değişim Yayınları.
- Sibai, M. (2016). *İslam Sosyalizmi*, 2.Baskı (Y.N. Öztürk çev.). İstanbul: Yeni Boyut Yayınları.
- Sinanoğlu, M. (2001). “İslam: Giriş”. *TDV İslam Ansiklopedisi 23.Cilt* (1.Baskı) içinde (1-2). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Şehsuvaroğlu, L. (2011). *Türk Sosyalizmi ve Nurettin Topçu*, 1.Basım, Ankara: Elips Kitap.
- Şirvani, H.H. (1965). *İslam’da Siyasal Düşünce ve İdare*, 3.Baskı, (K. Kuşçu. Çev.). Ankara: Nur Yayınları.
- Taha, M.M. (2011). *İslam’ın İkinci Mesajı*, 1.Baskı, (H. Arslan çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Topaloğlu, B. (2001). “İslam İnanç Esasları Komisyon”. *TDV İslam Ansiklopedisi 23.Cilt* (1.Baskı) içinde (5-10). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Topçu, N. (2004). *Amerikan Mektupları Düşünen Adam Aranızda*, 1. Baskı, İstanbul: Dergah Yayınları.
- Topçu, N. (2005). *Felsefe*, 1.Baskı, İstanbul: Dergah Yayınları.
- Topçu, N. (2006). *Bergson*, 4.Baskı, İstanbul: Dergah Yayınları.
- Topçu, N. (2009). *Millet Mistikleri*, 2. Baskı, İstanbul: Dergah Yayınları.
- Topçu, N. (2010a). *Sosyoloji*, 3. Baskı, İstanbul: Dergah Yayınları.
- Topçu, N. (2010b). *Varoluş Felsefesi Hareket Felsefesi*, 3. Baskı, İstanbul: Dergah Yayınları.
- Topçu, N. (2011a). *Mehmet Akif*, 5. Baskı, İstanbul: Dergah Yayınları.
- Topçu, N. (2011b). *İradenin Davası Devlet ve Demokrasi*, 3. Baskı, İstanbul: Dergah Yayınları.
- Topçu, N. (2011c). *Taşralı*, 4.Baskı, İstanbul: Dergah Yayınları.

- Topçu, N. (2011d). *Reha*, 5.Baskı, İstanbul: Dergah Yayınları.
- Topçu, N. (2011e). *Mantık*, 3. Baskı, İstanbul: Dergah Yayınları.
- Topçu, N. (2011f). *Ahlak*, 3.Baskı, İstanbul: Dergah Yayınları.
- Topçu, N. (2011g). *Var Olmak*, 8. Baskı, İstanbul: Dergah Yayınları.
- Topçu, N. (2011h). *Büyük Fetih*, 7. Baskı, İstanbul: Dergah Yayınları.
- Topçu, N. (2012). *Ahlak Nizamı*, 6.Baskı, İstanbul: Dergah Yayınları.
- Topçu, N. (2013). *Yarınki Türkiye*, 9.Baskı, İstanbul: Dergah Yayınları.
- Topçu, N. (2014). *İsyan Ahlakı*, 13.Baskı, İstanbul: Dergah Yayınları.
- Topçu, N. (2015). *İslam ve İnsan; Mevlana ve Tasavvuf*, 10.Baskı, İstanbul: Dergah Yayınları.
- Topçu, N. (2016). *Türkiye'nin Maarif Davası*, 20.Baskı, İstanbul: Dergah Yayınları.
- Topçu, N. (2018). *Kültür ve Medeniyet*, 18. Baskı, İstanbul: Dergah Yayınları.
- Tümer, G. (1994). ‘‘Genel Olarak Din’’. *TDV İslam Ansiklopedisi 9.Cilt* (1.Baskı) içinde (312-320). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Ülken, H.Z. (1969). *Sosyoloji Sözlüğü*, 1.Baskı, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Wach, J. (1995). *Din Sosyolojisi*, 1.Baskı, (Ü. Günay çev.) İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.